

UNIVERZA V NOVI GORICI
FAKULTETA ZA HUMANISTIKO

**SLOVNICA V DESETIH IZDAJAH – ANTON JANEŽIČ IN
*SLOVENSKA SLOVNICA***

DIPLOMSKO DELO

Dolores Lipušček

Mentor: doc. dr. Kozma Ahačič

Nova Gorica, 2011

ZAHVALA

Najprej se zahvaljujem mentorju, doc. dr. Kozmi Ahačiču, za strokovno vodenje in usmerjanje pri pisanju diplomske naloge.

Prijateljem se zahvaljujem za vso podporo, spodbudne besede in koristne nasvete.

Hvala tudi Maji Šantl za prevod nekaterih nemških besed v slovenščino ter povzetka v angleški jezik.

Nazadnje pa hvala tudi domačim za potrpežljivost in vso materialno podporo, ki so mi jo nudili med študijem.

NASLOV

Slovnica v desetih izdajah – Anton Janežič in Slovenska slovnica

POVZETEK

V diplomski nalogi najprej predstavim avtorjevo življenje in delo, v nadaljevanju pa se posvetim slovnici. Opišem, kako je slovnica nastajala, kdo so bili njeni uporabniki, kakšna je bila cena in namen slovnice. Glavni del diplomske naloge obsega primerjavo strukture desetih izdaj Janežičeve slovnice (razdeljenost na poglavja), primerjavo slovnice glede na »nove slovnične oblike«, ki so se takrat pojavljale, ter primerjava poglavja o pridevniku. Pri tem sem ugotovila, da je tako v strukturi, kot v poglavju o pridevniku slovnica dobila svojo standardno obliko z drugo izdajo. »Nove oblike« je Janežič postopno uvajal v slovnico, posebej to velja za zapis *e* pred *r*-jem, ki se je takrat začel opuščati, in rabo *naj* namesto *nar*. V poglavju, kjer primerjam poglavje o pridevniku v Kopitarjevi, Metelkovi in Murkovi slovnici z Janežičevo, me najbolj zanima, kakšen vpliv ima na slovnico Kopitarjeva slovnica. Ugotovila sem, da če ni vplivala neposredno, je imela nanjo vsaj posreden vpliv prek Metelka in zelo verjetno tudi prek Murka. V zadnjem poglavju predstavim še, na katere slovenske slovnice se je Janežič pri pisanju svoje slovnice naslanjal ter kratko opišem slovnice takratnega časa glede na strukturo ter »nove oblike« v jeziku. Vse ugotovitve povzamem v sklepu.

KLJUČNE BESEDE

Janežič, slovnica, pridevnik, sklanjanje, »nove oblike«

TITLE

Grammar in Ten Editions – Anton Janežič and Grammar of Slovenian Language

ABSTRACT

In the term paper the author's life and work are presented first, followed by the text on the grammar. I describe how the grammar was written, who were its users, what was its price and purpose. The main part of the term paper contains the comparison of the structure in ten editions of Janežič's grammar (composition according to chapters), the comparison of the grammar according to »the new grammatical forms« in the language appearing at that time, and the comparison of the chapter on adjective. I have found out that the grammar took its standardised form in the structure as well as in the chapter on adjective in the second edition. Janežič introduced »new forms« gradually; this is particularly true of writing *e* in front of *r*, the latter at that time starting to be left out, and the use of *naj* instead of *nar*. In the section where the chapter on adjective in Kopitar's, Metelko's and Murko's grammars are compared to Janežič's grammar, I am most interested in the influence of Kopitar's grammar. I discovered that no matter whether there was direct influence or not there was at least indirect influence from Metelko and most probably also from Murko. In the last chapter it is presented which Slovenian grammars Janežič used when writing his grammar; there is also a brief description of the grammars from that time according to the structure and »new forms in the language«. All findings are summarized in the conclusion.

KEY WORDS

Janežič, grammar, adjective, declination, »new forms«

KAZALO

1. UVOD	1
2. ŽIVLJENJE IN DELO ANTONA JANEŽIČA	3
2.1 ŽIVLJENJE	3
2.1.1 JANEŽIČEVA DRUŽINA IN ŠOLANJE	3
2.1.2 MOŽJE, KI SO BILI JANEŽIČU ZA ZGLED	4
2.1.3 JANEŽIČEVO ZASEBNO ŽIVLJENJE IN SMRT	4
2.2 DELO	5
2.2.1 SLOVAR	5
2.2.2 SLOVENSKE UČNE KNJIGE ZA DIJAKE	5
2.2.3 ČASOPISI IN GLASILA	7
2.2.4 DELO ZA <i>DRUŠTVO SVETEGA MOHORJA</i>	9
2.2.5 JANEŽIČEV PRISPEVEK K LITERATURI	10
2.2.6 ZASLUGE ANTONA JANEŽIČA	10
3. SLOVENSKA SLOVNICA	12
3.1 V DRUGIH JEZIKIH PISANE SLOVENSKE SLOVNICE PRED JANEŽIČEVO	12
3.2 V SLOVENSKEM JEZIKU PISANE SLOVENSKE SLOVNICE PRED JANEŽIČEVO	14
3.3 KAKO JE JANEŽIČ PISAL SLOVENSKO SLOVNICO	15
3.4 JANEŽIČ IN ILIRSKA EPIZODA	17
3.4.1 »NOVE OBLIKE«, ZA ŠOLSKO RABO UZAKONJENE LETA 1851 ...	18
3.5 JANEŽIČEVA SLOVENSKA SLOVNICA	19
3.6 UPORABNIKI, CENA, POMEN SLOVNICE	21
3.6.1 UPORABNIKI SLOVNICE	21
3.6.2 CENA SLOVNICE	22
3.6.3 POMEN SLOVNICE	23
4. SPLOŠNA PRIMERJAVA IZDAJ JANEŽIČEVE SLOVNICE	24
4.1 PRIMERJAVA STRUKTURE SLOVNICE	24
4.1.1 UGOTOVITVE	28
4.2 PRIMERJAVA IZDAJ GLEDE NA »NOVE OBLIKE« V JEZIKU, UZAKONJENE LETA 1851 IN UVELJAVLJENE V DESETLETJIH PO TEM	29
4.2.1 UGOTOVITVE	35
5. PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU	37
5.1. SLOVARČEK	37
5.2 »PRILOG« [PRIDEVNIK] V PRVI IZDAJI (1854)	39
5.2.1 § 28. »ZLAGANJE PRILOGOV« [TVORJENJE PRIDEVNIKOV]	39
5.2.2 § 35 SKLANJANJE »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]	40
5.2.3 § 36 STOPNJEVANJE »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]	41
5.2.4 § 39 SKLANJANJE STOPNJEVANIH »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]	42
5.2.5 § 76 RABA »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]	42
5.2.6 UGOTOVITVE	43

5.3 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V PRVI (1854) IN DRUGI IZDAJI (1863)	43
5.3.1 SKLANJANJE	44
5.3.2. STOPNJEVANJE.....	45
5.3.2.1 PRESEŽNA STOPNJA.....	46
5.3.3 KAKO SE STOPNJEVANI PRIDEVNIK SKLANJA.....	47
5.3.4 BESEDOSLOVJE	48
5.3.5 SKLADNJA	48
5.3.6 UGOTOVITVE	48
5.4 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V DRUGI (1863) IN TRETJI IZDAJI (1864)	49
5.4.1 »OBLIKOVJE« [OBLIKOSLOVJE].....	49
5.4.2 SKLANJANJE PRIDEVNIKA	49
5.4.3 STOPNJEVANJE.....	51
5.4.3.1 »SODNJA« [PRIMERNA] STOPNJA	51
5.4.3.2 PRESEŽNA STOPNJA.....	52
5.4.4 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV	52
5.4.5 »SKLADJE« [BESEDOTVORJE]	52
5.4.6 SKLADNJA	53
5.4.7 UGOTOVITVE	53
5.5 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V TRETJI (1864) IN ČETRTI IZDAJI (1869)	54
5.6 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V ČETRTI (1869) IN PETI IZDAJI (1876)	54
5.7 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V PETI (1876) IN ŠESTI IZDAJI (SKET 1889)	55
5.7.1 SKLANJANJE	55
5.7.2 STOPNJEVANJE.....	58
5.7.2.1 »PRIMERJALNA« [PRIMERNA] STOPNJA	58
5.7.2.2 PRESEŽNA STOPNJA.....	59
5.7.3 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV	59
5.7.4 »SKLADJE« [BESEDOTVORJE]	59
5.7.5 SKLADNJA	60
5.7.6 UGOTOVITVE	60
5.8 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V ŠESTI (SKET 1889) IN SEDMI IZDAJI (SKET 1894).....	60
5.8.1 OBLIKOSLOVJE	60
5.8.2 »BESEDOSKLADJE« [BESEDOTVORJE]	61
5.8.3 SKLADNJA	61
5.8.4 UGOTOVITVE	61
5.9 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V SEDMI (SKET 1894) IN OSMI IZDAJI (SKET 1900)	62
5.9.1 OBLIKOSLOVJE	62
5.9.2 BESEDOTVORJE	62
5.9.3 SKLADNJA	63
5.9.4 UGOTOVITVE	64

5.10 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V OSMI (SKET 1900) IN DEVETI IZDAJI (SKET 1906).....	64
5.10.1 OBLIKOSLOVJE	64
5.10.1.1 SPLOŠNE OPOMBE (K SKLANJATVI PRIDEVNIKA)	64
5.10.2 »PPRIMERJALNA« [PRIMERNA] STOPNJA.....	66
5.10.3 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV	66
5.10.4 BESEDOTVORJE	66
5.10.5 SKLADNJA	66
5.10.6 UGOTOVITVE.....	67
5.11 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V DEVETI (SKET 1906) IN DESETI IZDAJI (SKET1911)	68
5.11.1 OBLIKOSLOVJE	68
5.11.2 UGOTOVITVE	69
5.12 ZAKLJUČKI PRIMERJAVE POGLAVJA O PRIDEVNIKU	69
6. POGLAVJE O PRIDEVNIKU V KOPITARJEVI, METELKOVI IN MURKOVI SLOVNICI.....	70
6.1 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNKU V METELKOVI SLOVNICI Z JANEŽIČEVO PRVO IZDAJO	70
6.1.1 TVORBA PRIDEVNIKA	70
6.1.2 STOPNJEVANJE PRIDEVNIKA	71
6.1.3 SKLANJANJE PRIDEVNIKA.....	71
6.1.4 UGOTOVITVE	72
6.2 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V KOPITARJEVI IN MURKOVI SLOVNICI Z JANEŽIČEVO DRUGO IZDAJO	73
6.2.1 SKLANJANJE	73
6.2.2 KOPITAR IN MURKO	74
6.2.3 JANEŽIČ IN MURKO.....	74
6.2.4 UGOTOVITVE.....	75
7. JANEŽIČEVA SLOVNICA IN DRUGE SLOVNICE TEDANJEGA ČASA (KOPITARJEVA, VODNIKOVA, METELKOVA, MURKOVA, MURŠČEVA IN MALAVAŠIČEVA).....	76
7.1 JANEŽIČEVO ZGLEDVANJE PO DRUGIH SLOVENSКИH SLOVNICAH	76
7.2 KRATKA PREDSTAVITEV SLOVNIC	78
7.3 PRIMERJAVA GLEDE NA »NOVE OBLIKE« V JEZIKU	79
7.3.1 UGOTOVITVE	81
8. SKLEP	83
VIRI IN LITERATURA	86
PRILOGE	87

KAZALO TABEL

Tabela 1: Razlike v strukturi slovnice devete in desete izdaje.....	28
Tabela 2: »Nove končnice« - <i>ega</i> , - <i>emu</i> , - <i>em</i> v primerjavi z - <i>iga</i> , - <i>imu</i> , - <i>im</i>	29
Tabela 3: »Nove končnice« - <i>om</i> , - <i>oma</i> ter upoštevanje preglasa za <i>c</i> , <i>z</i> , <i>j</i> , <i>ž</i> , <i>š</i> , <i>č</i> , namesto - <i>am</i> , - <i>ama</i>	29
Tabela 4: Sprememba <i>nar</i> v <i>naj</i>	30
Tabela 5: Veznik <i>da</i> namesto <i>de</i>	30
Tabela 6: Gorenjski <i>š</i> v <i>šč</i>	31
Tabela 7: Upoštevanje spola pri primerniku, namesto končnice - <i>i</i> za vse tri spole	31
Tabela 8: <i>e</i> pred <i>r</i> -jem oziroma brez <i>e</i> -ja	32
Tabela 9: V glagolskih končnicah <i>e</i> namesto nekdanjega <i>i</i> za <i>ê</i>	32
Tabela 10: <i>Vsega</i> , <i>vsemu</i> namesto <i>vsiga</i> , <i>vsimu</i>	32
Tabela 11: Slovarček besed v poglavju o pridevniku v vseh desetih izdajah Janežičeve slovnice	38
Tabela 12: Sklanjanje osnovnika v tretji izdaji Janežičeve slovnice	50
Tabela 13: Sklanjanje osnovnika v peti izdaji Janežičeve slovnice	56
Tabela 14: Sklanjanje osnovnika v šesti izdaji Janežičeve slovnice	56
Tabela 15: Primerjava opombe v peti in šesti izdaji	57
Tabela 16: Primerjava opombe v šesti in sedmi izdaji Janežičeve slovnice	61
Tabela 17: Sklanjanje osnovnika v deseti izdaji Janežičeve slovnice.....	68
Tabela 18: Sklanjanje osnovnika v Metelkovi slovnici	72
Tabela 19: Sklanjanje primernika v Metelkovi slovnici	72
Tabela 20: Sklanjanje osnovnika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici.....	73
Tabela 21: Sklanjanje primernika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici (ednina)	75
Tabela 22: Sklanjanje primernika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici (dvojina, množina)	75
Tabela 23: končnice - <i>ega</i> , - <i>emu</i> , - <i>em</i> v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici	80
Tabela 24: končnice - <i>om</i> , - <i>oma</i> namesto - <i>am</i> , - <i>ama</i> v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici.....	80
Tabela 25: <i>naj</i> namesto <i>nar</i> v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murščevi, Murkovi in Malavašičevi slovnici	80
Tabela 26: <i>Šč</i> namesto gorenjskega <i>š</i> v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici.....	77
Tabela 27: Razlikovanje spola pri primerniku v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici.....	78
Tabela 28: <i>E</i> pred <i>r</i> -jem oziroma brez <i>e</i> -ja v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi, Malavašičevi slovnici.....	78

1. UVOD

Zadnja izdaja Janežičeve slovnice je izšla leta 1911, torej letos mineva ravno sto let od njene zadnje izdaje. Janežičeva slovnica je združevala, kolikor je bilo mogoče, vse slovenske govore, in tako pomagala uveljaviti obliko knjižnega jezika, ki je sprejemljiva za vse Slovence. Iz nje so se učili mnogi slovenski literati, ki so napisali dela, uvrščena v kanon slovenske literature. Prav je, da jo zato po dolgem času odpremo in pogledamo v njeno notranjost.

V svoji diplomski nalogi najprej predstavim avtorja, njegovo življenjsko pot in delo. Janežičeve zasluge za slovenski jezik res niso majhne, saj je poleg slovnice, ki sem jo že omenila, spisal še mnogo stvari, predvsem učbenikov in beril ter slovar. Dvajset let je brez plačila delal kot tajnik Mohorjeve družbe, skozi njegove roke so šla vsa pomembnejša dela slovenskih literatov takratnega časa.

Namen diplomske naloge je ugotoviti, kako se Janežičeva slovnica skozi izdaje spreminja in po katerih slovnica se je avtor pri pisanju še posebej zgledoval, zato sem v nadaljevanju primerjala vseh deset izdaj slovnice med seboj. Najprej sem naredila primerjavo glede na strukturo slovnice – kako se izdaje spreminjajo glede na naslove. Sledi primerjava glede na »nove jezikovne oblike«, za šolsko rabo uzakonjene sredi 19. stoletja ter v celoti uveljavljene v desetletjih po tem letu. Tu me zanima predvsem to, na kakšen način je avtor te »nove oblike« sprejemal v svojo slovnico.

V vseh slovnica podrobno pregledam samo poglavje o pridevniku, saj bi bil v primeru, da bi podrobno pregledovala celotno slovnico, obseg naloge prevelik. Tu je moj namen ugotoviti predvsem, koliko je dejansko razlik med posameznimi izdajami.

Sledi primerjava poglavja o pridevniku z Metelkovo, Kopitarjevo in Murkovo slovnico, kar naredim zato, da bi ocenila, kakšen je vpliv teh slovnice na Janežičevo. V končnem poglavju na kratko predstavim še druge slovnice takratnega časa (Kopitarjevo, Vodnikovo, Metelkovo, Murkovo, Murščevo in Malavašičevo). Iz drugih virov poiščem, katere slovnice naj bi Janežič posebej upošteval in se po njih zgledoval. Nato primerjam omenjene slovnice glede na strukturo in obseg ter glede na »nove jezikovne oblike« in

ugotovim, katere so podobnosti ter v čem je Janežičeva slovnica naprednejša od ostalih.
Svoje ugotovitve povzamem v sklepu.

2. ŽIVLJENJE IN DELO ANTONA JANEŽIČA

2.1 ŽIVLJENJE

2.1.1 JANEŽIČEVA DRUŽINA IN ŠOLANJE

Anton Janežič, slovenski literarni zgodovinar, slavist, slovničar, slovaropisec, urednik leposlovnih glasil, je bil rojen očetu Valentinu Janežiču in materi Mariji, rojeni Mikula, 19. decembra 1828, v Lešah pri Št. Jakobu v Rožu, kot prvi izmed sedmih otrok. Umrli je pri 41. letih, 18. septembra leta 1869, v Celovcu (*Janežičeve Večernice*, 1870, 7).

V družini je bilo pet bratov in dve sestri, izmed katerih je Anton prvi umrl, celo pred starši.

»Njegovi starši so bili pridni, zraven pa še razumni – kar tri otroke so poslali v višje šole, kar kmetu ni tako lahko« (*Janežičeve Večernice*, 1870, 7).

V Janežičevih *Večernicah* iz leta 1870 sem zasledila tudi to, da se je dosti Rožanov šolalo v nemških in latinskih šolah, in da so se dobro učili (*Večernice*, 1870, 10).

»Bil je iz imovite kmetiške rodbine, ki je dala Slovencem več izobraženih mož« (Grafenauer, 1928, 376).

Po končani šoli v domači fari so straši l. 1838 deset let starega Antona peljali v nemške šole v Celovec, kjer je stopil kar v drugi razred. Že to nam naznanja njegovo nadarjenost in pridnost – vsak te sreče ni imel. Tam je končal normalko, leta 1848 pa gimnazijo in licej. Kljub temu, da so bili za slovenščino na celovških šolah takrat zelo slabi časi (edina vaja v materinščini izven počitnic je bil pogovor z dobrim znancem in starši, ko so prišli na obisk), Janežič maternega jezika nikakor ni zanemarjal ali celo pozabil, ampak mu je posvečal toliko več pozornosti. Ko se je leta 1848 v srednje šole uvedla slovenščina kot učni predmet, je postal učitelj slovenskega jezika na gimnaziji, vendar je bil brez plače, saj ni imel ustrezne izobrazbe. V času, ko je bil na Koroškem baron Šlajznik, si je služil kruh tudi s prevajanjem deželnih zakonov in uradnih razglasov za *Deželni zakonik* in *Deželni vladni list za Koroško kronovino* v slovenščino. Ustanovil pa je tudi slovenski učni tečaj za uradnike in pravnike (*Janežičeve Večernice*, 1870, 10 in Grafenauer, 1928, 376–377).

Leta 1851 je šel na Dunaj in na vseučilišču postal Miklošičev učenec. Brez vseučilišča mu je bila pot do profesorskega poklica zaprta. Za profesorski izpit se je uril sam, saj je bival le pol leta na Dunaju. Leta 1854 je z opravljenim izpitom uradno postal profesor slovenskega

jezika, leto kasneje pa tudi nemškega. Med pripravo na izpit je delal kot profesor pripravnik za slovenščino, nemščino, zgodovino in zemljepis na celovski realki, po dovršenem izpitu pa je postal pravi realni učitelj (Grafenauer, 1928, 377 in Gelt, 2008, 7).

2.1.2 MOŽJE, KI SO BILI JANEŽIČU ZA ZGLED

Za Janežičeva mladostna leta je značilno, da je zglede iskal v nekaterih znanih in pomembnih Rožanih. Med njimi so bili še posebej: Matija Schneider (1784–1831), profesor v celovškem semenišču, pesnik, zbiratelj ljudskega blaga in besedja; Matija Ahacel Kobentar (1779–1845), profesor matematike, urednik glasil Kmetijske družbe in avtor prve slovenske posvetne pesmarice z melodijami – *Pesme po Koroškim ino Štajerskim znane*. Nanj pa so vplivali tudi zgledi nekaterih pomembnih koroških Slovencev iz prve polovice 19. stoletja. Med njimi sta najpomembnejša dva: Urban Jarnik (1784–1844), duhovnik, domoljubni pesnik, narodopisec, prevajalec in jezikoslovec, ter Matija Majar Ziljski (1809–1892), duhovnik, narodopisec, slovenski narodni preroditelj in avtor *Pesmarice cerkvene* (1846), ki je bila prva v gajici tiskana knjiga na Koroškem (Virnik, 1990, 139).

»Jarnikov učenec in pisatelj, Matija Majar, je v Celovcu začel zbirati okrog sebe dijake in bogoslovce, vaditi jih v slovenskem petju in jim posojati slovenske knjige in *Novice*« (Grafenauer, 1928, 377).

Med temi učenci je bil tudi Anton Janežič.

S posebnim zanimanjem je Janežič spremljal delovanje Antona Martina Slomška (1800–1862). Ta je bil duša narodnostnega in kulturnega gibanja na Koroškem pa tudi na Slovenskem nasploh že v letih, ko je bil še semeniščnik, še posebno pa kot voditelj bogoslovnega semenišča v Celovcu (Virnik, 1990, 139).

2.1.3 JANEŽIČEVO ZASEBNO ŽIVLJENJE IN SMRT

Tudi sicer je bil Janežič kreposten človek: bival je v tihoti, ni hodil na zabave, pil ni nobenih alkoholnih pijač, bil je pošten. Jeseni 1855 se je srečno oženil s Karolino Kolerjevo. V zakonu sta se mu rodila dva otroka: hčerka Olga in sin Evgen. Kljub temu, da je bil od nekdaj slab v prsih, se je neizmerno trudil in delal.

»V šestdesetih letih je začel bolehati, lotevala se ga je sušica in slabel je bolj in bolj« (Grafenauer, 1926, 377).

Zato je leta 1866 opustil poučevanje slovenščine na gimnaziji, v šolskem letu 1868/69 pa je moral na bolezenski dopust in kmalu tudi umrl. Pred smrtjo je svoji ženi zapustil

glasilo *Besednik*. Kljub bolezni je poskrbel, da je to glasilo začelo izhajati, ko je prenehalo glasilo *Glasnik*. Umrli je v Celovcu, izčrpan zaradi jetike. Pokopali so ga v Šent Rupertu pri Celovcu (*Članek ob smrti Antona Janežiča*, 1869, 146–147 in Grafenauer, 1928, 377).

2.2 DELO

Učiteljsko delo je bilo za Janežiča toliko težavnejše, ker ni bilo primernih učbenikov za poučevanje. Učnih knjig, razen Metelkove slovnice, ki pa je bila za šolo preobširna, preučena in zato neprimerna, ni bilo. Vendar se Janežič tudi tega ni ustrašil, temveč se je hitro lotil dela (Grafenauer, 1928, 377).

2.2.1 SLOVAR

Najprej je napisal slovar z naslovom *Ročni slovar slovenskega in nemškega jezika*, ki obsega dva zvezka. Prvi, nemško-slovenski del, je izšel leta 1850, drugi, slovensko-nemški, pa leto kasneje.

»Oba dela je sestavil po Murkovem slovarju in je od njega veliko bolj odvisen kakor pa Murko od svojega vzorca Gutsmana, kar ni čudno pri pisateljevi izredni mladosti. Prek Murka pa je segal Janežič tudi po Gutsmanu in vzel iz njega precej slabih Pohlinskih besed, ki jih je Murko že zavrgel. Ker je izdal slovar v času najživahnejšega ilirskega gibanja, je sprejel tudi mnogo srbo-hrvaških besed« (Grafenauer, 1928, 377).

Pri drugi izdaji nemško-slovenskega dela pa je stvari zelo popravil:

»zavrgel je nepotrebne srbo-hrvaške izraze, opustil temne in slabe Pohlinske besede, kar jih je bilo še v tem delu slovarja (več jih je bilo v slov.-nemškem delu, ker se je ta že pri Gutsmanu bolj naslanjal na Pohlina ko pa nem.-slovenski del) in izpopolnil slovar po Cigaletu in z izrazi sodobnih slovenskih pisateljev. Pri slovensko-nemškem delu tega čiščenja ni mogel sam opraviti, ker je izšla 2. izdaja šele l. 1874« (Grafenauer, 1928, 377).

Tretja izdaja *Slovensko-nemškega slovarja* je bila leta 1893 in obsega 900 strani (*Slovensko-nemški slovar*, 1893, predgovor).

2.2.2 SLOVENSKE UČNE KNJIGE ZA DIJAKE

Takoj za slovarjem je Janežič začel pisati slovenske učne knjige za dijake. Najprej je izšlo *Cvetje slovanskega naroda*. Leta 1852 pa je izdal *Slovenske narodne pesmi, prislovice*

in zastavice, ki so bile dopolnilo k Bleiweisovemu *Slov. berilu*. Te zbirke ni nadaljeval, lotil pa se je pisanja nove slovenske slovnice, primerne za srednje šole (Grafenauer, 1928, 377).

Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva in malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence je, poleg *Slovenskega berila za Nemce s kratkimi razjasnjenji in potrebnim abecednim imenikom*, izšla leta 1854. S to slovnico je Janežič pripravil pot našemu enotnemu pisnemu jeziku. Doživela je deset izdaj in je 62 let služila pouku na srednjih šolah – vse do Breznikove *Slovenske slovnice za srednje šole*. Napisal pa je tudi slovnico Nemcem po nemško, ki je doživela sedem izdaj (Grafenauer, 1928, 378).

Bleiweisova berila za nižje gimnazijske razrede in Miklošičeva za višje razrede so bila za šolske razmere v obmejnih pokrajinah preobširna. Zato je Janežič napisal *Cvet slovenske poezije: s kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole* (1861) za 5. in 6. razred. Izdal je *Cvetnik: berilo za slovensko mladino* (1865, 1867), ki je bil namenjen za nižje gimnazijske razrede. Leta 1868 pa je izšel *Cvetnik slovenske slovesnosti: berilo za višje gimnazije in realke* (Grafenauer, 1928, 378). V predgovoru k temu delu pravi, da je namenil *Cvetnik* »v zabavo in poduk vsem prijateljem slovenske besede na višjih realkah« (Janežič, 1868, 3). Z njim ima namen ogreti »mladini srce za milo domovino in sladko materino besedo!« (Janežič, 1868, 3).

»Njegovo *Cvetje iz domačih in tujih logov* je bilo berilo, s katerim je hotel dijaštvu dati v roke dela domačih in tujih klasikov (kasneje je to zbirko obnovila Mohorjeva družba)« (Čuk, 2000, 283).

Po teh berilih so se zgledovala poznejša slovenska berila Sketa, posebno berila za 5. in 6. razred srednjih šol (1889). S temi knjigami je bil položen temelj za uspešen pouk slovenskega jezika in slovstva v srednjih in posredno tudi na ljudskih šolah ter temelj za zdrav razvoj slovenskega jezika nasploh (Grafenauer, 1928, 378).

Zanimiva je objava z naslovom *Književna novica*:

»Koj po novem letu bo izšel prvi svezek slovanskih narodnih pesem po nadpisom: *Cvčtje slovenskega naroda*. Obsegel bo v prvem razdelku slovenske narodne pesme, ki še nikjer natisnjene niso in v drugem naj lepše narodne pesme vsih slovanskih rodov poslovenjene in zraven tudi v izvirnem jeziku. Trem ali štirem pesmam bodo tudi napevi pridjani. Cela knjižica bo obsegala okoli 100 strani. Kdor do novega léta naročnino pošle, dobí vsaki zvezek za 20. kr. sr. Kdor se na 10 svezkov naročí, dobí ednajsti poverh. Imena častitih naročnikov bodo vsakej knjižici pridjane. /.../« (Janežič, 1851, 259).

2.2.3 ČASOPISI IN GLASILA

»Janežič pa je storil še več. Ako smo hoteli Slovenci kot enakovreden narod stopiti v družbo izobraženih narodov, je bilo treba, da se dvigne naša književnost na višjo stopnjo. Imeli smo sicer že velikega pesnika doktorja Franceta Prešerna, s katerim bi se bili ponašali mogočni narodi, toda pripovedna in dramatična književnost sta bili še zelo zapuščeni. Saj nismo imeli nobenega časopisa, ki bi bil razširjal znanost in leposlovje. Edini takratni list, izhajajoč vsak teden, so bile Bleiweisove *Novice*, namenjene gospodarskemu in rokodelskemu napredku. Janežič je spoznal to zapuščenost in zato ustanovil list *Slovenska Bčela*« (Lavtižar, 1942, 69).

Konec marca 1850 je nehal izhajati prvi slovenski leposlovni list, tednik *Slovenska Čbela*, hkrati pa tudi *Ljubljanska Slovenija*, do tedaj vodilni list v kulturnih zadevah. Zato je Janežič osnoval nov podučen in kratkočasen list, *Slovensko Bčelo*. List je izhajal najprej kot mesečnik, nato kot polmesečnik, zadnje leto pa kot tednik. *Bčela* je izhajala med leti 1850–1853. Pri njej so sodelovali: Fran Levstik, Matija Valjavec, Miroslav Vilhar, Simon Jenko, Janez Trdina, Luka Svetec, Matija Majar in še nekaj drugih. Janežič si je v tem listu prizadeval predvsem za obuditev slovenske pripovedne književnosti. Kljub temu, da so v listu izšle najboljše slovenske povesti, kar jih poznamo v slovenski literaturi pred Levstikovim *Martinom Krpanom*, so bila dela, ki so jih takrat pisali slovenski avtorji, začetniška. Zato si je moral urednik pomagati večinoma s prevodi, v poučnem delu lista pa so bile večinoma le pesmi (Grafenauer, 1928, 378).

»Tudi jezik je bil okoren, po eni strani preveč provincijalen, po drugi zopet preveč ilirski in staroslovenski, premalo enoten« (Grafenauer, 1928, 378).

Zaradi premajhnega števila naročnikov je časopis prenehal izhajati že po dveh letih (Grafenauer, 1928, 378).

Vendar pa se Janežičevo delo ni ustavilo. Osnoval je nov list z naslovom *Glasnik slovenskega slovstva*, ki je začel izhajati že leta 1854, a je obstal pri prvi številki. Nekaj časa je sodeloval pri Einspielerjevemu *Šolskem prijatelju* (1853–55) in Slovenskem *Prijatelju* (od leta 1856). Kmalu pa se je pokazala potreba po novem literarnem listu, saj so iz ljubljanskih osmošolskih Vaj zrasli odlični mladi književniki, ki so se pridružili starejšim »bčelarjem« (Grafenauer, 1928, 378). Zato je Janežič naredil boljši načrt. V pismu z naslovom *V zadevah »Glasnika«* lahko beremo:

»Obširnost časopisa se mora ravnati po številu podpornikov, t. j. pisateljev, ki ga podpirajo s svojimi umotvori, in bravcov, ki ga kupujejo. Da njih število ni preveliko, je vsakemu znano. Manji ko je v začetku list, lažje bo izhajal, lažje ga bo tudi mogoče napolniti s prav dobrimi in zanimivimi sestavki.

Pervo leto naj pokaže, ali ga bo treba v prihodnje obširnega osnovati. Tudi iz malega zernica priraste drevo košato, če mu reje ne pomanjkuje» (Janežič, 1857, 331).

Načrt je uspel in od leta 1858–1868 je redno izhajal *Slovenski glasnik*, najprej imenovan *Glasnik slovenski*, ki je okrog sebe zbral najboljše tedanje pesnike in pisatelje. Janežič je k sodelovanju pritegnil ljubljanske Vajevce (Simon Jenko, Fran Erjavec, Valentin Zarnik, Valentin Mandelc, Janez Mencinger), Cegnarja, Valjavca, Svetličiča, Josipa Stritarja, »goriškega slavčka« Simona Gregorčiča, Frana Levstika in Josipa Jurčiča. Slednji je v zadnjih letih sploh prevladal. V *Slovenskem Glasniku* so izšle prve novele in povesti trajne vrednosti, z Jurčičem pa je naše pripovedništvo doseglo prvi vrhunec v razvoju. Tudi znanstvena literatura je bila dobra, potopisi in poljudni prirodopisi pa so dosegli umetniško vrednost. Prav zaradi literarnih ustvarjalcev, ki jih je Janežič pritegnil v desetletju izhajanja tega časopisa, in predvsem del, ki so jih ti prinašali, je Celovec postal središče vsega slovenskega literarnega ustvarjanja (Virnik, 1990, 138; Virnik, 1999, 14 in Grafenauer, 1928, 378–379).

V *Slovenskem glasniku* je izšel Levstikov zgodovinski potopisni esej *Popotovanje od Litije do Čateža*. Prav v *Glasniku* je Janežič uresničil tudi velik del Levstikovega literarnega programa, ki ga je vodja mladoslovencev v tem esejju načrtoval. (Virnik, 1999, 138).

Ker pa je *Slovenski Glasnik* postal premajhen, da bi mogel prinašati bolj obširne spise, je Janežič začel izdajati poleg *Glasnika* nov list z naslovom *Cvetje iz domačih in tujih logov*, ki je izhajal sedem let (1861–1868) (Lavtižar, 1942, 70). Prav gotovo ne moremo mimo prvega slovenskega romana, mimo Jurčičevega *Desetega brata*, ki je v letih 1866 in 1867 izšel prav v *Cvetju*. V teh knjigah, ki jih je bilo kar 22, večjih in manjših, je izšlo več izvirnih slovenskih del – več poskusov obširnejših pripovednih pesnitev (Gr. Krek, Umek, Valjavec) in nekaj pesniških zbirk (J. Bilc, Umek). V njem so izšli tudi prvi pomembni prevodi večjih del iz svetovne književnosti: nemške, danske, italijanske, španske (Schiller, Andersen, S. Pellico, Caballero), starogrške in rimske (Platon, Ksenofon, Sofoklej, Vergilij), ruske (Lermontov), češke (Chocholoušek), poljske (Czajkowski) idr. (Grafenauer, 1928, 379).

Da bi dobil dobre sodelavce, je večkrat razpisal tudi kakšno nagrado. Razpis za nagrado 14. oktobra 1857 se je glasilo takole:

»Ob enem naznanjamo slov. pisateljem, da zamoremo s pripomočjo nekterih rodoljubov, katerih imena bomo v kratkem naznanili, s tem razpisati prvo darilo po trideset goldinarjev sr., namenjeno za nar

boljo novelo iz domačega življenja ali naj lepšo povest na podlagi domače zgodovine. Novela ali povest naj bo čedna in krotka, mična in zanimiva, naj bo tako rekoč ogledalo domačega življenja, domačih šeg in običajev, kakor so na primer v nemškem jeziku Stifterjeve sli Auerbachove. Kaj lepó se podajajo enakim povestim tudi popisi domačih krajev in drugih naravnih prikaznin. Povest naj ne bo predolga, da bo le tiskano polo debela. Pošlje naj se saj do 15. decembra t. l. – Upamo, da bomo v kratkem tudi uni dvé darili razpisati zamogli« (Janežič, 1857, 331–332).

Poleg že naštetih časopisov, ki jih je Janežič sam urejal, pa ne smemo pozabiti tudi na *Besednik*, ki ga je zasnoval tik pred smrtjo, ter na *Stritarjev Zvon* – časopis, ki mu je Janežič pripravil pot.

2.2.4 DELO ZA DRUŠTVO SVETEGA MOHORJA

Z isto vnemo kot se je zavzemal za organizacijo leposlovnega dela, se je zavzemal tudi za literaturo za preprosto ljudstvo, ki je tedaj občutno pogrešalo dobrih knjig. Leta 1850 je J. Šubic v *Novicah* pozval k ustanovitvi *Matice slovenske*, ki bi izdajala cenene slovenske knjige in bi se financirala z obrestmi nabranega kapitala. A je njegov poziv naletel na gluha ušesa. Zato je Janežič leta 1851 predlagal, naj se raje ustanovi društvo, ki bo izdajalo knjige z rednimi letnimi prispevki. A tudi za to so bili v Ljubljani vsi gluhi. Slišal pa je to škof Anton Martin Slomšek, ki je to zamisel hotel uresničiti že prej, a mu je vlada zaradi strahu pred panslavizmom to preprečila (Grafenauer, 1928, 379).

Slomšek je pozval Janežiča in slovenskega kaplana Andreja Einspielerja k ustanovitvi *Družbe sv. Mohorja* in jima nudil vso materialno in moralno podporo pri ustanovitvi društva. Sredi poletja 1851 so že napravili oklic za novo knjižno društvo in ga razposlali po vseh slovenskih deželah. Oklic so podpisali Andrej Einspieler, Anton Janežič, šentandraški kanonik Jožef Rozman in Matija Majar, tedanji župnik v koroških Gorjah. Oklic se je hitro raznesel po vseh deželah. Že pred tem, v začetku leta 1851, pa je Janežič v *Slovenski Bčeli* pozval vse Slovence na ustanovitev »Društva za izdajanje dobrih slovenskih knjig« (Virnik, 1990, 137).

V ustanovitev, razmah, razvoj in napredek tega društva je bilo, poleg Antona Martina Slomška in Andreja Einspielerja, vpeto tudi življenjsko delo Antona Janežiča. Janežič je bil namreč soustanovitelj *Družbe sv. Mohorja*, njen dolgoletni neplačani tajnik in urednik njenih knjižnih izdaj. Prav po njegovi zaslugi je *Mohorjeva družba* v slovenski literarni in kulturni

zgodovini, pa tudi v zgodovini našega šolstva in pedagogike, dobila zaslužno mesto in izjemen pomen (Virnik, 1990, 137–138).

2.2.5 JANEŽIČEV PRISPEVEK K LITERATURI

Čeprav Janežič ni bil literarni ustvarjalec, kot so bili pozneje številni uredniki literarnih listov, npr. Stritar, Aškerc in Župančič, pa je imel vseeno zelo izdelan literarni program. Prav zato

»se je Janežič zapisal v zgodovino kot realizator temeljnih literarnozgodovinskih zamisli dobe in kot publicist ter je kot tak prispeval k razvojni dinamiki v dveh desetletjih po prelomnem osemindesetem letu bistvem delež« (Barbarič 1978, 234).

Njegovo delo so s priznanjem ocenjevali že v letih njegovega življenja (Barbarič, 1978/79, 234).

Janežič je bil kot urednik tisti, ki je usklajeval v kolikor toliko uravnoteženo obliko raznovrstne elemente in omogočal, da so se uveljavile različne literarne vrste in zvrsti z različnimi tematikami. Vse njegovo delo prežemata doslednost in načrtnost. Samo tako je lahko v dveh desetletjih ne le razvil, ampak tudi izpeljal več obsežnih zamisli. Že v *Bčeli* je imel določno formuliran program lista. Ta je zaslužna tudi zato, ker je bil to na Slovenskem prvi literarni list, ki je redno izhajal in imel redne sodelavce in redne naročnike. Gotovo je k temu, da je imel list redne sodelavce veliko pripomoglo to, da je Janežič pisateljem prispevke spodobno honoriral. Zelo si je prizadeval pridobiti čimveč piscev, hkrati pa tudi ni bil z vsem zadovoljen. *Bčelo* so tudi izven meja priznavali za list z literarnimi ambicijami (Barbarič, 1978/79, 234–236).

Za Janežiča je bila literatura »organ človekovega notranjega oblikovanja, vzvod kultiviranja« (Barbarič, 1878/79, 237).

2.2.6 ZASLUGE ANTONA JANEŽIČA

Tone Sušnik je zapisal:

»Težko je izmeriti zasluge Antona Janežiča za rast slovenske literature, kulture in narodne zavesti« (Sušnik, 1996, 182).

Nato pa izpostavi tri stvari: so-ustanovitev *Družbe sv. Mohorja*, prve slovenske založbe; leposlovna glasila, med katerimi posebno izstopa *Slovenski Glasnik*; tretja stvar pa je zbirka *Cvetje iz domačih in tujih logov*, v kateri je izšel prvi slovenski roman, Jurčičev

Deseti brat (Sušnik, 1996, 179). Tu bi dodala še četrto stvar, in sicer njegovo delo za jezik. Ne smemo pozabiti na njegov *Ročni slovar*, ki je doživel tri izdaje. Še posebno pomembna pa je njegova, v slovenščini pisana *Slovenska slovnica*, ki je bila izdana kar desetkrat in je 62 let služila pouku na slovenskih srednjih šolah. To je bila prva v slovenščini pisana slovenska slovnica, ki je popolnoma zadovoljevala šolske potrebe. Predhodne slovnice so bile ali v nemščini ali pa so bile preveč pomanjkljive za pouk v srednjih šolah.

Ta slovnica je bila pomembna pri oblikovanju enotne podobe slovenskega knjižnega jezika. Bistveno vlogo pa je (poleg njenega avtorja Antona Janežiča) odigrala tudi pri poučevanju na slovenskih srednjih šolah ravno v času, ko so se tam šolali še danes najbolj priznani pisci slovenske književnosti.

Če bi celotno Janežičevo delo obsegalo samo slovnico z njenimi izdajami, bi bilo to že zelo veliko.

»Beseda za besedo, stavek za stavkom, vse opiljeno, vse jedrnato; če ne bi imeli ničesar drugega od Janežiča, že slovnica bi mu bila čista spomenica« (Majcen, 1842, 14).

Ravno o tej slovnici pišem v svoji diplomski nalogi.

3. SLOVENSKA SLOVNICA

3.1 V DRUGIH JEZIKIH PISANE SLOVENSKE SLOVNICE PRED JANEŽIČEVO

Že prva, v latinščini pisana, slovenska slovnica *Arcticae horulae*, ki jo je leta 1584 izdal Adam Bohorič, obravnava vsa tri temeljna slovnična področja – pisno-glasovni del, oblikoslovje in skladnjo. V tej slovnici je avtor poskušal slovenščino uskladiti s pravili latinske slovnice (po slovnici Philippa Melanchtona), in tako slovenščino povzdignil med kultivirane jezike. Slovnica je pisana v bohoričici, ki se je od takrat ohranila še okrog 250 let. Njegovo razumevanje normativnosti knjižnega jezika pa se je ohranilo vse do 2. polovice 18. stoletja. Ta normativnost je temeljila na dveh predpostavkah: 1. povezava med slovenščino in latinščino, 2. jezik slovenskih protestantskih piscev (Vidovič Muha, 1998, 79).

Na to slovnico se je neposredno navezal Hieronim Megiser, ki je leta 1592 kot dodatek k svojemu slovarju *Dictionarium quatuor linguarum*, dodal tudi slovnico. Iz nje je vzel predvsem zgled za pregibanje. Tudi A. Alasia de Sommaripa je kot dodatek k slovarju *Vocabolario Italiano e Schiavo* (1607) dodal slovnico, v kateri je pregled števnikov in pregled pregibanja z latinsko-slovenskimi zgledi povzel po Bohoričevi slovnici. Leta 1715 je Hipolit Novomeški priredil Bohoričevo slovnico pod naslovom *Grammatica Latino-Germanico-Slovenica*, ne da bi navedel avtorja. V nemščino so jo prevedli in priredili tudi koroški jezuiti, pod naslovom *Grammatica oder Windisches Sprach-Buch* – zopet brez navedbe avtorja in tudi brez uvoda (Vidovič Muha, 1998, 79–80).

S prerodnim razsvetljskim gibanjem 2. pol 18. in začetek 19. stoletja se je začelo novo obdobje slovenskega slovničarstva. Prvi pisec slovnice v tem obdobju je bil Marko Pohlin, njegova slovnica pa nosi naslov *Kraynska grammatika* (1768). Ta slovnica zelo spreminja slovniško zasnovo in bistvene predstave o knjižnem jeziku. Pohlin je vezal knjižno izreko na živi jezik tedanje Ljubljane, pri tem pa v veliki meri ignoriral protestantsko jezikovno tradicijo. Slovnici je dodal

»v narodnoprerodnem duhu napisan uvod, ki po motiviranju bralca spominja na Bohoričevega; z izbiro nem. kot razpravnega jezika je nagovarjal predvsem izobražence, naj ne opuščajo slovenščine, saj je ta prek drugih slovanskih jezikov dovolj razširjena in ima trdno, prepoznavno zgradbo; pri sporazumevanju socialno različnih skupin je njeno znanje nujno« (Vidovič Muha, 1998, 80).

Ta slovnica je pomembna zlasti na ravni fonološkega prepoznavanja glasov in zaradi prizadevanja po njihovem ustreznem zapisu. Poglavji o besedotvorju in skladnji pa sta bili dobra podlaga za slovnico F. S. Metelka z naslovom *Lehrgebäude der slowenischen Sprache* (1825) (Vidovič Muha, 1998, 80).

Med pomembne slovnice slovenskega razsvetljenstva sodi še slovnica O. Gutsmana *Windische Sprachlehre* (1777). Gutsman je normo knjižnega jezika razumel kot združevalno prvino govorcev celotnega slovenskega ozemlja, vendar je jezik dopolnjeval še s koroškimi posebnostmi. Ta slovnica je doživela 6. izdaj. Leta 1791 je Mihael Zagajšek izdal slovnico *Slovennska Grammatika oder Georg Sellenko's Wendische Sprachlehre* (1791), ki je pomembna zato, ker poleg nemščine uporablja kot razpravljalni jezik tudi slovenščino (Vidovič Muha, 1998, 80).

Slovensko slovničarstvo je doseglo vrh s slovnico Jerneja Kopitarja *Grammatik der slawischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*.

»Glavni del slovnice se nanaša na glasovno-naglasna in pisna vprašanja ter na morfologijo in oblikoslovje. V obsežnem uvodu je Kopitar predstavil razširjenost in številčnost Slovanov, predvsem pa razvoj slovenske književnosti oz. njenega jezika od Trubarja dalje« (Vidovič Muha, 1998, 80).

Ta slovnica je znanstvena slovnica z več vidikov: gradivnega, metodološkega in ontološkega.

»Gradivni vidik temelji na zavezanosti živemu narodnemu jeziku in dajanju prednosti domačemu glede na tuje (nem.), ne da bi bila s tem prizadeta jezikovna vloga. /.../ Temeljnega pomena je metodološka novost: opis slovenskega jezika načeloma izhaja iz lastnosti njega samega. Variantnost jezikovnih enot, ki jo dopušča Kopitar, izhaja iz prepoznavanja dinamike jezika kot njegove temeljne (ontološke) lastnosti« (Vidovič Muha, 1998, 80).

Po Kopitarjevi slovnici se je zgledoval Vincenc Franul Weissenthurn v Trstu, ki je leta 1811 izdal *Saggio grammaticale italiano-cragnolino*. Janez Leopold Šmigoc je Kopitarjevo slovnico priredil vzhodnoštajerskemu narečju (*Theoretisch-praktische Windische Sprachlehre, 1812*) (Vidovič Muha, 1998, 80).

Kopitarjeva slovnčarska načela in slovnična načela Dobrovskega sta poskušala posnemati tudi Franc Serafin Metelko (*Lehrgebäude der slowenischen Sprache, 1825*) in Peter Dajnko (*Lehrbuch der windischen Sprache, 1824*). V teh dveh slovnica sta imela namen reformirati bohoričico tako, da bi imel vsak glas svojo črko, vendar je prevladalo Čopovo pravilo estetike.

Ustalitev knjižnega jezika na tradicionalni osrednjeslovenski podstavi, kot jo je v bistvu uzakonil že protestantizem, se je zgodila s slovnico Antona Murka *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache*, 1842. Z uporabo bohoričice v tej slovnici so se končali poskusi reformiranja slovenskega črkopisa. V drugi izdaji te slovnice, leta 1843, pa je Murko prvi med slovničarji uporabi gajico (Vidovič Muha, 1998, 80).

V tem času je izšla tudi prva slovnica strokovnega, pravnega jezika, ki je bila namenjena sodniškim uradnikom: *Kurze Sprachlehre mit einer möglichst vollständigen Rechtschreibung der slovenischen Sprache*, 1856. Napisal jo je Ivan Navratil (Vidovič Muha, 1998, 79–80).

3.2 V SLOVENŠKEM JEZIKU PISANE SLOVENSKE SLOVNICE PRED JANEŽIČEVO

Do takrat smo imeli Slovenci že napisanih nekaj slovnice v slovenskem jeziku. Prvo, v slovenskem jeziku napisano slovensko slovnico je napisal Valentin Vodnik, z naslovom *Pismenost ali Gramatika sa Perve Shole* (1811). Na to, da je Vodnik lahko napisal slovnico v slovenščini, je dobro vplivalo predvsem narodnemu jeziku naklonjeno razpoloženje v ilirskih provincih.

»Istega leta je Vodnik tiskal še slovensko pisane *Pozhétke Gramatike*, to je *Pismenosti Franzoske gospoda Lhomonda*, s čimer se je slovenščina kot poučevalni jezik še nekoliko okrepila, teoretično pa se navezala tudi na francoski slovnični in metodološki nauk« (Toporišič, 1996, 307–308).

Čez 36 let je Jožef Muršec izdal *Kratko slovensko slovnico za pervence* (1847), tudi pisano v slovenščini (Toporišič, 1996, 307–308; Vidovič Muha, 1998, 80).

Po marčni revoluciji so izšla Majarjeva *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje I u obće slavenski jezik* (1848), ki deloma segajo tudi na slovničarsko področje, čeprav niso slovnica v pravem pomenu besede. Leta 1850 je Majar izdal še *Slovnico za Slovence* (1850). Majarja pa je za eno leto prehitel Franc Malavašič s *Slovensko slovnico za perve slovenske šole v mestih in na deželi* (1849), ki pa je po Kidriču brez strokovne vrednosti (Toporišič, 1996, 308).

Vse te slovnice so pomembne predvsem zaradi slovenščine kot razpravnega jezika in zato večje dostopnosti ljudstvu, se pa ne dajo primerjati s predhodnima, v nemščini pisanima slovnicama Kopitarja in Metelka. Vsi ti pisci so se več ali manj, zlasti v izrazju, zgledovali po Vodniku (Toporišič, 1996, 308).

3.3 KAKO JE JANEŽIČ PISAL SLOVENSKO SLOVNICO

Dobre, v slovenskem jeziku pisane slovenske slovnice tedaj Slovenci nismo imeli, sploh ne take, ki bi bila primerna za pouk v šolah. Zato se je Janežič hitro lotil tudi tega dela, in leta 1854 je že izšla prva izdaja Janežičeve slovnice, z naslovom *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence* (Grafenauer, 1928, 377–378).

Da bi ugotovili, katerim načelom je najbolj sledil, je najbolje, da pogledamo, kaj pravi sam v predgovorih k prvim petim izdajam slovnice. V predgovoru k prvi izdaji poudari, da je slovnica sestavljena po najboljših dotedanjih slovniških delih. Napisal jo je v slovenskem jeziku, ker ga je večletna izkušnja prepričala, da vsak nauk, tudi jezikoslovni, boljše napreduje, če se učencem razlaga v domačem jeziku. Tako željo pa je imelo tudi visoko ministrstvo, ki je za naše gimnazije začasno predpisalo Murščevo slovnico, kljub temu da smo že imeli obširne in kvalitetne slovnice, napisane v nemškem jeziku. Pravi tudi, da se je vedno držal oblik, ki so predpisane za slovenske šolske knjige in jih uporabljajo že vsi imenitnejši slovenski pisatelji (Janežič, 1854, predgovor).

V predgovoru k drugi izdaji pove, na katere slovnice in dela se je pri pisanju še posebno naslanjal:

»Služila so mi pri izdelavi razna večja dela jezikoznanska, sosebn pa Miklošičeva »*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*«, Metelkova »*Lehrgebäude der slovenischen Sprache*«, Navratilov »*Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes*«, Veberjeva »*Skladnja ilirskega jezika*«, Čelakovskega »*Čtení o srovnávací mluvnici slovanské*«, Zikmundova »*Skladnja jazyka českého*« itd.; skrbno sem pa tudi porabil manjše slovniške preiskave o posameznih predelih naše slovnice, raztresene po *Novicah* in po drugih tipkopisih« (Janežič, 1863, predgovor).

V predgovoru k prvi izdaji je pomembna še zahvala Fr. Miklošiču in Metelku, ki sta slovnico pregledala in tu pa tam popravila (Janežič, 1854, predgovor), saj se iz tega vidi Janežičev natančen duh in želja po upoštevanju celotne slovenske govorice. O tem govori v predgovoru k drugi izdaji, za katero pravi, da ni nova zaplata na staro suknjo, ampak je vsa nova po obliki in po osnovi.

»Posihranjena je v njenih listih marsiktera nova drobtina, ki sem jo ali sam pobral med národom ali po drugih možéh posnel izmed národa« (Janežič, 1863, predgovor).

Poudari tudi, da ni prezrl nobenega slovenskega narečja, v dvomih pa mu je bila svetovalka stara cerkvena slovanščina (Janežič, 1863, predgovor). Njegova odprtost do

sprememb in upoštevanja mnenj drugih slovničarjev se vidi v tem, da tudi na koncu druge in tretje izdaje prosi slovenske slovničarje za svet, da bi se sčasoma popravilo vse, kar je do takrat še ostalo pomanjkljivega v slovnici. V predgovoru k drugi izdaji se zahvaljuje prečastitim gospodom, ki so mu bili v pomoč pri sestavi prvega poglavja (str. 7–103) za marsikatero prijazno opombo ali popravek (Janežič, 1854, predgovor in Janežič, 1863, predgovor).

Pri pisanju slovnice se je zelo očitno držal načela, ki ga izrazi na koncu predgovora k drugi izdaji: »Več oči več vidi, vsi ljudje vse vedo« (Janežič, 1863, predgovor). Zasledila sem celo prošnjo, ki jo je naslovil na slovenske jezikoslovce ob drugi izdaji slovnice.

»Prošnja do slov. jezikoslovcev

V 22. listu *Slovenskega Glasnika* oklicuje za napredek mile naše materinščine vseskozi marljivi gosp. vrednik sledečo prošnjo:

‘Dobro berilo in dobra slovnica močno pospešuje jezikoslovni nauk; pri nas še oboje potrebuje mnogih poprav. Zato sem se lotil predelave svoje »slovenske slovnice«, da bo o svojem času z ozirom na staro slovenščino in na lastnije ljudskega govora predelana in z mnogimi izgledi iz najboljših starejih in novejih spisov razjasnjena v novi in za šolsko rabo še pripraviši obliki beli dan zagledala. Da pa popolnoma zadosti našim šolskim potrebam in vsem pravičnim tirjavam današnjih jezikoznancov, obračam se do vseh gg. domorodcev s ponižno prošnjo, da mi v tem težavnem, za napredek mile slovenščine toliko potrebnem delu blagovoljno s svojim svetom na pomoč pritekó. Ljuba in draga mi bo vsaka jezikoznanska drobtinica, ki v dosedanjih slovnicaх še ni bila dosti razjasnjena ali pa je bila celó v nemar puščena, pa tudi vsaka opombica o lastnijah ljudskega govora po raznih slovenskih stvareh. Ko bo delo gotovo, naprosim več slovenskih jezikoslovcev, naj ga v rokopisu pregledati blagovolijo, da se še pred natisom popravi ali dostavi, kar bi bilo morda tù pa tam še napak povedano ali celó opuščeno. Ponavlja je svojo prošnjo, priporočam se vsem čast. rodoljubom, da me v prid domačega napredka počasté s prav obilnimi dopisi.’

V Celovcu, 14. oktobra 1861.

Anton Janežič,

c. k. učitelj više realke« (Janežič, 1861, 361).

V slovnici so zanimivi številni primeri, ki so dodani k vsakemu pravilu, in ki jih je, kot pravi sam, vzel

»iz bogatega zaklada narodovih prislovic ali nabral po spisih najboljših slovenskih pisateljev, ker se take iskricе narodovega uma najrajši primejo mladinskega srca. Blagor mu, komur se vrastejo v misel in srce, da mu svetujejo po poti skozi življenje!« (Janežič, 1863, predgovor).

Jakob Sket v predgovoru k šesti izdaji pravi, da so

»zlata vredni zgledi, ki služijo v pojasnilo slovničnim pravilom. /.../ Ti zgledi dajejo slovnici stalno vrednost« (Janežič, 1889, predgovor).

Sket se teh zgledov v knjigi ni dotikal, je le tu in tam še kakega dodal.

Iz vsega lahko vidimo, da je bil prvi Janežičev namen napisati slovnico, ki bi bila primerna za šolsko rabo in bi poleg tega, da bi poučevala, tudi vzgajala; slovnico, ki bi bila v koraku s časom in bi bila primerna za Korošca, Gorenjca, Štajerca kot tudi za Primorca, saj je vanjo želel vključiti govorico vseh slovenskih pokrajin.

3.4 JANEŽIČ IN ILIRSKA EPIZODA

Ko je Janežič pisal Slovensko slovnico,

»je imel že za seboj svojo ilirsko epizodo, kar je bilo novemu delu v veliko srečo. 1849 se je bil namreč pridružil Majarjevemu načelom; po njih je prav tedaj Svetec v družbi s Cegnarjem, Cigaletom (v *Občnem državnem zakoniku*), Jerišo i. dr. uvedel nove slovniške oblike, zaukazane z min. odlokom z dne 6. feb. 1851 obvezno tudi za šolske knjige« (Grafenauer, 1928, 377).

V slovenskih deželah je takrat tekla razprava o tem, na kakšen način bi lahko slovenski jezik poenotili, da bi bil enak na celotnem območju Slovenije. Velik vpliv na vse skupaj je imelo (ironično) gibanje ilirizma, posebno Matija Majar Ziljski, ki je leta 1848 predlagal, kako bi se lahko slovenščina poenotila, da bi se čim bolj približala srbo-hrvaščini in bi se tako razvil skupen južnoslovanski jezik. Svoje zamisli je predstavil v delu *Pravila, kako izobraževati ilirsko narečje i u obče slavenski jezik*, 1848. Kljub temu, da so bili ti njegovi nazori v nasprotju z današnjim gledanjem na slovenščino, so bili pomembni zaradi nekaterih misli, ki so bile zapisane. Izrazil je misel, da je nujno, da se pišejo, kakorkoli se bomo že odločili, v slovenščini samo oblike, ki so znane skoraj vsem slovenskim narečjem in so obenem blizu drugim slovanskim jezikom.

Ravno te ideje so se poprijeli nekateri mladi slovenski literati, čeprav so odločno nasprotovali ilirizmu. Luka Svetec je tako postavil pravilo, da bi se lahko oblikovale enotne slovenske oblike tako, da bi se napravilo kompromis med kranjskimi narečji na eni in koroško-štajerskimi narečji na drugi strani. V drugih primerih naj bo merilo stara cerkvena slovanščina. S Svetcem so zelo hitro potegnili Levstik, Miklošič in Cigale (Gspan, 1956, 22–23).

3.4.1 »NOVE OBLIKE«, ZA ŠOLSKO RABO UZAKONJENE LETA 1851

Oblikovale so se »nove jezikovne oblike«. Te »nov oblike« bom v nadaljevanju preverjala pri primerjavi slovníc, zato sedaj sledi njihova kratka predstavitev. Te oblike so se uveljavile najprej v listih *Vedež* in *Slovenija*. Cigale jih je nato vpeljal v predlog državnega zakonika in končno jih je deželna vlada Slovenije leta 1851 predpisala za šolske knjige. Na ta način smo Slovenci s čisto umetnim posegom prešli iz časa, ko so se bojevale različne pokrajinske variante med sabo, v čas, ko smo dobili natančno določene »nove oblike«. Do leta 1852 so se uveljavile naslednje oblike:

- v pridevniški sklanjatvi: **-iga, -imu, -im** → **-ega, -emu, -em**;
- končnice **-am, -ama** → **-om, -oma**. Upoštevanje preglasa za c, z, j, č, š, ž – preglas v – e: **-em, -ema**;
- razlikovanje spola pri primerniku; -i za vse tri spole pri primernikih → **-i, -a, -e** (*večji človek, večji hiša, večji mesto* → *večji človek, večja hiša, večje mesto*);
- pri presežniku **nar-** → **naj-**;
- veznik **de** → **da**;
- namesto gorenjskega **š** uvedejo **šč** (*kleše* → *klešče*);
- polglasnik, ki so ga občasno še zapisovali z **i**-jem, so nato zapisovali z **e**-jem, če so ga sploh zapisali (*lovec, sem, petek* → *lovic, sim, petik*);
- zmagala je tudi končnica **a** v imenovalniku množine pridevnikov srednjega spola (*junaška dela* → *junaške dela*);
- posamezni pisatelji so vpeljali še več »novih oblik«, ki so se nekaj časa pisale, a se niso obdržale (npr. **-nuti** pri glagolih II. vrste: *vzdignuti*; **ej** za primernik v dajalniku in mestniku ednine ženskega spola: *dobrej ženi* itd.);

V naslednjih desetletjih pa se je uvedla še marsikatera »nova oblika«:

- soglasniški **-er** → v korenskem delu besede brez **e**-ja (tudi po Pleteršnikovem slovarju se, kot tudi danes, piše **-er** samo še v končnicah) (*kert, vert* → *krt* nasproti *dober, oster*);
- **-i** za nepoudarjeni **ê** v glagolskih končnicah → **-e** (*vediti, viditi, vidil* → *vedeti, videti, videl*);
- **vsiga, vsimu** → **vsega, vsemu**;

- manjšalno obrazilo **-ca** (*stvarca, živalca, lučca*);

Vendar to še ni bil konec. Na spremembe po tem je vplival Levstik, ki se je zgledoval po staroslovenskih oblikah in je v letih 1863–1895 zelo vplival na pisatelje, vendar so se te spremembe dogajale večinoma po Janežičevi smrti in zato za nas niso tako pomembne. Nekatero Levstikove oblike so se ohranile do danes, druge so ovrgli. Ohranile so se naslednje oblike:

- obrazilo *-vec* → *-lec* (*bravec* → *bralec*);
- *grajščak, grajščina* → *graščak, graščina*;
- *Juri, Jurja* → *Jurij, Jurija*;
- *pri komur, čemur, s komur, s čimur* → *pri komer, čemer, ...*) (Gspan, 1956, 23–25).

Kot vidimo, smo s temi oblikami dobili novo obliko pisne slovenščine, ki je zdržala z razvijajočo se skladnjo, besediščem in slovnico vse do danes.

Te oblike so zdrav kompromis med dotedanjim kranjskim pisnim narečjem in starejšimi koroško-štajerskimi oblikami (Gspan, 1956, 24). Majar pa je, v nasprotju s temi oblikami, s svojimi ožjimi somišljeniki šel še dlje. Uvajal je še razne hrvaške oblikovne in glasovne posebnosti, in sicer v dveh garniturah, slovenski in ilirski. Med Majarjevimi privrženci je bil tudi Anton Janežič, ki je leta 1850 v *Slovenski Bčeli* uvedel vzporedno s Svetčevimi »novimi oblikami« tudi pisavo, kakršno je rabil Majar v svojih v lepi slovenščini pisanih člankih, ki so bili namenjeni širšemu občinstvu. Navdušil se je celo nad Majarjevo idealizirano ilirščino, ki jo je Majar sam pisal le takrat, kadar je predstavljal svoje ideje. Ta jezik je v *Slovenski Bčeli* uvedel Andrej Einspieler, ki je namesto Janežiča od februarja do novembra 1851 skrbel za urejanje lista.

A ko so to pisavo privrženci »novih oblik« (Cegnar, Svetec) konec leta 1852 zavrnili, jo je opustil tudi Janežič in se zopet oprijel prvotnih, tedaj zaukazanih oblik tudi za šolsko rabo (Grafenauer, 1928, 377–378).

3.5 JANEŽIČEVA SLOVENSKA SLOVNICA

Ko se je lotil pisati slovnico, ki je izšla leta 1854, je v njej že uporabil in tako uzakonil »nove oblike«, ki so se obdržale do danes. Knjiga stoji na višku tedanje znanosti. Zsnovana je po vzoru šolskih slovnice ter z uporabo Metelkovih, Miklošičevih in še nekaterih drugih

del. V uvodu se Janežič zahvaljuje Miklošiču in Metelku, da sta slovnico v rokopisu pregledala ter sem ter tja popravila (Grafenauer, 1928, 378).

Knjiga obsega 182 strani. Razdeljena je na slovnico (113 strani), pregled slovenskega slovstva (42 strani) ter cirilsko in glagolsko abecedo s staroslovenskim berilom (27 strani). Slovnica je bila po obsegu in vsebini primerna za prve štiri razrede srednjih šol. V uvodu obravnava glasoslovje, naglas in pravopis. Prvo poglavje, ki govori o oblikoslovju in besedotvorju, obsega kar 84 strani od 113. V tem poglavju najprej kratko razloži, kako so besede nastale, nato šele, kako se sklanjajo in spreminjajo. To je posnel po Dajnkovi slovnici. Glagol pa je obdelal približno tako, kot v poznejših izdajah, vendar je prvo vrsto glagolov razdelil le v šest razredov, druge in tretje vrste pa še sploh ni razdelil. Glagol obsega približno polovico prvega poglavja. V drugem poglavju je skladnja, ki obsega le 18. strani. Glavni del slovnice sta oblikoslovje in besedotvorje, glasoslovje in skladnja pa se obravnavata na kratko (Majcen, 1905, 10–11).

»Terminologija slovnice je posneta po Vodnikovi, ki jo je pa Janežič močno prerešetal in opilil. V posebno zaslugo so knjigi obilni primeri, ki so vsi vzeti iz jezika narodovega (Majcen, 1905, 11).

S prvo izdajo slovnice je Janežič združil tudi kratek pregled slovenskega slovstva.

»Cirilsko in glagolsko abecedo je prirejal, ker je, kakor sam pravi, naša slovenščina hči stare slovenščine in ker se današnje dni po vsej pravici zahteva, da se vsak izobražen Slovan nekoliko seznani tudi z drugimi slovanskimi narečji« (Majcen, 1905, 12).

»Dodatek k slovnici, ki je izšel tudi posebej (*Pregled slovenskega slovstva z malim cirilskim in glagolskim berilom*, 1854), je prva šolska knjiga o naši književni zgodovini in prva naša staroslovenska čitanka« (Grafenauer, 1928, 378).

Rokopis za prvo izdajo slovnice sta pregledala Fran Miklošič in Franc Metelko. Sicer pa je Janežič vse nadaljnje izdaje prirejal in posodabljal po najnovejšem stanju slovenske jezikoslovne vede, z uporabo novejših Miklošičevih spisov in po dogovoru z najboljšimi slovenskimi jezikoslovci in poznavalci jezika. To velja posebno za drugo izdajo (1863), ki jo je Janežič popolnoma predelal. Prav mu je prišel predvsem, leta 1856 izdan, drugi del Miklošičeve primerjalne slovnice – oblikoslovje. Vedno je upošteval mnenja drugih pomembnih jezikoslovcev in jih, kot smo videli, za mnenje celo naprošal (glej poglavje 3.3) (Grafenauer, 1928, 378).

Nova in predelana izdaja obsega samo slovnico – pregled slovstva in staroslovensko berilo je premestil v čitanke. Obseg te slovnice je kar dva in pol krat večji od prve izdaje in

stoji na dokaj višji znanstveni stopnji kot prva izdaja, torej je primerna za gimnazijce do mature. V njej ima svoje poglavje vsaka jezikovna ravnina: glasoslovje, oblikoslovje, besedoslovje in skladnja. Janežič je glasoslovje, besedoslovje in skladnjo razširil tako, da so si poglavja tudi po dolžini enakovredna. Za skladnjo bi lahko rekli celo, da jo je napisal čisto na novo, saj obsega to poglavje v prvi izdaji komaj 18 strani, v drugi pa kar 107. Za prva tri poglavja je imel na razpolago tudi dovolj virov, skladnjo pa je moral ustvariti v večji meri sam (Majcen, 1905, 12–13).

Kot znanstveni metodi sta v skladnji takrat veljali metoda Dobrovskega in metoda Beckerja. Janežič je obe metodi združil. Dobrovski v skladnji o stavkih sploh ne govori, ampak le pokaže, kako se besede oz. členi stavka ujemajo drug z drugim, in sicer v spolu, številu, sklonu in osebi; kdaj se rabi beseda ali oblika; kako se rabijo skloni in kaj pomenijo; na koncu pa, kakšen naj bo besedni red v stavku. Becker pa postavi vso slovnico na stavek. Janežič je obe metodi spretno združil, snov pa je deloma vzel iz Metelkove slovnice, deloma pa so mu pri tem pomagale lastne študije. Ustvaril je skladnjo, ki je odgovarjala najstrožjim zahtevam (seveda le do izida Miklošičeve *Sintakse oz. Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen*, ki pa je ni doživel) (Majcen, 1905, 13).

Janežič se je trudil, da bi bila njegova slovnica napisana na znanstveni ravni in v koraku s časom.

»Popolnoma predelana in dopolnjena z ugotovitvami novejših, tudi mladogramatičnih jezikoslovnih raziskav (navajanje razvoja za posamezne jezikovne prvine) je 2. izd. *Slovenske slovnice* A. Janežiča iz 1863« (Vidovič Muha, 1998, 80).

3.6 UPORABNIKI, CENA, POMEN SLOVNICE

3.6.1 UPORABNIKI SLOVNICE

Janežič sam v predgovoru k prvi izdaji pravi, da je

»pričujoča slovnica, po naj boljih dosedanjih slovniških delih sestavljena, seštevno našim slovenskim učencem na gimnazijah in realnih šolah namenjena« (Janežič, 1954, predgovor).

V predgovoru k drugi izdaji pa pravi tako:

»Namenjena je pričujoča slovnica seštevno mili slovenski mladini za šolsko rabo; v svesti pa sem si, da je tudi noben drugi Slovenec ne položi iz rok brez vsake koristi. Jezik, v katerem je pisana in ki ga uči, je prava čista slovenščina, posneta po ljudski govorici vseh Slovencev ob Savi in Dravi, ob Soči in Muri;

prezrlo se ni nobeno narečje, ki hrani še kako dragotino starega čistega blaga« (Janežič, 1863, predgovor).

Že vpliv prve izdaje Janežičeve slovnice je bil velikanski, saj je bila napisana v slovenskem jeziku. Deloma zato, ker so si učenci želeli imeti slovnico v domačem jeziku, deloma zato, ker je bila dobro napisana. Še bolj pa se je učencem in učiteljem na naših šolah priljubila druga izdaja Janežičeve slovnice in se, kot pravi Jakob Sket v predgovoru k šesti izdaji, »v preteklih petindvajsetih letih pri nas sploh udomačila« (Janežič, 1889, predgovor).

Seveda napredka, ki se je v desetletju po tej slovnici pojavil na slovenskem leposlovnem polju, ne smemo pripisovati samo tej slovnici. Je pa dejstvo, da so jo uvedli v vse srednje šole, in da je postala učiteljica slovenskega jezika vsej izobraženi mladini – se pravi tistemu delu našega naroda, iz katerega izhaja slovstvo. Za to, da je število slovenskih pisateljev tako poskočilo, in da se je knjižni jezik začel takrat tako hitro razvijati, ima gotovo veliko zaslug tudi Janežičeva *Slovenska slovnica* (Majcen, 1905, 12).

»Po ti knjigi se je utrdila naša pisava, likal jezik slovenski in se učil sedanji zarod naš. Ko je zadnji t.j. peti natis (1876) te slovnice v knjigotrštvu pošel, začelo se je od vseh stranij popraševati po njej, in merodajni krogi so kar javno zahtevali, naj se knjiga zopet natisne« (Janežič, 1889, predgovor).

Tu lahko vidimo, da je slovnica tja do šeste izdaje že zelo preseгла svoj prvotni namen, to je šolsko rabo.

3.6.2 CENA SLOVNICE

O ceni prve izdaje nisem zasledila ničesar. O drugi izdaji pa govori naslednji sestavek:

»Nova slovenska slovnica

Nove »slovenske slovnice«, ki jo izdelujem za domače in šolske potrebe, prišel je ravnokar prvi oddelek na svitlo, ki obsega slovensko glasoslovje in oblikoslovje do glagolske sprege (2. razred I. vrste) na 80 straneh velike osmerke. Cela slovnica bo obsegala najmanj 15 tiskanih pól in pride še v dveh oddelkih na svitlo. Cena ji je po bukvarnicah 1 gold. 30 kr. (za učence gimnazije in realnih šol 1 gold. 15. kr.), za naročnike pa le 1 gold. Če se gg. naročnikov vsaj 15 vkup oglasi, pošlje se jim slovnica poštne prosta; kdor pa želi posamezne iztise pod križnim zavitkom prejemati, naj priloži naročnini še 30 kr. za poštino (to je, 10 kr. za vsak oddelek). Posebno prosim slavn. slov. čitavnice, čast. gg. profesorje po domačih učiliščih in druge domorodce, da mi blagovolijo nabirati naročnikov. Ob enem dajem na znanje, da je "Viljema Tella" (13 pól) po 1 gld., "Babice" (19 pól) po 1 gld. ter Platonovega "Kritona in Apologije" (5 pól) po 36 kr. še več iztisov v Celovcu in po bukvarnicah na prodaj. Anton Janežič

c. k. realni učitelj v Celovcu«

(Janežič, 1862, 362).

3.6.3 POMEN SLOVNICE

Ravno zato, ker je Janežič svojo slovnico ves čas popravljaj in posodabljal, upošteval tudi mnenja drugih jezikoslovcev ter poskušal jezik v njej kar se da približati vsem slovenskim narečnim skupinam, je njegova slovnica zgladila pot enotnemu slovenskemu pisnemu jeziku. K poenotenju pisnega jezika so prispevali tudi Kranjci, ki so bili najboljši pripovedniki in pesniki tedanjega časa. Tudi pri *Slovenskem Glasniku* so sodelovali skoraj sami Kranjci, ki so bili ustanovitelji našega novejšega pripovedništva in znanstvene proze. Tako se je kranjsko narečje z novimi kompromisnimi oblikami splošno sprejelo in tako se je ustanovil enoten pisni jezik (Grafenauer, 1928, 378).

4. SPLOŠNA PRIMERJAVA IZDAJ JANEŽIČEVE SLOVNICE

4.1 PRIMERJAVA STRUKTURE SLOVNICE

Sama struktura slovnice se skozi različne izdaje precej spreminja.

Prva izdaja je zgrajena zelo preprosto, nima naslovov in podnaslovov, ampak je vsako novo poglavje tudi nov paragraf (§). Na začetku razloži slovensko abecedo, samoglasnike in soglasnike, premene glasov (premembra pismen), naglas, zloge; poda pravopisna pravila; pove nekaj o ločilih (ločniki ali prepone), kraticah in delih govora. Nato obravnava posamezne besedne vrste: samostalniki – katere končnice so značilne zanj, kako se tvori (zlaga), o sklonu, spolu in številu, o prvi, drugi in tretji sklanjatvi. Sledijo poglavja o pridevniku oz. prilogu – razloži tvorbo pridevnika (zlaganje priloga), korenske pridevnike (koreninski prilogi), izpeljane pridevnike (izpeljane priloge), končnice, sestavljene pridevnike (sestavljene prilogi), sklanjanje in stopnjevanje pridevnikov. Sledijo poglavja o števnikih (številnice) – razloži določne, glavne (temeljne), vrstilne (redovne), ločilne (plemenivne), množilne (množivne), deliline (vdelivne), »splošne številnice«, »številna imena«. Nato so poglavja o zaimku (o zaimenu) – zlaganje zaimkov (zaimen), osebni (osebna), nedoločni (nedoločna), svojilni (prisvojivna), kazalni (kazavna), vprašalni (vprašavna), oziralni (oziravna) zaimki (zaimena); nato poglavja o glagolu – oblike glagolov, dovršni in nedovršni glagoli (dovrševanje glagola), značilnosti dovršnih in nedovršnih glagolov (znamnja dovršivnih in nedovršivnih glagolov), povratni glagoli (povračivni glagoli), način (doba), število in oseba glagolov, časi glagolov, nakloni glagolov, tvorba časov in naklonov (izobraževanje časov in naklonov), spreganje glagolov (pregibanje); sledijo poglavja o predlogu – neločljivi predlogi, ločljivi predlogi; o prislovu (prirečje); o vezniku (vezih); o medmetu. Nadaljuje s poglavji o skladnji (skladoslovje) – raba: samostavih imen, prilogov, številnikov (številnice), zaimkov (zaimen), glagolov, dovršnih (dovršivnih) in nedovršnih (nedovršivnih) glagolov, nesklonljivih (nesklanjivih) delov govora, sledi poglavje o besednem redu (besedoredu), slovnico konča s poglavjem, v katerem razloži nekaj o slovenskem slogu.

Druga izdaja slovnice je že dosti bolj strukturirana kot prva. Vsa poglavja v slovnici razdeli na štiri dele: **A. Glasoslovje**, **B. Oblikoslovje**, **C. Besedoslovje** in **D. Skladnja**. Pod

Glasoslovjem so podpoglavja: *Črke in glasovi*; *Splošne glasovne spreminjave* [premene samoglasnikov in soglasnikov]; *Veljava in menjava glasnikov* [kateri glas nadomešča kateri staroslovenski glas, premene glasov]: a) *Samoglasnikov*, b) *Soglasnikov*; *Zlogi in naglaševanje*; *Pravopisje* [pravopis]: *Vodila* [navodila] *za slovensko pisavo*, *Raba velikih pismen* [raba velikih črk], *Razzlogovanje* [delitev besed po zlogih], *Ločila ali prepone*, *Kratice*. V poglavju *Oblikoslovje* ima naslednja podpoglavja: *I. Imena in njih sklanjava* [sklanjanje] (*Samostavnik* [samostalnik], *Prilog* [pridevnik], *Števniki*, *Zaimki*), *II. Glagol*, *III. Členki* (*Prislov*, *Predlog*, *Veznik*, *Medmet*). Poglavje *Besedoslovje* razdeli na *I. Glasovni vikšavi* [premene samoglasnikov], *II. Izpeljava* (*Samostavnikov* [samostalnikov], *Prilogov* [pridevnikov], *Števnikov*, *Zaimkov*, *Glagolov*, *Prislovov*), *III. sestava* (*Samostavnikov* [samostalnikov], *Prilogov* [pridevnikov], *Števnikov*, *Zaimkov*, *Sestava s predlogi*, *Sestava členkov*, *Najnavadniše skrajšave* [najnavadnejše krajšave]). Sledi poglavje *Skladnja*, ki je razdeljeno na: *I. Prosti stavek* [enostavna poved]: sekcije *Členi in lastnije prostega stavka* [deli stavka – obvezni, neobvezni], *Raba in skladba v prostem stavku* [raba in skladnja stavka]. To podpoglavje je dalje razdeljeno na podpoglavje *I. Imena*: sekcije *O spolu in številu*, *Skloni brez predlogov*, *Skloni s predlogi*, *O samostavniku* [samostalniku], *O prilogu* [pridevniku], *O števniku*, *O zaimku*; in podpoglavje *II. Glagol*: sekcije *Raba dovršnih in nedovršnih glagolov*, *O časih*, *O naklonih*, *O deležjih*. Enakovredno podpoglavju *I. Prosti stavek* je podpoglavje *II. Zloženi stavek* – ki je razdeljeno na podpoglavje *I. Priredje*: sekcije *Vezavni stavki* [vezalno priredje], *Ločivni stavki* [ločno priredje], *Trdivni* [vzročno priredje] *in sklepavni stavki* [sklepalno priredje]; na podpoglavje *II. Podredje*: sekcije *Samostavni odvisniki* [samostalniški odvisnik], *Prilastkovi odvisniki*, *Prislovni odvisniki*, *Okrajšani stavek*; in podpoglavje *III. Množno-zloženi stavek* [poved iz več stavkov].

Že tretja izdaja (iz leta 1864) ima zopet precej drugačno razporeditev. Tukaj vse še bolj strukturira oz. vsa poglavja, ki jih je razdelal do sedaj, razdeli še na dva večja dela: ***I. del: Besedoslovje***, ***II. del: Skladnja***. Poglavje *Besedoslovje* je razdeljeno na podpoglavja: ***A. Glasje*** [glasoslovje], ***B. Oblikovje*** [oblikoslovje], ***C. Skladje*** [besedotvorje]. Poglavje *Skladnja* ni razdeljeno na take vrste podpoglavja. V podpoglavju *Glasje* [glasoslovje] so naslednja podpoglavja: *Slovensko pismo* [slovenska pisava], *Veljava in izreka glasnikov* [kateri glas nadomešča kateri staroslovenski glas], *Glasniki po njih spreminjavi* [premene glasov], *Zlogi in naglaševanje* [naglas], *Pravopisje* [pravopis]. Vse te stvari pa ima še naprej

razdelane na še manjše sekcije. Npr. *Pravopisje* [pravopis] na sekcije: A. *Splošna vodila* [navodila], B. *Raba velicij pismen* [raba velikih črk], C. *Razlogovanje* [deljenje besed po zlogih], D. *Ločila ali prepone* [ločila], E. *Kratice*. Drugo podpoglavje v *Besedoslovju*, *Oblikovje* [oblikoslovje], je razdeljeno na: I. *Sklanjatev* (podpoglavja A. *Samostalnik*, B. *Pridevnik*, C. *Števniki*, D. *Zaimki*), II. *Spregatev* (podpoglavja *Glagol*, *Glagolska sprega*), III. *Členki* (podpoglavja A. *Prislov*, B. *Predlog*, C. *Veznik*, D. *Medmet*). Podpoglavje *Skladje* [besedotvorje] se deli na tri dele: I. *Glasovna vikšava* [premene samoglasnikov]; II. *Izpeljava* (podpoglavja A. *Samostalnikov*, B. *Pridevnikov*, C. *Števnikov*, D. *Zaimkov*, E. *Glagolov*, F. *Prislovov*); III. *Sestava*. Sledi II. del: *Skladnja*, kjer obravnava I. *Prosti stavek* [enostavčna poved]: (A. *O glavnih členih* [obvezni deli stavka], B. *O pridjanih členih* [neobvezni deli stavka], C. *O sklonih*, D. *O sklonih s predlogi*, E. *O imenih*, F. *O glagolih*); II. *Zloženi stavek* [večstavčna poved]: (A. *Priredje*, B. *Podredje*); III. *Vezava besedi in rekov*. Druga in tretja izdaja sta si po obsegu enaki, gre le za boljšo strukturno ureditev. Poglavje o skladnji obsega okrog 90 strani, ravno tako je skoraj enaka dolžina slovnice – okrog 250 strani.

Četrta izdaja slovnice je po strukturiranju poglavij, kot tudi po številu strani, tretji popolnoma enaka. Isto velja za peto izdajo. Podatka, kdo je urejal peto izdajo, ki je tudi izšla po Janežičevi smrti, žal nisem našla.

Spremembe v strukturi so v šesti izdaji (1889). Ta je razdeljena na pet delov: **Prvi del – Glasoslovje**, **Drugi del – Oblikoslovje**, **Tretji del – Skladje** [besedotvorje], **Četrty del – Skladnja**, **Peti del – O stihotvorstvu** [pesem in pesniška sredstva]. V bistvu je ohranjena ista struktura, izpuščena je le delitev na dva dela; *Besedoslovje* in *Skladnjo*, kot to uvede Janežič. Pod poglavjem *Glasoslovje* je struktura enaka kot v tretji, četrti in peti izdaji. Tudi naprej je vse isto. Doda le pri podpoglavju *Spreganje* še podpoglavje II. *Sprega* [spreganje] *brez osnovnega samoglasnika* in III. *Zloženi časi in nakloni*. V tretjem delu, *Skladje* [besedotvorje] izpusti podpoglavje *Glasovna vikšava* [premene samoglasnikov], v podpoglavju *Izpeljava* obravnava le izpeljavo samostalnikov in izpeljavo pridevnikov, ne pa tudi števnikov, zaimkov, glagolov in prislovov. Tu (v tretjem delu) doda še podpoglavje *Besede tujega izvora*. Doda tudi celoten peti del: *O stihotvorstvu* [pesem in pesniška sredstva], kjer obdela merjenje zlogov [dolžina zlogov – dolgi, kratki], ritem, stopico, »stih« [verz], rimo in kitice.

Sedma izdaja, iz leta 1894, je po strukturi identična šesti, tudi število strani je popolnoma enako – okrog 280. Spremeni se ime poglavja *Skladje* [besedotvorje] v *Besedoskladje* [besedotvorje]. Ime tega poglavja se v osmi izdaji spremeni v *Besedotvorje*.

Tudi v osmi izdaji (iz leta 1900) je zelo malo sprememb. V podpoglavju *Zloženi stavek* podpoglavje *Skrčeni in skrajšani stavek* razdeli na dva dela, in sicer na *Skrčeni stavek* in *Skrajšani stavek*. V podpoglavju *Podredje* sedaj obravnava osebke, predmetne in prilastkove stavke (prej: samostalniški, pridevniški stavki), ohrani pa prislovne stavke. Ta izdaja je za 16 strani daljša od prejšnje.

V deveti izdaji (iz leta 1906), v poglavju *Spregatev* najprej govori o prostih časih in naklonih, nato o zloženih časih in naklonih, potem o trpni dobi trpnem načinu (trpna doba), nato šele vrstno razdeli glagole na spregatev po glagolskih vrstah. Sledi spregatev brez osnovnega samoglasnika, vrstno stopnjevanje glagolov, nato govori še o tvorbi dovršnih in nedovršnih glagolov. Zadnje dvojje je v tej izdaji sploh dodano. V podpoglavju *Prosti stavek* [enostavčna poved] ne obravnava več ločeno obveznih in neobveznih delov stavka (glavni in dopolnilni členi), ampak vse skupaj da v podpoglavje *O stavkovih členih* [o stavčnih členih]. Prav tako nima več ločenega poglavja *O sklonih*, temveč v poglavju *O imenih* (podpoglavja *A. Samostalnik*, *B. Pridevnik*, *C. Števnik*, *D. Zaimke*), pod *A. Samostalnik*, doda podpoglavje *III. O sklonih*. Tja postavi tudi sekcijo *O sklonih s predlogi*, kar je prej obravnaval v poglavju *O sklonih*. V podpoglavju *O glagolu* doda še sekcijo *O rabi dovršnih in nedovršnih glagolov*. V podpoglavju *Podredje* doda sekcijo *Stavkovna določila namesto odvisnikov* in *Pregled zloženega stavka*, izpusti pa sekcijo *Skrčeni in skrajšani stavek*.

Deseta izdaja je po strukturi skoraj popolnoma enaka prejšnji, tudi strani ima enako – skoraj 300. Razlike so le naslednje:

1906	1911
/	V poglavju <i>Pravopisje</i> [pravopis] doda podpoglavje <i>B. Pisava sklopljenih besed</i> [pisava sklopljenk]
števnik	številnik
samostalni števnik	/ (ga izpusti)
/	V poglavju <i>Skladnja</i> na začetku doda poglavje za uvod: <i>O stavku sploh</i> , razdeljeno na sekcije <i>Vrste prostega stavka</i> [vrste enostavčne povedi], <i>Pregled prostega stavka</i> [pregled enostavčne povedi], <i>Stavki z množnimi istovrstnimi členi</i> , <i>Zloženi stavek</i> , <i>Nepopolni stavek</i> .
<i>Vežanje povedka z enim osebkom, Vežanje povedka z več osebki</i>	<i>Vežanje povedka z eno osebkovo osebo, Vežanje povedka z več osebkovimi besedami</i>
<i>Dajalnik osebne ali duševne deležnosti</i>	<i>Dajalnik osebne deležnosti</i>

<i>Rodilnik kot osebkova oseba</i>	<i>Rodilnik namesto imenovalnika osebkove besede</i>
<i>Rodilnik kot povedno določilo</i>	<i>Rodilnik kot povedkovo določilo</i>
<i>O trpni dobi [o trpnem načinu]</i>	<i>O trpnem načinu</i>

Tabela 1: Razlike v strukturi slovnice devete in desete izdaje

4.1.1 UGOTOVITVE

Vidimo lahko, da se je slovnica v začetku strukturno zelo spreminjala, sploh prve tri izdaje, potem pa čedalje manj. Jakob Sket pa slovnice strukturno skoraj ni več spreminjal, šel je le, lahko bi rekli, korak nazaj od Janežičeve tretje, četrte in pete izdaje, saj izpusti delitev na *I. Besedoslovje* in *II. Skladnjo*. Torej je pet izdaj, ki jih je za tisk pripravil Jakob Sket, najbolj podobnih Janežičevi drugi izdaji slovnice, ki je na nek način najbolj smiselna. Doda le poglavje *O stihotvorstvu*, ostale spremembe pa so malenkostne oz. slovnice v bistveni razdelitvi ne spreminjajo. Tako lahko upravičeno trdimo, da je slovnica na strukturni ravni z drugo izdajo dobila svojo standardno obliko.

4.2 PRIMERJAVA IZDAJ GLEDE NA »NOVE OBLIKE« V JEZIKU, UZAKONJENE LETA 1851 IN UVELJAVLJENE V DESETLETJIH PO TEM

V nadaljevanju je primerjava vseh desetih izdaj slovnice glede na nekatere »nove jezikovne oblike«, ki so bile uzakonjene leta 1851 in so se uvajale po tem letu. Nekatere spremembe so prikazane v tabeli.

prej: -iga, -imu, -im	potem: -ega, -emu, -em
1854: <i>lepšiga, lepšimu, lepšim</i> (§ 39)	1854: <i>lepega, lepemu, lepem</i> (§ 35)
	1863: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 170)
	1864: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 128)
	1869: <i>lepšega, lepšemu, lepšem</i> (§128)
	1876: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 128)
	1889: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§114)
	1894: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 114)
	1900: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 114)
	1906: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 110)
	1911: <i>lepšega, lepšemu, najlepšemu</i> (§ 112)

Tabela 2: »Nove končnice« -ega, -emu, -em v primerjavi z -iga, -imu, -im

prej: -am, -ama	potem: -om, -oma , preglas za c, z, j, ž, š, č v -em, -ema
	1854: <i>učencom</i> (predgovor); <i>jelenoma, jelenom, nožem, nožev</i> (§ 24); <i>dneva, dnova</i> (§ 24)
	1863: *
	1864: <i>jelenom, jelenoma; kraljem, kraljema</i> (§ 70)
	1869: <i>letom, letoma, poljem, poljema</i> (§ 92)
	1876: <i>jelenoma, jelenom; kraljema, kraljem</i> (§ 70)
	1889: <i>mestoma, mestom; poljema, poljem</i> (§ 77)
	1894: <i>mestom, mestoma; poljem, poljema</i> (§ 77)
	1900: <i>mestoma, mestom; poljema, poljem</i> (§ 77)
	1906: <i>mestoma, mestom; poljema, poljem</i> (§ 74)
	1911: <i>mestom, mestoma, poljem, poljema</i> (§ 76)

Tabela 3: »Nove končnice« -om, -oma ter upoštevanje preglasa za c, z, j, ž, š, č, namesto -am, -ama

*§ 134. »Namesti sklonila **om – em** moških in srednjih samostalnikov v edninem druživniku in množnem dajavniku in namesti sklonila: **oma – ema** v dvojnem dajavniku in druživniku, govore Slovenci po zahodnih straneh jezikovnega obsega sploh: **am – ama** brez ozira na široki ali ozki končnik; da je pa pravilniša oblika **om – em**, ki nam v sedANJI pisavi sploh rabi, starša in pravilniša nemo druge, to nam spričuje stara slovenščina in pa pisava prvih slovenskih pisateljev, n. pr. *Očetov žegen (blagoslov) otrokom hiše zida, materina kletev pa je razdira. Dalm. S cvetjem in sadjem bo svoje cesarstvo obdal. Vodn*« (Janežič, 1863, § 134).

prej: nar	potem: naj
------------------	-------------------

1854: <i>narimenitniši</i> (§ 38)	1854: <i>najlepši</i> (§ 38)
1863: »a) ako pred primerno stopnjo besedico <i>naj</i> ali <i>nar</i> postaviš: n. pr. <i>Najbolja (narbolja) luč je Bog</i> « (§ 168).	1863: »a) ako pred primerno stopnjo besedico <i>naj</i> ali <i>nar</i> postaviš: n. pr. <i>Najbolja (narbolja) luč je Bog</i> « (§ 168).
1864: »1. če se sodnji stopnji spredaj besedica <i>naj</i> ali <i>nar</i> pritisne ali prednjo dene, kakor: <i>lepši – najlepši</i> ali <i>nar lepši</i> « (§ 126).	1894: »1. če se sodnji stopnji spredaj besedica <i>naj</i> ali <i>nar</i> pritisne ali prednjo dene, kakor: <i>lepši – najlepši</i> ali <i>nar lepši</i> « (§ 126).
1869: <i>naj</i> ali <i>nar</i> (§ 126)	1869: <i>naj</i> ali <i>nar</i> ; <i>najlepši</i> ali <i>naj lepši</i> (§ 126)
1876: »1. če se primerjalni stopnji besedica <i>naj</i> ali <i>nar</i> spredaj pritisne« (§ 126).	1876: »1. če se primerjalni stopnji besedica <i>naj</i> ali <i>nar</i> spredaj pritisne, kakor <i>lepši – najlepši</i> ali <i>naj lepši</i> ; <i>krajši – najkrajši</i> ali <i>naj krajši</i> « (§ 126).
	1889: »Presežna stopnja se obrazi: 1. če se primerjalni stopnji besedica <i>naj</i> pridene, kakor: <i>lepši – najlepši</i> , <i>a</i> , <i>e</i> ; <i>kračji – najkrači</i> , ...« (§ 112).
	1894: »1. če pridenemo primarjalni stopnji besedico <i>naj</i> , kakor: <i>lepši – najlepši</i> , <i>-a</i> , <i>-e</i> « (§ 112).
	1900: »1. če pred primerjalno stopnjo pridenemo besedico <i>naj</i> , kako <i>lepši – najlepši</i> « (§ 112).
	1906: »1. če primerjalni stopnji pridenemo besedico <i>naj</i> , kakor <i>lepši – najlepši</i> , <i>-a</i> , <i>-e</i> « (§ 108).
	1911: »1. če primerjalni stopnji pridenemo besedico <i>naj</i> , kakor <i>lepši – najlepši</i> , <i>a</i> , <i>e</i> « (§ 110).

Tabela 4: Sprememba *nar* v *naj*

prej: de	potem: da
	1854: »Kakšnega spola, da je kako ime, /.../« (§ 20); dalej (§ 71)
	1863: »/.../ druga pa naznanja, da se kaki osebi ali stvari lastnost brez ozira ali primere v zelo visoci ali v zelo nizki meri prideva /.../« (§ 167).
	1864: »Kadar se stavek stavku tako pridruži, da zapopada eden vzrok veljavnosti družega, /.../« (§ 126).
	1869: »/.../ ni pognal toliko samoraslih oblik, da bi mogel samostojen dopovedovati /.../« (§ 214).
	1876: »Sploh pa bodi omenjeno, da so stopnjavi najbolj prvotni glagoli podverženi in da se pomikajo /.../« (§ 273).
	1889: »/.../ pomakni ga v višji razred, da ti na glasu ojači /.../« (§ 186).
	1894: »a) da je, ali da se godi kaj okrog kakega predmeta /.../« (§ 279).
	1900: » Da mu je pa samemu ob sebi mogoče izraziti /.../« (§ 185).
	1906: »a) da je dejanje dospelo do nekod /.../« (§ 218).
	1911: »a) ločitev, ki pa se lahko kaže tudi s tem, da se vrši dejanje v razne meri ali na raznih mestih /.../« (§ 218).

Tabela 5: Veznik *da* namesto *de*

prej: gorenjski š	potem: šč
	1854: <i>borišče, platišče, pokopališče</i> (§ 13)
	1863: <i>mravljišču</i> (§ 107); <i>vojščak</i> (§ 96); <i>piščal</i> ,

	<i>pišček, ščet</i> (§ 99)
	1864: <i>goščat – koščat</i> (§ 35)*
	1869: <i>pišče, ščene</i> (§ 94) <i>puščen, puščava</i> (§ 33)**
	1876: <i>goščat – koščat</i> (§ 36)
	1889: <i>piščal</i> (§ 53); <i>puščava, goščava</i> (§ 213)
	1894: <i>ščet</i> (§ 53)***
	1900: »Gorenjščina izpušča č v tej skupini in govori goša nam. gošča, pušava nam. puščava, grobiše nam. grobišče, kar ni, da bi posnemali« (§ 23).
	1906: <i>piščal</i> (§ 50); a) <i>ajdišče, bojišče, dvorišče</i> , b) <i>groblišče, kosišče, platišče</i> (§ 208)
	1911: <i>terišču</i> (§ 64); <i>dediščina, gosposčina</i> (§ 33)

Tabela 6: Gorenjski š v šč

*§ 33: »sk šč: iščem nam. iskiem, piščem nam. piskiem,

st " " " puščen nam. pustien, češčen nam. čestien« (Janežič, 1864, § 339).

** »st v šč: puščen nam. pustjen, pustien; puščava nam. pustjava; rašča nam. rastja. Gorenjščina v tem primeru č izpušča in govori goša nam. gošča, pušava nam. puščava, grobiše nam. grobišče« (Janežič, 1869, § 33).

*** § 23: »2. zobniki st s sledečim j(i) v šč: puščen iz pustjen, pustien, pusti-ti; puščava iz pustjava, rašča iz rastja, rast-em. – Gorenjščina izpušča č v tej skupini in govori: goša nam. gošča, pušava nam. puščava, grobiše nam. grobišče, kar ni da bi posnemali« (Janežič, 1894, § 23).

prej: pri primernikih za vse tri spole končnica -i	zatem: končnice -i, -e, -a
1854: <i>lepši, lepši, lepši</i> (§ 39)	
	1863: <i>lep – lepši, lepša, lepše</i> (§ 161)
	1864: <i>lep – lepši, lepša, lepše</i> (§ 120)
	1869: <i>lep – lepši, lepa – lepša, lepo – lepše</i> (§ 120)
	1876: <i>lep – lepši, lepša, lepše</i> (§ 120)
	1889: nov: <i>novejši, -a, -e</i> (§ 109)
	1894: nov: <i>novejši, -a, -e</i> (§ 109)
	1900: nov: <i>novejši, -a, -e</i> (§ 109)
	1906: nov: <i>novejši, -a, -e</i> (§ 105)
	1911: nov: <i>novejši, -a, -e</i> (§ 107)

Tabela 7: Upoštevanje spola pri primerniku, namesto končnice -i za vse tri spole

prej: zapis -er	potem: zapis brez e-ja
1854: <i>četerť, derhál, posterv, verzel</i> (§ 20); <i>serce</i> (§ 13); <i>smert</i> (§ 57)	
1863: <i>Črna gora – černogorski</i> (§ 320)	1863: <i>grba – grbast</i> (§ 320); <i>grba – grbov, grča – grčav</i> (§ 321)
1864: <i>terdivni</i> (§ 419); <i>derva</i> (§ 95); <i>mertvec – mertveca, mertvecu</i> (§ 72); <i>perhál, perst (zemlja)</i> (§ 63)	
1869: <i>pervotni, nepervotni, doveršnik, nedoveršnika</i> (§ 274)	
1876: <i>pervotni, podveržen</i> (§ 273); <i>čerštev, čerstva, čerstvo</i> (§ 112)	
	1889: <i>država</i> (§ 213); <i>podrtija, razprtija</i> (§ 212); <i>črn – črnkast</i> (§ 224)

	1894: <i>smrt</i> (§ 293); <i>srcu</i> (§ 288)
	1900: <i>grmenje</i> , <i>trpljenje</i> (§ 172); <i>srcem</i> (§ 20)
	1906: <i>grd</i> : <i>grši</i> , <i>trd</i> : <i>trši</i> (§ 105); <i>potrpljenje</i> (§ 219)
	1911: <i>črta</i> – <i>črtast</i> , <i>grba</i> – <i>grbast</i> , <i>srp</i> – <i>srpast</i> , <i>srce</i> – <i>srčast</i> (§ 221)

Tabela 8: *e* pred *r*-jem oziroma brez *e*-ja

prej: v glagolskih končnicah -i namesto -e	potem: -e
1854: »Ni družega viditi, kakor puščavo in nebó« (§ 75).	
1863: Nedoločnik: <i>vedeti</i> (<i>vediti</i>) – Namenivnik: <i>vedet</i> (§ 275)	1863: Nedoločnik: <i>vedeti</i> (<i>vediti</i>) – Namenivnik: <i>vedet</i> (§ 275)
	1864: Nedoločnik: <i>vedeti</i> – Namenilnik: <i>vedet</i> (§ 218)
1869: »2. <i>E</i> se menjava z <i>i</i> , n. pr. <i>svetloba</i> – <i>svitlob</i> , <i>videti</i> – <i>viditi</i> , <i>vedeti</i> – <i>vediti</i> « (§ 32).	1869: Nedoločnik: <i>vedeti</i> – Namenivnik: <i>vedet</i> (§ 218)
	1876: Nedoločnik: <i>vedeti</i> – Namenilnik: <i>vedet</i> (§ 218)
	1889: <i>donéti</i> , <i>goréti</i> (§ 170); <i>štéti</i> , <i>uméti</i> (§ 171); <i>vedeti</i> (§ 187)
	1894: <i>vem</i> – <i>vedeti</i> (§ 185)
	1900: <i>vedeti</i> (§ 187)
	1906: <i>vedeti</i> (§ 185)
	1911: <i>vem</i> , <i>vedeti</i> (§ 187)

Tabela 9: V glagolskih končnicah *e* namesto nekdanjega *i* za *ē*

Opomba: Tudi kjer je naveden primer »stare oblike« za končnico *-i* namesto *-ē* v glagolskih končnicah, je navedena oblika skoraj edina v celotni izdaji in jo je bilo zelo težko najti, ker ima večina glagolov takšno obliko kot danes.

Po starem: <i>vsiga</i>, <i>vsimu</i>	Po novem: <i>vsega</i>, <i>vsemu</i>
	1854: <i>vsegaveden</i> , <i>dna</i> , <i>o</i> (§ 38)
	1863: 2. <i>vsega</i> , <i>vse</i> , <i>vsega</i> 3. <i>vsemu</i> , <i>vsej</i> , <i>vsemu</i> (§ 205)
	1864: 2. <i>vsega</i> , 3. <i>vsemu</i> (§ 164)
	1869: <i>vsega</i> , <i>vsemu</i> (§ 164)
	1876: 2. <i>vsega</i> , 3. <i>vsemu</i> (§ 164)
	1889: rod. <i>vsega</i> , daj. <i>vsemu</i> (§ 144)
	1894: rod. <i>vsega</i> , daj. <i>vsemu</i> (§ 137)
	1900: rod. <i>vsega</i> , daj. <i>vsemu</i> (§ 144)
	1906: rod. <i>vsega</i> , daj. <i>vsemu</i> (§ 137)
	1911: rod. <i>vsega</i> , daj. <i>vsemu</i> (§ 144)

Tabela 10: *Vsega*, *vsemu* namesto *vsiga*, *vsimu*

Po novem: ***e*** za nekdam mehкими soglasniki namesto ***o***-ja

1845: *pečeh*, *pečem*, *pečema* (§ 25); »2. Po soglasnikih *j*, *ž*, *š* in *č* se zlogi *om*, *oma*, sploh v *em*, *ema* spreminjajo, p. *listje* – z *listjem*« (Janežič, 1854, § 26).

1863: »Glasovi se med seboj upodabljajo, t. j. sledeči glasniki se po predstoječih upodabljajo, da širokim soglasnikom široki samoglasniki, ozkim soglasnikom pa ozki soglasniki v zvezo pridejo. Zato pišemo namesto širokega **o** vselej ozki **e**:

- v samostavnikovih sklonih: **om, oma, ov**, n. pr. za *gričem* (m. *gričom*), *mečem* m. *mečom*; *možem* m. *možom*;
- v edinem imenovavniku in kazavniku srednjih prilogov, n. pr. *bodeče trnje*, m. *bodečo trnje*; *vroče poletje* m. *vročo poletjo*; *naše polje* m. *našo poljo*;
- v glagolski končnici: **ovati**, n. pr. *kraljevati* mr. *kraljovati*; *posvečevati*; *popraševati* m. *poprašovati*;
- v skladnji, n. pr. *kraljev* m. *kraljov*; *svojeglaven* m. *svojoglaven*; *rudečeličen* m. *rudečoličen*« (Janežič, 1863, § 16).

1864: »E za nekdanje mehke glasnike namesto **o**-ja:

- v samostavnikovih sklonih: *om oma, ov*, n. pr. *kraljev* nam. *kraljov*, *mečem* nam. *mečom*; *nožema* nam. *nožoma*;
- v edinem 1. in 4. sklonu srednjih samostavnikov in njih pridevnikov, n. pr. *cvetoče lice*, nam. *cvetočo lico*; *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*;
- v nedoločnikovi priponi: *ovati*, n. pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*, *popraševati* nam. *poprašovati*, *zamenjevati* nam. *zamenjovati*« (Janežič, 1864, § 29).

1869: »O gre v e:

- v samostavnikovih sklonih: *om, oma, ov*, n. pr. *kraljev* nam. *kraljov*, *mečem* nam. *mečom*, *nožema* nam. *nožoma*;
- v edinem 1. in 4. sklonu srednjih samostavnikov in njih pridevnikov, n. pr. *cvetoče lice* nam. *cvetočo lico*; *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*;
- v nedoločnikovi priponi: *ovati*, n. pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*, *popraševati* nam. *poprašovati*, *zamenjevati* nam. *zamenjovati*« (Janežič, 1869, § 29).

1876: »O gre v e:

- v samostavnikovih sklonih: *om, oma, ov*, n. pr. *kraljev* nam. *kraljov*, *mečem* nam. *mečom*, *nožema* nam. *nožoma*;
- v edinem 1. in 4. sklonu srednjih samostavnikov in njih pridevnikov, n. pr. *cvetoče lice* nam. *cvetočo lico*; *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*;
- v nedoločnikovi priponi: *ovati*, n. pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*, *popraševati* nam. *poprašovati*, *zamenjevati* nam. *zamenjovati*« (Janežič, 1876, § 29).

1889: »1. O v e:

- v samostalnikovih sklonih: *om, oma, ov*, n. pr. *kraljev* nam. *kraljov*, *mečem* nam. *mečom*, *nožema* nam. *nožoma*;
- v jedninskem imen. in tož. srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, n. pr. *cvetoče lice* nam. *cvetočo lico*, *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*, *morje* nam. *morjo*;

- v nedoločnikovi osnovi: -ova, na pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*« (Janežič, 1889, § 20).

1894: »O v e:

- v samostalnikovih sklonih: *om*, *oma*, *ov*, n. pr.: *kraljev* nam. *kraljov*, *mečem* nam. *mečom*, *nožema* nam. *nožoma*.
- v jedninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr.: *cvetoče lice* nam. *cvetočo lico*, *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*; *morje* nam. *morjo*;
- v nedoločnikovi osnovi: -ova, na pr.: *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*« (Janežič, 1894, § 20).

1900: »O se spreminja v e:

- v samostalniških sklonih: *om*, *oma*, *ov*, na pr. *mečem* nam. *mečom*, *srcem* nam. *srcem*, *nožema* nam. *nožoma*, *kraljev* nam. *kraljov*;
- v jedninskem imenovalniku in tožilniku srenjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr. *cveteče lice* nam. *cvetočo lice*, *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*, *morje* nam. *morjo*;
- v nedoločnikovi sponi: -ova na pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*;
- pri pridevnikih na -ov in v sestavljenih besedah, na pr. *stričev* nam. *stričov*, *zemljevid* nam. *zemljovid*« (Janežič, 1900, § 20).

1906: »Za mehкими soglasniki se preobraža o v e, in sicer:

- v samostalniških sklonih: *om*, *oma*, *ov*, na pr. *mečem* nam. *mečom*; *srcem* nam. *srcem*; *nožema* nam. *nožoma*; *kraljev* nam. *kraljov*;
- v edninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in njih pridevnikov, na pr. *cveteče lice* nam. *cvetočo lico*; *vroče poletje* nam. *vtočo poletjo*; *morje* nam. *morjo*;
- v nedoločnikovi sponi: -ova, na pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*, *posvečevati* nam. *posvečovati*;
- pri pridevnikih na -ev in v sestavljenih besedah, na pr. *stričev* nam. *stričov*; *cesarjev* nam. *cesarjov*; *zemljevid* nam. *zemljovid*« (Janežič, 1906, § 19).

1911: »Za mehкими soglasniki se preobraža o v e, in sicer:

- a) v samostalniških sklonih -om, -oma, -ov; na pr. *mečem* nam. *mečom*; *srcem* nam. *srcem*; *nožema* nam. *nožoma*; *kraljev* nam. *kraljov*.
- b) v edninskem imenovalniku in tožilniku srednjih samostalnikov in pridevnikov; na pr. *cvetoče lice* nam. *cvetočo lico*; *vroče poletje* nam. *vročo poletjo*; *morje* nam. *morjo*; *polje* nam. *poljo*.
- c) v nedoločnikovi sponi -ova; na pr. *kraljevati* nam. *kraljovati*; *posvečevati* nam. *posvečovati*.
- d) pri pridevnikih na -ov in v sestavljenih besedah; na pr. *stričev* nam. *stričov*; *cesarjev* nam. *cesarjov*; *zemljevid* nam. *zemljovid*; *dušeslovje* nam. *dušoslovje*.

Opomba. Samoglasnik *ô*, ki je nastal iz prvotnega nosnika *on*, se ne mehča v *e*; tako v edninskem tožilniku in orodniku ženskega spola ter v sedanjem deležniku; na pr. *gledam cvetočo rožo*; *svetim z gorečo svečo*; *plešoč, kažoč*» (Janežič, 1911, § 20).

Prej: *sim, petik, lovic*, **potem:** *sem, petek, lovec*

V nobeni od slovníc nisem zasledila »stare oblike« pri samostalniku. Le v prvi izdaji za glagol *biti* omeni obe obliki: *sem, sim* (Janežič, 1854, § 67).

Prej: *vzdvigniti*, **nekateri pisatelji potem:** *vzdignuti*

Tudi končnice *-uti* nisem zasledila v nobeni izdaji.

Uvedba pomanjševalne končnice *-ca* za samostalnike:

Janežič to obliko vpelje v vseh izdajah od druge do zadnje, npr. *posteljca, stvarca, živalca, brvca, lučca*. Izjema je le prva izdaja, kjer te končnice nisem zasledila, pojavlja se le končnica *-ica*, prim. *roka – ročica, hiša – hišica, hišika* (Janežič, 1854, § 14).

Jakob Sket je v zadnjih petih izdajah uvedel tudi nekatere oblike, ki so v jezik prišle po Levstiku, te so *-l* namesto *-v*: *imenovalnik* namesto *imenovavnik* ter oblika *pri komer, čemer, s komer, čimer* namesto *pri komur, čemur, s komur, čemur*. V vseh izdajah pa ostane zapis *grajščak, grajščakinja*, v nasprotju z Levstikom, ki je predlagal zapisa *graščak, graščakinja*.

4.2.1 UGOTOVITVE

Iz te primerjave lahko ugotovimo, da je Janežič v svojih izdajah počasi uveljavljal »nove oblike«, ki so bile uzakonjene sredi 19. stoletja. V tem ga lahko vidimo kot modrega jezikoslovca. Predvidevamo lahko namreč, da bi slovnica, če bi vanjo naenkrat uvedel vse »nove oblike«, ki se takrat v govorjenem jeziku še niso uporabljale, postala učencem in tudi učiteljem tuja in je ne bi hoteli uporabljati, ali jo vsaj ne bi uporabljali s takim veseljem, kot so je sedaj. Sicer pa se tudi niso uveljavile vse oblike naenkrat. Leta 1851 so bile zaukazane le nekatere in te je Janežič skoraj vse uvedel že v prvi izdaji slovnice.

Od oblik, ki naj bi se po *Zgodovini slovenskega slovstva* (Gspan, 1956, 23–25) v jezik uvedle do leta 1852, je opaziti počasnejše uvajanje predvsem pri končnici *-ega, -emu, -em*, tvorbi presežnika z *naj* ter pri različnih pridevniških končnicah za moški, ženski in srednji spol pri primerniku. Pri tvorbi presežne stopnje z *nar* oz. *naj* Janežič v svojih petih izdajah omeni, da je možna tvorba tako z *naj* kot z *nar*, vendar le v prvih treh izdajah poda tudi primer tvorbe z *nar*, npr. *nar lepši*, v četrti in peti pa le omeni, da je ta tvorba možna, ne

poda pa primera. Komaj Sket v šesti izdaji izpusti pravilo, da je možna tvorba tudi z *nar*, omeni le tvorbo z *naj*. Tudi tu je opaziti počasnejše uvajanje. Že v prvi izdaji pa uveljavi naslednje »nove oblike« in jih ohrani do zadnje: končnice *-om*, *-oma* namesto *-am*, *-ama*, *da* namesto *de*, *šč* namesto gorenjskega *š*.

Pri oblikah, ki naj bi se po *Zgodovini slovenskega slovstva* uvedle v desetletjih po letu 1851, je opaziti počasnejše uvajanje pri opuščanju pisanja polglasnika z *e*-jem pred črko *r*. Zanimivo je, da v tretji izdaji ne omeni več možnosti pisanja *i*-ja namesto današnjega *e*-ja v glagolskih končnicah, v četrti pa to znova omeni. Tako naj bi se ti dve obliki tudi po *Zgodovini* uporabljali v jeziku. Po *Zgodovini* pa naj bi se v desetletjih po letu 1852 uvedli tudi naslednji dve obliki: *vsega*, *vsemu* nam. *vsiga*, *vsimu* ter *e* za nekdanje mehki soglasniki namesto *o*-ja, vendar je ti obliki Janežič uvedel že v prvo izdajo. Enako velja tudi za pomanjševalno končnico *-ca* za pridevnike ženskega spola, ki jo je Janežič uvedel v drugo izdajo.

Sket je v slovnico uvedel tudi dve obliki, ki sta v jezik prišli po Levstiku: *l* namesto *v*-ja ter *pri komer/čemer*, *s komer/čimer* nam. *pri komur/čemur*, *s komur/čemur*. Zaključim lahko, da je slovnica glede »novih oblik« bila verjetno kar se da blizu temu, kar se je v jeziku dejansko uporabljalo, čisto gotovo pa si je za to prizadeval njen pisec.

5. PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU

5.1. SLOVARČEK

Slovarček je vezan na vseh deset izdaj Janežičeve slovnice, posebno na poglavje o pridevniku. Prikazuje, kako je Janežič v izdajah spreminjal strokovno izrazje.

1854	1863	1864	1869	1876	1889	1894	1900	1906	1911
prilog	prilog ali pridevnik	pridevnik ali prilog	pridevnik ali prilog	pridevnik ali prilog	pridevnik ali prilog	pridevnik ali prilog	pridevnik	pridevnik	pridevnik
priznanivni	znanivni	kakovostni	kakovostni	kakovostni	kakovostni	kakovostni	kakovostni	kakovostni	kakovostni
prisvojni	svojivni	svojivni	svojivni	čegavostni ali svojivni	čegavostni ali svojilni	čegavostni ali svojilni	čegavostni ali svojilni	čegavostni ali svojilni	svojilni
zlaganje	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava	izpeljava
določivna oblika	izvestna /določna oblika	določna/izvestna oblika	določna/izvestna oblika	določna/izvestna oblika	določna oblika	določna oblika	določna oblika	določna oblika	določna oblika
nedoločivna oblika	neizvestna /nedoločna oblika	nedoločna /neizvestna oblika	nedoločna /neizvestna oblika	nedoločna/ neizvestna oblika	nedoločna oblika	nedoločna oblika	nedoločna oblika	nedoločna oblika	nedoločna oblika
zaimena	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki	zaimki
številnice	števniki	števniki	števniki	števniki	števniki	števniki	števniki	števniki	števniki
prirečje	prislov	prislov	prislov	prislov	prislov	prislov	prislov	prislov	prislov
sikovec	sikavec	sikavec	sikavec	sikavec	sičnik	sičnik	sičnik	sičnik	sičnik
šumeč soglasnik	šumevec	šumevec	šumevec	šumevec	šumnik	šumnik	šumnik	šumnik	šumnik
/	lastiva ali kakovostna obrazila	lastivna ali kakovostna obrazila	lastivna ali kakovostna obrazila	lastivna ali kakovostna obrazila	lastilna ali kakovostna obrazila	lastilna ali kakovostna obrazila	kakovostna obrazila	/	/
pomanjša vne končnice	manjšavna obrazila	manjšavna obrazila	manjšavna obrazila	manjšavna obrazila	manjšalna obrazila	manjšalna obrazila	manjšalna obrazila	manjšalna obrazila	manjšalna obrazila
povekšavne končnice	vekšavna obrazila	vekšavna obrazila	vekšavna obrazila	vekšavna obrazila	/	/	/	/	/
/	množivna obrazila	množivna obrazila	množivna obrazila	množivna obrazila	množilna obrazila	množilna obrazila	množilna obrazila	/	/
/	snovna obrazila	snovna obrazila	snovna obrazila	snovna obrazila	snovna obrazila	snovna obrazila	snovna obrazila	/	/
/	svojivna obrazila	svojivna obrazila	svojivna obrazila	svojivna obrazila	svojilna obrazila	svojilna obrazila	svojilna obrazila	/	/
perva stopnja	nasebna stopnja ali nasebnik	perva ali nasebna stopnja (pozitiv)	perva ali nasebna stopnja (pozitiv)	perva ali nasebna stopnja (pozitiv)	prva ali nasebna stopnja (nasebnik, pozitiv)	prva ali nasebna stopnja (nasebnik, pozitiv)	prva ali nasebna stopnja (nasebnik, pozitiv)	prva ali nasebna stopnja (nasebnik, pozitiv)	prva ali nasebna stopnja (nasebnik, pozitiv)

1854	1863	1864	1869	1876	1889	1994	1900	1906	1911
druga stopnja	primerna stopnja ali primernik	druga ali sodnja (primerjavna) stopnja (komparativ)	druga ali primerjavna stopnja (komparativ)	druga ali primerjavna stopnja (komparativ)	druga ali primerjalna stopnja (primernik, komparativ)	druga ali primerjalna stopnja (primernik, komparativ)	druga ali primerjalna stopnja (primernik, komparativ)	druga ali primerjalna stopnja (primerjalnik, komparativ)	druga ali primerjalna stopnja (primerjalnik, komparativ)
tretja stopnja	presežna stopnja ali presežnik	tretja ali presežna stopnja (superlativ)	tretja ali presežna stopnja (superlativ)	tretja ali presežna stopnja (superlativ)	tretja ali presežna stopnja (presežnik, superlativ)	tretja ali presežna stopnja (presežnik, superlativ)	tretja ali presežna stopnja (presežnik, superlativ)	tretja ali presežna stopnja (presežnik, superlativ)	tretja ali presežna stopnja (presežnik, superlativ)
nestopnovani prilog	nestopnjevani prilog	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik	nestopnjevani pridevnik
1.sklon/imenovavnik	1. sklon / /imenovavnik	imenovavnik	imenovavnik	imenovavnik	imenovalnik	imenovalnik	imenovalnik	imenovalnik	imenovalnik
2. sklon/rodivnik	2. sklon/rodivnik	rodivnik	rodivnik	rodivnik	rodilnik	rodilnik	rodilnik	rodilnik	rodilnik
3. sklon	3. sklon/dajavnik	dajavnik	dajavnik	dajavnik	dajalnik	dajalnik	dajalnik	dajalnik	dajalnik
4. sklon/toživnik	4. sklon/kazavnik	toživnik	toživnik	toživnik	tožilnik	tožilnik	tožilnik	tožilnik	tožilnik
/	/	zvavnik	zvavnik	zvavnik	/	/	/	/	/
5.sklon	5. sklon/mestnik	mestnik	mestnik	mestnik	mestnik	mestnik	mestnik	mestnik	mestnik
6.sklon	6. sklon	druživnik	druživnik	druživnik	orodnik	orodnik	orodnik	orodnik	orodnik
samostavnik	samostavnik	samostavnik	samostavnik	samostavnik	samostalnik	samostalnik	samostalnik	samostalnik	samostalnik

Tabela 11: Slovarček besed v poglavju o pridevniku v vseh desetih izdajah Janežičeve slovnice

5.2 »PRILOG« [PRIDEVNIK] V PRVI IZDAJI (1854)

Pridevnik obravnava od § 27 do § 39 (paragrafi v tej izdaji so hkrati naslovi) ter v § 76.

Janežič tukaj pridevnik poimenuje z besedico »prilog«. Loči dve vrsti pridevnikov: »priznanivne« (kakovostne) in »prisvojivne« (svojilne), vrstnih ne omenja. Pravi, da je pri pridevniku treba gledati posebno na tri stvari: 1. »zlaganje«, 2. »sklanjanje«, 3. »stopnjevanje« (Janežič, 1854, § 27).

5.2.1 § 28. »ZLAGANJE PRILOGOV« [TVORJENJE PRIDEVNIKOV]

Pravi, da so pridevniki

»ali korenine, ali rastlike, ki se od drugih delov govora izobrazujejo, če jim razne končnice pridenemo« (Janežič, 1854, § 28).

Vedno se končajo za moški spol na soglasnik, za ženski na **a** in za srednji na **o** (po mehkih soglasnikih pa na **e**), če pa gre za določno obliko, je končnica za moški spol **i**, za ženski in srednji spol pa je enaka nedoločni obliki (Janežič, 1854, § 28).

Loči »koreninske pridevnike«, ki se večinoma končujejo na trde soglasnike: *blag, lub, sljut, svet, dolg, bos, poln, blaga, blago; rad, rada, rado, lev, leva, levo* (Janežič, 1854, § 28) in »izpeljane pridevnike«, ki se večinoma izpeljujejo iz drugih imen, in sicer:

- iz samostalnikov: *bratov/a/o, sestrin/a/o, pasji/a/o, ženski/a/o, drevesen/sna/o, černook/a/o, razoglav/a/o;*
- iz zaimkov: *naš, vaš, moj, njegov, svoj* itd.;
- iz števnikov: *oboj/a/e, dvoj/a/e, četver/a/o, peternat/a/o;*
- iz glagolov: *vroč/a/e, znan/a/o, rudeč/a/e, vnet/a/o, zrel/a/o, gnjil/a/o, nagajiv/a/o;*
- iz predlogov: *prednji/a/e, zadnji/a/e;*
- iz prislovov: *bližen/a/o, okolen/lna/o, vnanj/a/e, znotraj/a/e* (Janežič, 1854, § 30).

Nato obdela še končnice, ki jih razdeli na:

a) najnavadnejše končnice:

ast, asta, asto ki pomenijo, da je čemu kaj podobno, npr. *pasast/a/o, gerbast/a/o;*

át, áta, áto ki pomenijo velikost ali množino tistega, kar se dodaja samostalniku, npr. *glavát/a/o, kosmát/a/o*;

él, éla, élo in **él, la, lo**, ki večinoma pomeni kako lastnost, npr. *vesel/a/o, zagorel/a/o, topel/la/lo*;

ev, eva, evo služi posebno za svojilne pridevnike in se dodaja za mehкими soglasniki, npr. *kraljev/a/o, pisarjev/a/o, mladeničev/a/o*;

in, ina, ino se uporablja posebno pri tvorjenju svojilnih pridevnikov ženskih imen, npr. *ženin/a/o, sestrin/a/o, tetin/a/o*;

iv, iva, ivo npr. *nagajiv/a/o, červiv/a/o, lažnjiv/a/o*;

kast/a/o npr. *belkast/a/o, rudečkast/a/o*;

itd. (Janežič, 1854, § 31).

b) pomanjševalne končnice:

ast, asta, asto npr. *rudečkast/a/o, debelkast/a/o*;

čken, čkna, čkno npr. *majčken/kna/o*;

itd. (Janežič, 1854, § 32).

c) povečevalne končnice:

ovit, a, o npr. *gorovit/a/o*;

ovat, a, o ali **ovnat, a, o**, npr. *verhovnat/a/o, stebelnat/a/o*;

ši, ša, še pri stopnjevanju, npr. *lepši, lepša, lepše* (Janežič, 1854, § 33).

Nato omenja še sestavljene pridevnike, ki se sestavljajo: z nikalno besedico, npr. *nedolžen, nevaren, nezvest, nemiren*; s predlogi, npr. *pobožen, počasen, podložen, prirasel, brezskrben*; ali z mnogimi drugimi deli govora, npr. *pervoleten, samopriden, velikonočen* (glej prilogo I, § 34).

»Neločljivi predlog *pre-*, *spre-* povišuje ali povečuje pomen kakega pridevnika, p. *predrag* (zlo drag ali preveč drag), *prelep* /.../« (Janežič, 1854, § 34).

5.2.2 § 35 SKLANJANJE »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]

Tu pove, da, razen v imenovalniku, ne delamo v končnici nobene razlike med določnim in nedoločnim pridevnikom, ampak le v samoglasnikih pred pregibnim zlogom, ki jih v določnem pomenu vedno povzdignemo, npr. *visoki hrib, globoka voda*, v nedoločnem pa rečemo *visok hrib, globôka voda* (Janežič, 1854, § 35).

Nato poda primer sklanjanja pridevnika *lep* v vseh spolih in številih.

Za moški spol ni nobene razlike z današnjimi končnicami (ednina: *lep*, *lep-ega*, *lep-emu*, *lep-ega*, *lep-em*, *lep-im*; dvojina: *lep-a*, *lep-ih*, *lep-ima*, *lep-a*, *lep-ih*, *lep-ima*; množina: *lep-i*, *lep-ih*, *lep-im*, *lep-e*, *lep-ih*, *lep-imi*). Za ženski spol ima pri nekaterih sklonih poleg današnjih možnosti, še nekatere druge, npr. daj. ed. *lep-ej* (*i*), mest. ed. *lep-ej* (*i*), orod. ed. *lep-o* (*oj*); imen. in tož. dv. *lep-i* (*e*). Pri srednjem spolu tudi poda še nekatere druge možnosti v dvojini in množini: im. dv. *lep-i* (*e*), tož. dv. *lep-i* (*e*); im. mn. *lep-a* (*e*), tož. mn. *lep-a* (*e*) (Janežič, 1854, § 35).

Nato pa vse dopolni še s pojasnili:

1. V prvem in četrtem sklonu dobijo pridevniki srednjega spola, ki se končujejo na **j**, **ž**, **š**, končnico **e** namesto **o**, npr. *moje oblačilo*, *rudeče vino* (Janežič, 1854, § 35).
2. Polglasnik **e** se v pregibnem zlogu pri sklanjanju izpušča, npr. *srečen*, *srečna*, enako velja za **a**, če stoji namesto polglasnika **e**: *bolan*, *bolnega* (Janežič, 1854, § 35).

Tu so še nekatera druga pojasnila, npr. o spreminjanju **ò** v **ó** (*širòk rov* – *širóki rov*), **è** v **é** (*zèlen vetrič* – *zeléni vetrič*), **g** in **k** v **z** in **c**, tudi o **g** v **j** (*velicega mesta*, *druzih* ali *drujih tovarišev*), pojasnilo o živosti in neživosti ter kako se pridevnik obnaša, kadar je v vlogi samostalnika (priloga I, § 35).

V opombi pove tudi to, da na Koroškem skoraj povsod govorijo zategnjeni **á**, npr. *lepa vetriča* namesto *lepega vetriča* (Janežič, 1854, § 35).

5.2.3 § 36 STOPNJEVANJE »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]

Stopnjevati pomeni

»priloge tako spreminjati, da ne povejo samo lastnosti imena, ampak tudi v kakšnej meri se mu kaj prilaga« (Janežič, 1854, § 36).

Obravnava tri stopnje – prvo, drugo in tretjo stopnjo (Janežič, 1854, § 36).

Druga stopnja se tvori tako, da se prvi doda za moški spol **ši** ali **ji**, za ženski **ša** ali **ja** in za srednji **še** ali **je**. Polglasnik **e** se v pregibnem zlogu odvrže. Primeri: *lep* – *lepši/a/e*, *slab* – *slabji* ali *slabši/a/e*. Če pa ima beseda preveč zlogov, dodamo rajši **ši**, **iša**, **iše**, **ejši/a/e** ali **ejji/a/e**, npr. *pravičen* – *pravičniši*, *prijeten* – *prijetniši* (Janežič, 1854, § 37).

V opombah pove, da se **d** in **g**, če pred njima stoji samoglasnik, spremenita v **j**, prim. *hud* – *hujši/a/e*, če pa pred **d** stoji soglasnik, se **d** izpusti, npr. *terd* – *terši/a/e*, *gerd* –

gerši/a/e. Pridevniki na **ak**, **ek** in **ok** se stopnjujejo navadno, največkrat pa odvržejo te končnice in spremenijo soglasnike v sorodne, npr. *kratek*: *kratkejši* ali *krajši/a/e*. Nekateri se stopnjujejo nepravilno: *dober* – *boljši*, *bolji/a/e*, *velik* – *veči*, *vekši/a/e*, *mal* – *manjši*, *menjši*, *manji/a/e*, *dolg* – *daljši*, *dalji/a/e*. Lahko se druga stopnja stopnjuje tudi tako, da se nestopnjevanemu pridevniku doda bolj, npr. *bolj bolan/a/o*, *bolj učen/a/o* (Janežič, 1854, § 37).

Tretja stopnja se tvori tako, da se drugi doda **naj-** ali **nar-**; npr. *naj lepši*, *nar imenitniši*. Včasih spredaj dodajamo tudi nekatere druge besede, npr. **zlo**, **kar**, **jako**, **silno**, **močno**, **grozno**, **vsega-**, **pre-** ali **spre-**, npr. *jako močen*, *prav dober*. Besedici »vsega« in neločljivi predlog »pre ali spre« se piše brez presledka – kot ena beseda skupaj s pridevnikom, npr. *predrag/a/o*, *vsegaveden/na/no*. Včasih pa tvorimo tretjo stopnjo tudi tako, da dodajamo **naj bolj** ali **nar bolj**, ali da pridevnik dvakrat »zaporedoma postavimo«, npr. *globoka globoka jama* (Janežič, 1854, § 38).

5.2.4 § 39 SKLANJANJE STOPNJEVANIH »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]

Stopnjeване pridevnike sklanjamo kakor nestopnjeване, zelo razširjen pa je sledeč način:

ednina: moški in srednji spol: *lepši*, *lepšiga*, *lepšimi*, *lepšiga*, *lepšim*, *lepšim*, ženski spol: *lepši*, *lepši*, *lepši*, *lepši*, *lepši*, *lepši*;

dvojina za vse tri spole: *lepši*, *lepših*, *lepšima*, *lepši*, *lepših*, *lepšima*;

množina za vse tri spole: *lepši*, *lepših*, *lepšim*, *lepši*, *lepših*, *lepšimi*.

Pri moških imenih, ki pomenijo kaj neživega, je 4. sklon enak prvemu (Janežič, 1854, § 39).

5.2.5 § 76 RABA »PRILOGOV« [PRIDEVNIKOV]

To poglavje tematsko spada pod poglavje *O skladoslovju*, ki ga obravnava v § 76. Tu omeni določena pravila glede rabe:

- da se pridevnik v sklonu, številu in spolu vedno ujema s samostalnikom, ki ga določa;
- kadar pridevnik stoji namesto osebk ali se z njim veže, ima vedno določno obliko;

- nekateri pridevniki imajo samo nedoločni konec, ti so a) svojilni zaimki, b) svojilni pridevniki, c) kadar stojijo kot povedki za samostalnikom, npr. *Moj klobuk je nov* ne *Moj klobuk je novi*, d) *rad, rada, rado* in *eden, ena, eno*;

- pri tvorbi druge stopnje se dostikrat uporablja namesto **kakor** ali **kot**, **od** ali **mimo** z rodilnikom ali **čez**, **črez** s tožilnikom (Glej prilogo I: § 76).

5.2.6 UGOTOVITVE

Naj poudarim, da Janežič že v prvi izdaji svoje slovnice pri sklanjanju osnovnika za moški in srednji spol uporabi čisto iste končnice, kot jih uporabljamo danes. Za ženski spol dajalnika in mestnika ednine pa izpiše »današnje končnice« le v oklepaju, drugače pa svetuje končnico **-ej**. Pri prvi stopnji pridevnika uporabi »nove končnice«: **-ega**, **-emu**, **-em**, pri drugi stopnji pa stare: **-iga**, **-imu**, **-im**. V obširnem poglavju o tvorbi pridevnika se je gotovo zgledoval po Metelku ali Dajniku, mogoče tudi po Vodniku, saj so ti trije avtorji edini, ki obravnavajo tudi tvorbo besednih vrst, ostali avtorji slovnice opišejo samo sklanjanje in stopnjevanje. Najverjetneje pa je, da se je v prvi izdaji zgledoval po Dajniku, kajti on obravnava skupaj tvorbo ter sklanjanje iste besedne vrste, Metelko in Vodnik to razdelita v dve različni poglavji.

5.3 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V PRVI (1854) IN DRUGI IZDAJI (1863)

V drugi izdaji Janežič obravnava pridevnik na treh mestih v slovnici, in sicer obravnava v poglavju *Oblikoslovje* stopnjevanje in sklanjanje, v poglavju *Besedotvorje* »izpeljavo« in »sestavo« pridevnika, v poglavju *Skladnja* pa rabo pridevnika.

Razlike s prejšnjo izdajo so že v samih poimenovanjih slovničnih struktur. V prvi izdaji Janežič pridevnik poimenuje z besedo »prilog«, v drugi izdaji pa z besedo »prilog« ali »pridevnik«. V prvi loči »priznanivne« [kakovostni] in »prisvojivne« [svojilni], v drugi pa »znanivne« [kakovostni] in »svojivne priloge« [svojilni pridevniki] (druga so le poimenovanja).

V drugi izdaji celotno podpoglavje o tvorjenju pridevnikov premesti na drugo mesto oz. razvrsti »izpeljavo« in »sestavo« pod poglavje *Skladje* [besedotvorje], sklanjanje in stopnjevanje pa pod poglavje *Oblikovje*, prej pa je to obravnaval eno za drugim.

Pojasni nekatere druge stvari, ki jih v prvi izdaji ne. Ta pojasnila so:

- »Prilogi imajo za vsak spol svojo posebno končnico« (moški: soglasnik ali **i**; ženski: **a**; srenji: **o** ali **e**) (Janežič, 1863, § 148).
- Razloži določno in nedoločno obliko; z nedoločno obliko pojasnujemo, kakšna ali čigava je oseba ali stvar, z določno pa povemo tudi, katera je ta oseba ali stvar (Janežič, 1863, § 148).
- Bolje razloži, kako je s sklanjanjem po stari imenski sklanjatvi (glej prilogo II, § 149 in prilogo I, § 35).

5.3.1 SKLANJANJE

Razlike so tudi v samem sklanjanju. Že v ednini moškega spola imamo v drugi izdaji v imenovalniku tu možnost *lep-i* (v prejšnji izdaji samo *lep*), ravno tako v tožilniku poleg *lepe-ega* še *lep-i*. Ednina srednjega spola je enaka. Velike razlike pa so v dvojini in množini moškega in srednjega spola, saj imamo v drugi izdaji v dvojini moškega spola za vse sklone končnico **-a**, za množino pa v vseh sklonih končnico **-i**. V srednjem spolu dvojine za vse sklone uporablja končnico **-i**, za vse sklone množine pa končnico **-a**, v imenovalniku, rodilniku in dajalniku množine še možnost (**-e**). V ednini ženskega spola ni razlik s prejšnjo izdajo, le da ima v dajalniku in mestniku prednost končnica **-i**, v oklepaju pa je (**-ej**) – v prvi izdaji je bilo ravno obratno. V or. ed. ženskega spola izpusti možnost (**-oj**), ki je v prvi izdaji v oklepaju. V dvojini ženskega spola v imenovalniku in tožilniku izpusti možnost **-e**, ohrani samo **-i**, množina ostaja enaka (glej prilogo I, § 35 in prilogo II, § 150).

Vidimo lahko, da gre za velike razlike, ohranjeni pa so v obeh izdajah isti skloni: tisti, ki jih navajamo še danes (imenovalnik, rodilnik, dajalnik, tožilnik, mestnik, orodnik). V opombi v drugi izdaji bolj natančno razloži »kazavnik« [tožilnik].¹

Razlike s prvo izdajo v pojasnilih oziroma splošnih opombah so sledeče:

- V prvi izdaji pravi, da se lahko **g** pri sklanjanju spreminja tudi v **j**, prim. *druzi*h ali *drujih tovarišev*, medtem ko v drugi izdaji pravi, da je to nepravilno. Doda tudi, da se včasih spreminja **h** v **s** (Janežič, 1863, § 152).

¹ »Kazavnik je sploh enak imenovavniku v vsacem številu in spolu (razloček je samo pri moških prilogih v množini in pri živečih osebah tudi v ednini); v ednini se vjema moška prilogova sklanjava s srednjo, ženska pa z žensko samostavnikovo; imenovavnikovi in kazavnikovi pregibki v ednini in množini so soglasni samostavnikovim, ostali skloni so pa za vsa števila enaki« (Janežič, 1863, § 150).

- Veliko bolj natančno in razumljivo razloži, kako je z živostjo in neživostjo (neživo: tožilnik enak imenovalniku; živo: tožilnik enak rodilniku), kadar se pridevnik veže s samostalnikom moškega spola. Če pa samostalnik in pridevnik nista v isti povedi in se pridevnik nanaša na moški samostalnik kakega sprednjega stavka, se ne dela razlik med živim in neživim, ampak je vedno, kot pri neživih, tožilnik enak rodilniku: *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, ktereга je žena vzela*. Met (Janežič, 1863, § 151).
- Doda ali spremeni primere, ki pojasnjujejo pravila.
- Razloži, kako je s pridevnikom *rad, rada, rado* in *nerad/a/o*, ki se kakor vsi opisovani deležniki rabijo samo v imenovalniku (Janežič, 1863, § 155).
- Pove, da imamo v slovenščini nekatere pridevnike, ki se, ker so prislovne ali samostalniške narave, ne sklanjajo nikoli ali pa samo v nekaterih izrekih. Prislovne narave: *napek, peš, res, sovraž* in tujke: *barek, lindek, nidek, ledik, žiher*. Samostalniške narave: *tešč, laž, vseč, pol, žal* (Janežič, 1863, § 156).
- Doda še opombe k posameznim sklonom: Nekateri pisatelji na kranjskem namesto končnic *-ega, -emu, -em* v ednini pišejo *-iga, -imu, -im*, vendar je to ovrgel že Metelko. Namesto *-i* se v ženskem dajalniku in mestniku na Koroškem in tudi drugje pogosto rabi *-ej* (Janežič, 1863, § 157). Pravilna končnica v imenovalniku in tožilniku je *-i, -e* je pravilen le takrat, kadar je na njem naglas (Janežič, 1863, § 158). Prvotno množinsko obliko za srednji spol, ki jo potrujeta stara cerkvena slovanščina in slovenščina 16. stoletja, se je tedaj zelo zamenjevalo z žensko končnico *-e*, za katero pa Janežič pravi, da je nepravilna (Janežič, 1863, § 159).

5.3.2. STOPNJEVANJE

V prvi izdaji stopnje pridevnika poimenuje kar prva, druga in tretja stopnja, v drugi pa jim da že imena: »nasebna stopnja ali nasebnik« [osnovnik], »primerna stopnja ali primernik«, »presežna stopnja ali presežnik« (Janežič, 1863, § 160).

Osnovna razlaga je ista, doda pa tudi tukaj nove primere in nekatera pojasnila za primerno stopnjo:

- Končnice **-ši, -ša, -še** dobivajo enozložni pridevniki, posebno, če se končujejo na **b, p, l** ali **r**, ter vsi enozložni in mnogi dvozložni pridevniki, kateri se končajo na **d**, ki se za samoglasnikom vedno pretopi v **j** (Janežič, 1863, § 162).
- končnice **-ji, -ja, -je** se dodajajo enozložnim in mnogim dvozložnim pridevnikom, ki se končajo na kak goltnik (*g, h, k*, tudi *gt, kt*) ali **st** ali **z**, ki se z naslednjim **j** pretapljajo v sorodne šumnike (*drag – draži, dragji*) in mnogi dvozložni pridevniki na **-ak, -ek, -ok**, npr. *visok – viši* (Janežič, 1863, § 163).
- S končnicami **-eji, -ejši** ali **-iši/a/e** tvorijo primerno stopnjo mnogi enozložni pridevniki, ki se končujejo na **m, n, p, v** (*hrom-hromeji, hromejši*) in ostali pridevniki z dvema ali tremi zlogi, npr. *jasen – jasnejši, jasneji* (Janežič, 1863, § 164).
- Pridevniki, ki so deležniki sedanjega časa (*goreč, trpeč*) in trpni deležniki preteklega časa (*učen, zgubljen*) radi tvorijo drugo stopnjo tako, da dodajo **bolj**, za presežno stopnjo pa **najbolj**, pri pravih pridevnikih pa Janežič tako stopnjevanje odsvetuje. Tukaj je razlaga bolj natančna kot v prvi izdaji (Janežič, 1963, § 166).
- Vsa pojasnila, ki jih ima v prvi izdaji, v drugi razširi oz. napiše bolj natančno.

5.3.2.1 PRESEŽNA STOPNJA

Pri presežni stopnji ima že v začetku malo drugačno razlago. V drugi izdaji omenja, da poznamo dve različni presežni stopnji: »**ozirna**« in »**brezozirna**«. Te delitve v prvi izdaji ni. V prvi pravi, da kaki osebi ali reči lastnost ali kakšnost z ozirom na drugo »v naj višjej ali naj nižjej meri priloži« (Janežič, 1854, § 36), v drugi pa, da »kaki osebi ali stvari lastnost brez ozira ali primere v zelo visoki ali nizki meri daja« (Janežič, 1863, § 167).

Za »ozirno presežno stopnjo« uporabi tisto razlago, ki jo v prvi izdaji uporabi nasploh za presežno stopnjo. V drugi izdaji izpusti le tvorbo z besedami, kot so **zelo, jako, silno** (ohrani le predloga **nad** in **od** ter prislov **mimo**) ter tvorbo s podvojitvijo pridevnika (Janežič, 1863, § 168).

»Brezozirni presežnik« se tvori tako:

- če se besedi predpostavi **zelo (zlo), kaj, prav, sila, silno, jako, hudo, neznano, neizrečeno, neizmerno**;
- če se spredaj postavi **pre-, spre-** ali **vse-, vsega-** (Besedica **pre** pa pomeni včasih tudi preveč, npr. *premrzle*);
- če pridevnik dvakrat zaporedoma postavimo;
- tudi s celimi stavki, ko hočemo posebej poudariti posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči, npr. *Veselo, da je kaj* (Janežič, 1863, § 196).

Vidimo, da je v poglavju o tvorbi druge stopnje vse le precej uredil, dodanega pa ni skoraj nič – le tvorba druge stopnje s celimi stavki.

5.3.3 KAKO SE STOPNJEVANI PRIDEVNIK SKLANJA

Tudi tu pove, da se sklanja tako kot »nestopnjevani«, le da to še utemelji:

»ta pravilna sklanjava, ki živi še dan današnji med štajerskimi in ogrskimi Slovenci in med Dolenci na Kranjskem, vjema se popolnoma s staro slovenščino in z družimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja /.../« (Janežič, 1863, § 170).

Poda še primere: 1. *lepši, najlepši grad; lepša, najlepša hiša; lepše, najlepše poslopje*; 2. *lepšega, najlepšega grada; lepše, najlepše hiše itd.*

Omenja pa tudi sklanjatveni vzorec, ki je med Slovenci sploh razširjen, in ki ima v imenovalniku in tožilniku vseh sklonov in števil končnico **-i** (v ženskem spolu sploh vedno, v srednjem in moškem pa večkrat tudi v ostalih sklonih). Vendar ta vzorec ni v skladu s staro cerkveno slovanščino, zato predlaga (z debelim tiskom) naj se v knjižni rabi ne uporablja (Janežič, 1863, § 170).

V poglavju *Oblikoslovje* je v drugi izdaji še poglavje o nepopolnih pridevnikih.

»Nepopolni ali pomanjkljivi prilogi so oni, katerim manjka kaka stopnja: *prva* ali *druga*, ali *druga* ali *tretja*« (Janežič, 1863, § 171).

1. Prve stopnje nima *bliži, najbliži* od prislova *blizo*.

2. Druge stopnje nimajo, tretjo pa imajo le na videz (z dodajanjem besedice *naj*): *doljni, gornji, zgornji, prvi, poslednji, zadnji, skrajni*. Sem sodi tudi *bližji*. Namesto *bližnjeji, najbližnjeji* ali *najbližji*, pravimo: *bliži* ali *bližji, najbližji*.

3. Druge in tretje stopnje nimajo pridevniki, katerim že po pomenu ne moremo dati večje ali manjše mere. Ti:

- naznanjajo, čigavo je kaj: *bratov, sestrin*;

- naznanjajo, iz česa je kaj: *lesen, prsten*;
- so »priložni zaimki«, števniki in deležniki: *govoreč, zgubljen, moj*;
- že sami na sebi pomenijo najvišjo stopnjo: *vsegaveden, predober*;
- so: *desni, levi, pravi, notranji, vunanji, današnji, poletni, vsakdanji, cel* idr. (Janežič, 1863, § 171).

5.3.4 BESEDOSLOVJE

V tem poglavju obravnava tako izpeljavo, kot sestavo »prilogov« [pridevnikov]. Pod poglavjem *B. Izpeljava prilogov* obravnava »svojilna obrazila«, ta so *in (ina, ino), ji (ja, je), ov (ova, ovo), ev (eva, evo), ski (ska, sko)*; »lastivna ali kakovostna obrazila«, ta so *ast (asta, asto), av (ava, avo), en (-na, no), ív (iva, ivo), nji (nja, nje)*; »množivna in snovna obrazila«, ta so *at (ata, ato), én (éna, éno), it (ita, ito)*; »djanje in stanje znanivna obrazila«, ta so *av (ava, avo), en (-na, no), ív (iva, ivo), ljív (ljíva, ljívo)*; »manjšavna in vekšavna obrazila«, »manjšavne končnice« so *ecen, ehen (hna, o), ičen, iček (čna, o), kast (a, o), kljat (a, o), ken (činek, čken), ov (ev), inski (a, o)* (Janežič, 1863, § 319–§ 324).

5.3.5 SKLADNJA

V poglavju *Skladnja* Janežič v drugi izdaji obravnava naslednje stvari:

- da se pridevnik s samostalnikom, ki ga določa, vedno ujema v spolu, sklonu in številu (Janežič, 1863, § 431);
- kaj se zgodi, če se samostalnik, na katerega se pridevnik nanaša, zamolči, ali če je neznan – prevzame pridevnik njegovo vlogo (Janežič, 1863, § 432);
- kdaj nam služi določna oblika pridevnika (Janežič, 1863, § 433);
- kdaj nam služi nedoločna oblika pridevnika (Janežič, 1863, § 433);
- kdaj se uporablja primerna stopnja ali primernik (Janežič, 1863, § 434);
- kdaj se rabi presežna stopnja ali presežnik (Janežič, 1863, § 435).

5.3.6 UGOTOVITVE

Prva sprememba glede na prvo izdajo, ki jo opazimo, je ta, da razdeli tvorbo in sklanjanje in stopnjevanje na dva različna dela – v poglavje *Oblikoslovje* in poglavje

Besedoslovje. Tukaj je opazen vpliv Metelka. Druga ugotovitev je, da gre pri sklanjanju prve stopnje pridevnika na nek način korak nazaj – medtem ko v prvi izdaji podaja končnice, ki so že skoraj enake današnjim, spremeni v drugi izdaji moški in srednji spol dvojine in množine na starejšo možnost (ista končnica za vseh šest sklonov). Po kateri slovnici se je Janežič zgledoval tukaj, je nerazrešeno vprašanje. Zanimivo pa je, da gre pri sklanjanju stopnjevanega pridevnika korak naprej – opusti staro sklanjanje in uvede novo – takšno, ki ga imamo danes, staro pa odsvetuje. V tej izdaji uvede tudi razlikovanje med določno in nedoločno obliko pridevnika ter živo in neživo naravo pridevnika. Stopnje pridevnika poimenuje: »nasebnik«, »primernik«, »presežnik« – zadnji dve poimenovanji uporabljamo še danes. Tukaj začne ločevati tudi dve vrsti presežnika, ki ju ločimo še danes.

5.4 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V DRUGI (1863) IN TRETJI IZDAJI (1864)

Tudi v tretji izdaji pridevnik obravnava na treh mestih, v poglavju *Oblikovje* [oblikoslovje] sklanjanje in stopnjevanje, v poglavju *Skladje* [besedotvorje] »izpeljavo in sestavo« in v poglavju *Skladnja* rabo pridevnika.

V tretji izdaji, l. 1864, še vedno uporablja oba izraza za pridevnik; pridevnik in »prilog«. Vendar v drugi izdaji največkrat uporablja »prilog«, sedaj pa največkrat pridevnik. Že sam naslov se v drugi izdaji glasi »*Kaj in koliker je prilog*« v tretji pa »*Kaj in koliker je pridevnik*«. Namesto glasoslovje tukaj uporablja besedo »glasje«, namesto oblikoslovje pa »oblikovje«.

5.4.1 »OBLIKOVJE« [OBLIKOSLOVJE]

»Znanivne pridevnike« tukaj poimenuje »kakovostni pridevniki«. Ostalo je do sklanjanja pridevnika enako, le pojasnilo o stari imenski sklanjatvi in ostankih stare imenske sklanjatve postavi za vzorec sklanjanja, medtem ko ima v drugi izdaji to pojasnilo pod poglavjem »*Kaj in koliker je pridevnik*« (Janežič, 1864, § 108 in § 114).

5.4.2 SKLANJANJE PRIDEVNIKA

Vsi pridevniki, določni in nedoločni, se sklanjajo po tem vzorcu:

	moški spol	ženski spol	srednji spol
--	------------	-------------	--------------

ednina			
imenovavnik	lep -(i)	lep -a	lep -o
rodivnik	lep -ega	lep -e	lep -ega
dajavnik	lep -emu	lep -i (ej)	lep -emu
toživnik	lep -ega (-,i)	lep -o	lep -o
zvavnik	lep -(i)	lep -a	lep -o
mestnik	lep -em	lep -i (ej)	lep -em
druživnik	lep -im	lep -o	lep -im
dvojina			
imenovavnik	lep -a	lep -i (e)	lep -i (e)
rodivnik	lep -ih	lep -ih	lep -ih
dajavnik	lep -ima	lep -ima	lep -ima
toživnik	lep -a	lep -i (e)	lep -i (e)
zvavnik	lep -a	lep -i (e)	lep -i (e)
mestnik	lep -ih	lep -ih	lep -ih
druživnik	lep -ima	lep -ima	lep -ima
množina			
imenovavnik	lep -i	lep -e	lep -a (e)
rodivnik	lep -ih	lep -ih	lep -ih
dajavnik	lep -im	lep -im	lep -im
toživnik	lep -e	lep -e	lep -a (e)
zvavnik	lep -i	lep -e	lep -a (e)
mestnik	lep -ih	lep -ih	lep -ih
druživnik	lep -imi	lep -imi	lep -imi

Tabela 12: Sklanjanje osnovnika v tretji izdaji Janežičeve slovnice

Vidimo lahko, da v tretji izdaji doda še en sklon, to je zvalnik, razlika je tudi v tem, da tukaj izpiše imena sklonov, medtem ko v prejšnjih dveh izdajah napiše le zaporedno številko sklona. Pokaže se nam, da Janežič zadnji sklon poimenuje »druživnik« in ne orodnik, kot ta sklon poimenujemo danes (Janežič, 1864, § 110).

V nadaljevanju nekatere stvari izpušča. Izpusti:

- opombo o »kazavniku«;
- pojasnilo, kako se ravna pridevniki srednjega spola, kadar stojijo v drugem stavku kot samostalnik;
- opombo o sklanjanju oz. uporabi moškega spola namesto ženskega na Gorenjskem (opomba, ki jo je dodal v drugi izdaji);
- opombo, kako se ravna pridevnik, kadar opravlja vlogo samostalnika (ohranja svoj skladenjski vzorec, razen *starši* in *duhoven*);
- opombo o rabi pridevnikov *rad*, *rada*, *rado* in *nerad*, *nerada*, *nerado* (Janežič, 1864, § 111–§ 115).

Pri opombah k posameznim sklonom izpusti pojasnilo, da pišejo nekateri kranjski pisatelji namesto končnic *-ega*, *-emu*, *-em*, končnice *-iga*, *-imu*, *-im*.

Bolje razloži opozorilo, ki vabi k ponovni pravilni rabi končnice **a** za srednji spol (ki so jo zamenjevali z **e** – *dobre dela*):

»Pravilna imenovavnikova, toživnikova in zvavnikova oblika za srednji spol v množini je **a**« (Janežič, 1864, § 118).

5.4.3 STOPNJEVANJE

K poimenovanju stopenj v tretji izdaji v oklepaju doda še tuja imena: »perva ali nasebna (positiv)«, »druga ali sodnja (primerjavna – komparativ)«, »tretja ali presežna (superlativ)«.

5.4.3.1 »SODNJA« [PRIMERNA] STOPNJA

Drugo stopnjo pri stopnjevanju pridevnika v tretji izdaji poimenuje »sodnja« stopnja, v drugi »primerna« (Janežič, 1864, § 119).

V tretji izdaji poda takoj za razlago, kako se druga stopnja v vseh treh spolih tvori, pojasnilo, da se pri končnici **ji**

»j s predstoječimi goltniki in sikavci v srodne šumevce pretaplja« (Janežič, 1864, § 120), primer: *blag* – *blaži*, *blažji*, nam. *blagji*, *jak* – *jači* ali *jačji*, nam. *jakji*. V drugi izdaji tega pojasnila ni (Janežič, 1864, § 120).

Malo drugačno je tudi pojasnilo, kako se tvori druga stopnja z eno ali večzložnimi pridevniki. V drugi izdaji pravi, da pred končnico *ši* vstavimo **ej** ali **i**, pred *ji* pa **e**, ter da je pri tem eno- in dvozložnim pridevnikom bolj všeč **ej**, večzložnim pa **i** (Janežič, 1863, § 161). V tretji izdaji pa pravi, da eno- in dvozložnim pridevnikom vstavimo vez **-ej**, ki ji pred *ji* **j** odleti, primer: *močen* – *močnejši* ali *močnejji* nam. *močnejji*, večzložnim pridevnikom pa vstavimo končnico **i**, redkeje **ej**: *mogočen* – *mogočniši* ali *mogočnejši*, *terdovraten* – *terdovratniši* (Janežič, 1864, § 121).

Pod splošnimi opombami za »sodnjo« [primerno] stopnjo v tretji izdaji doda še:

- da se končnica **-ši**, **-ša**, **-še** dodaja tudi pridevnikom na **m**, **n**, **v**, ki se vežejo z vezjo **ej**, npr. *hrom* – *hromejši* ali *hromeji*; *cen* – *cenejši* ali *ceneji* (Janežič, 1864, § 122);
- da pridevniki, ki se končujejo na **-ši**, **-ša**, **-še**, včasih rajši privzemajo končnico **-ji**; *mlaji*, *raji*, *gerji*, *terji*, ... (Janežič, 1864, § 122);

- pove, da se pridevniki s končnico **-ak, -ek, -ok** stopnjujejo tudi pravilno (po paragrafu 121), npr. *visok – visočejši, visokejši* ali *visočiji* (Janežič, 1864, § 123).

Izpusti pa dve pojasnili:

- da so stari Slovenci pogosto rabili za stopnjevanje pridevnikov s končnico **en** in **r** le obliki **eji** ali **ejši**, npr. *jasen, jasneji-jasnejši*, za ženski spol pa **eja** ali **ejša** (Janežič, 1863, § 164);
- da se včasih izognemo pretrdi in neslovenski besedi tudi s tem, da uporabimo glagol namesto pridevnika, npr. *Danes bolnik bolj trpi* (namesto *je bolj trpeč*) itd. (Janežič, 1863, § 166).

5.4.3.2 PRESEŽNA STOPNJA

V tretji izdaji ne loči »ozirnega« in »brezozirnega« presežnika. Načini, kako se presežnik tvori, so isti kot v drugi izdaji, le da niso razporejeni na tvorbo »ozirnega« in »brezozirnega« presežnika, ampak so pomešani (Janežič, 1864, § 126–§ 127).

5.4.4 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV

Tudi v tretji izdaji omenja dve različni sklanjatvi in daje prednost sklanjatvi, ki je uveljavljena na Kranjskem in je enaka vsem slovanskim narečjem in stari cerkveni slovanščini (*najlepša, najlepše, najlepši*). Izpiše pa tudi celoten vzorec za sklanjatev na Goriškem in Koroškem – tisto sklanjatev, ki ji ne daje prednosti:

»Ednina: moški spol: 1. 5. *lepši*, 2. *lepšega* (i, iga), 3. *lepšemu* (imu), 4. *lepšega* (iga, -), 6. *lepšem* (im), 7. *lepš-im*; ženski spol: 1. 5. *lepši*, 2. *lepši*, 3. *lepši*, 4. *lepši*, 6. *lepši*, 7. *lepši*, srednji spol: 1. 5. *lepši*, 2. *lepšega* (iga), 3. *lepšemu* (imu), 4. *lepši*, 6. *lepšem* (im), 7. *lepšim*.

Dvojina: za vse spole: 1. 5. *lepši*, 2. *lepših*, 3. *lepšima*, 4. *lepši*, 6. *lepših*, 7. *lepšima*.

Množina: za vse spole: 1. 5. *lepši*, 2. *lepših*, 3. *lepšim*, 4. *lepši*, 6. *lepših*, 7. *lepšimi*« (Janežič, 1864, § 128).

5.4.5 »SKLADJE« [BESEDOTVORJE]

To poglavje je popolnoma enako kot v prejšnji izdaji, le naslov ima drugačen (prej *Besedoslovje* sedaj *Skladje*). Poglavje vsebuje paragrafe od 263 do 268.

5.4.6 SKLADNJA

Razlaga pridevnika v *Skladnji* se glede na prejšnjo izdajo ne spremeni kaj dosti. Vsebuje ista pojasnila kot prejšnja izdaja, izpuščeno je le prvo pojasnilo o tem, kako se pridevnik sklanja glede na samostalnik, ki ga določa (Janežič, 1863, § 431). Nekoliko je tudi zamenjan vrstni red pravil: najprej je pravilo o določni in nedoločni obliki, šele nato o pridevniki, ki prevzamejo vlogo samostalnika (Janežič, 1864, § 363–§ 364). Pri tvorbi primernika doda še eno možnost tvorjenja, in sicer:

»c) V toživniku s predlogom čez ali nad, vendar le bolj po redkem, npr. *Ni ga višega Gospoda čez Jehova; ni ga mogočnejšega kralja nad Boga*« (Janežič, 1864, § 365).

V drugi izdaji pravi, da se pri presežni stopnji največkrat izpusti stvar, s katero se nekaj primerja, lahko pa ta stoji v rodilniku brez predloga ali s predlogi, v »kazavniku« s predlogi ali orodniku s predlogi (Janežič, 1843, § 435). V tretji pa dopušča le možnost primerjanja s stvarjo, ki stoji v rodilniku brez predlogov ali v rodilniku ali kakem drugem sklonu s predlogi (Janežič, 1864, § 366).

Na koncu je še pojasnilo o nepopolnih ali pomanjkljivih pridevniki, ki je prisotno že v drugi izdaji. Od pojasnila v drugi izdaji se razlikuje v zadnjem delu – pridevnike, ki jih v drugi izdaji razdeli pod dalje, tukaj da med pridevnike, ki zaznamujejo čas ali mesto. Glede na drugo izdajo izpusti pridevnike, ki so »priložni« zaimki, števnik in deležniki, npr. *govoreč, zgubljen, moj, tvoj, predober* itd. (Janežič, 1864, § 367).

Kar je še drugačnega v tretji izdaji, so dodatni primeri pri posameznih paragrafi.

5.4.7 UGOTOVITVE

Najhitreje opazna razlika od prejšnje izdaje je uvedba zvalnika in sedmih sklonov. Zakaj je Janežič uvedel še zvalnik, ne moremo vedeti. Mogoče je bil še vedno pod vplivom ilirizma in je s tem hotel prikazati podobnost med slovenskim in srbo-hrvaškim jezikom. Pri sklanjanju se vrne nazaj na vzorec, ki ga je imel v prvi sklanjatvi. Zanimivo je dodano pojasnilo, da je pravilna končnica v imenovalniku srednjega spola množine **a**, ne **e** (*dobra dela* ne *dobre dela*). Očitno je bil ta problem takrat tako prisoten, da se mu je zdelo »nove oblike« dobro izpostaviti. V tej izdaji je čutiti trend po posodobitvi določenih stvari – namesto »prilog« uporablja besedo »pridevnik«; uvede še tuja poimenovanja za stopnje pridevnika (»positiv«, »komparativ«, »superlativ«); doda nove primere; pri sklonih da

prednost tisti obliki, ki je v rabi danes, »staro« pa da v oklepaj (v prvi izdaji je bila današnja v oklepaju, se pravi ravno obratno), primer daj. ednine ženski spol 1. izdaja *lep –ej (i)*, 3. izdaja *lep-i (ej)*. Nerazložljivo pa je, zakaj poimenovanje druge stopnje spremeni v »sodnja« namesto »primerna«, kot je v 2. izdaji; zakaj izpusti ločitev presežnika na dve vrsti in pojasnila o tvorbi presežnika spet nazaj združi, kar je prej že lepo strukturiral; ter zakaj izpiše vzorec sklanjatve stopnjevanega pridevnika, ki ga ne priporoča.

5.5 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V TRETJI (1864) IN ČETRTEI IZDAJI (1869)

Ti dve izdaji sta si popolnoma identični, razlike so le malenkostne:

- v tretji izdaji 2. stopnjo poimenuje »sodnja ali primerjavna«, v četrti pa samo »primerjavna« (Janežič, 1869, § 119).
- v četrti izdaji da nekatera pojasnila v drobnejši tisk, medtem ko ima v tretji izdaji vse v velikem tisku. Npr. naslednje pojasnilo:

»Preprosto ljudstvo in po njem nekaj slovenskih pisavcev pa družijo srednjim samostavnikom v množini pridevnike rajše z ženskim koncem na **e**, ki je nekako mileji na glasi od resnejega **a**; zato pišejo: **velike mesta** nam. **velika mesta: dobre dela**, nam. **dobra dela**« (Janežič, 1869, § 118).

- nekatere primere v četrti izdaji odebeli, npr. **velike mesta** nam. **velika mesta**, **Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev**. Navr., itd.

Druge stvari so popolnoma identične s tretjo izdajo, še primeri so popolnoma isti, popolnoma enako je tudi poglavje *Skladje* in *Skladnja*. Isti so celo paragrafi, tako v poglavju *Oblikoslovje* (*O imenih* [samostalnikih, pridevniki, števniki, zaimkih]) (§ 108–§ 128), kot v poglavju *Skladje* [besedotvorje] (§ 263–§ 268), kot tudi v poglavju *Skladnja* (§ 363–§ 367).

5.6 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V ČETRTEI (1869) IN PETI IZDAJI (1876)

Med četrto in peto izdajo je še manj razlik. Pravzaprav je tu edina razlika ta, da primere, ki jih je v prejšnji izdaji dal v debeli tisk, npr. **lep vert**, **priden delavec**, **blag – blaži** ali **blažji**, sedaj spremeni nazaj v navaden tisk oz. samo ležeče brez odebelitve, kot je bilo v tretji izdaji. Drugo ostaja popolnoma isto kot v prejšnji izdaji.

Paragrafi so isti – *Oblikovje* [oblikoslovje] (§ 108–§ 128), *Skladje* [besedotvorje] (§ 263–§ 268), *Skladnja* [skladnja] (§ 363–§ 367).

5.7 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V PETI (1876) IN ŠESTI IZDAJI (SKET 1889)

Šesto izdajo je že priredil dr. Jakob Sket po Janežičevi smrti.

Prva opazna razlika so že poimenovanja glavnih poglavij, ki jih zopet poimenuje *Glasoslovje*, *Oblikoslovje*. Poimenovanje *Skladje* [besedotvorje] ohrani. Druga razlika so paragrafi, ki jih je manj, pridevnik pa se začne prej.

Vse do sedaj sta se ohranili obe poimenovanji: »pridevnik ali prilog«.

Tu pa so že vidne nekatere druge spremembe. Npr. že v § 100 poda pri osnovnem pravilu namesto primera *pisan trak* – *pisani trak*, primer *star mož* – *stari mož*.

V § 100 ima tudi drugačno pojasnilo glede določnosti in nedoločnosti pridevnika.

V peti izdaji:

»Z nedoločno (neizvestno) obliko (-, a, o-e) naznanja pridevnik, kakošna ali čegava je oseba ali reč, n. pr. *lep vert*, *priden delavec*, *visôka gora*, *globoko morje*; z določno (izvestno) obliko (i, a, o-e) pa tudi dopoveduje, ktera je ta oseba ali reč, n. pr. *lepi vert*, *pridni delavec*, *visôka gora*, *globôko morje*« (Janežič, 1876, § 109).

V šesti izdaji pa:

»V jedninskem imenovalniku (in tožilniku) moškega spola nahaja se pri pridevniku nedoločna in določna oblika. Nedoločna oblika, ki se končuje na kak soglasnik: *star mož*, služi nam, kedar govorimo o nedoločni, še neznani osebi ali stvari, in pa tedaj, kedar stoji pridevek za dopovedek (predikat) v stavku: *mož je star*. Določna oblika na -i: *stari mož*, govori o določni, že znani osebi ali stvari. *Priden delavec*, ein guter Arbeiter; *pridni delavec*, der gute Arbeiter. Pri pridevniki na -ov (-ev), -in, -ji, -ski, in pri stopnjevanih pridevniki ni tega razločka« (Janežič, 1889, § 100).

Vidimo, da je opis v šesti izdaji bolj natančen: pojasnjeno je, v katerih sklonih se loči določna in nedoločna oblika; bolj razumljivo je napisano, kaj označuje nedoločna (še neznano osebo ali stvar – rabi se, kadar stoji v stavku kot pridevnik) in kaj določna oblika (določeno, že znano osebo ali stvar). Sket je pravilo dopolnil tudi s primeroma iz nemščine, povedal je tudi, da pri vseh pridevniki ni te razlike, ter pojasnil, pri katerih.

5.7.1 SKLANJANJE

Razlike so v sklanjatvenem vzorcu (razlike so odebeljene):

Peta izdaja:

	moški spol.	ženski spol.	srednji spol.
			ednina.

<i>imenovavnik</i>	lep- (i)	lep-a	lep-o
<i>rodivnik</i>	lep-ega	lep-e	lep-ega
<i>dajavnik</i>	lep-emu	lep-i (ej)	lep-emu
<i>toživnik</i>	lep-ega (–, i)	lep-o	lep-o
<i>zvavnik</i>	lep- (i)	lep-a	lep-o
<i>mestnik</i>	lep-em	lep-i (ej)	lep-em
<i>druživnik</i>	lep-im	lep-o	lep-im
dvojina.			
<i>imenovavnik</i>	lep-a	lep-i (e)	lep-i (e)
<i>rodivnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>dajavnik</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>toživnik</i>	lep-a	lep-i (e)	lep-i (e)
<i>zvavnik</i>	lep-a	lep-i (e)	lep-i (e)
<i>mestnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>druživnik</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
množina.			
<i>imenovavnik</i>	lep-i	lep-e	lep-a (e)
<i>rodivnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>dajavnik</i>	lep-im	lep-im	lep-im
<i>toživnik</i>	lep-e	lep-e	lep-a (e)
<i>zvavnik</i>	lep-i	lep-e	lep-a (e)
<i>mestnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>druživnik</i>	lep-imi	lep-imi	lep-imi.

Tabela 13: Sklanjanje osnovnika v peti izdaji Janežičeve slovnice

Šesta izdaja:

	moški spol	ženski spol	srednji spol
ednina			
<i>menovalnik</i>	lep, lep-i	lep-a	lep-o, rudeč-e
<i>rodilnik</i>	lep-ega	lep-e	lep-ega
<i>dajalnik</i>	lep-emu	lep-i (-ej)	lep-emu
<i>tožilnik</i>	lep-ega, lep-(i)	lep-o	lep-o, rudeč-e
<i>mestnik</i>	lep-em	lep-i (-ej)	lep-em
<i>orodnik</i>	lep-im	lep-o	lep-im
dvojina			
<i>imenovalnik</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>rodilnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>dajalnik</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>tožilnik</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>mestnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orodnik</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
množina			
<i>imenovalnik</i>	lep-i	lep-e	lep-a
<i>rodilnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>dajalnik</i>	lep-im	lep-im	lep-im
<i>tožilnik</i>	lep-e	lep-e	lep-a
<i>mestnik</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>orodnik</i>	lep-imi	lep-imi	lep-imi

Tabela 14: Sklanjanje osnovnika v šesti izdaji Janežičeve slovnice

Opazimo lahko kar nekaj razlik, ki jih je naredil Sket v šesti izdaji. Najopaznejša je vsekakor izpustitev »zvavnika« in uporaba samo šestih sklonov – tistih, ki jih navajamo še

danes. Druga razlika glede na prejšnje izdaje je, da namesto poimenovanja »druživnik«, uporabi besedo »orodnik«. Tretja razlika je izpustitev končnice **-e** v imenovalniku in tožilniku dvojine ženskega in srednjega spola ter množine srednjega spola. Izpiše pa preglas, ki se zgodi v imenovalniku in tožilniku ednine srednjega spola. Poleg tega lahko opazimo razliko tudi v rabi **l**-ja namesto **v**-ja, npr. »tožilnik« namesto »toživnik«. Pri posameznih pravilih doda še po kak primer ali izjemo.

Spremeni opombo pri pojasnilu, kako se spreminjata goltnika **k, g** v sorodne sičnike **c, z**.

Opomba v peti izdaji	Opomba v šesti izdaji
»Ta spreminjava se vendar po gostem opušča, bodi si zavoljo preobilice sikavcev v slovenščini, bodi si iz ozira na staro slovenščino, ki v edinjem rodivniku in dajavniku in v množnem rodivniku, mestniku in druživniku ne poterjuje té menjave« (Janežič, 1876, § 113).	»To mehčavanje goltnikov naj se v pisavi sploh opušča, ker je sicer le v jedninskem mestniku moškega in srednjega spola (velicem), v množinskem moškem imenovalniku (velici), v jedn. daj. in mest. ženskega spola (velici ali velicej), in v ženskem in srednjem dvoj. imen. (velici) opravičeno« (Janežič, 1889, § 104).

Tabela 15: Primerjava opombe v peti in šesti izdaji

Tudi pravilo o pridevnikih, ki imajo samo imenovalnik ali se nikoli ne sklanjajo, je nekoliko spremenjeno. V peti izdaji pravi, da se v slovenščini uporablja nekatere pridevnike, ki se nikdar ne sklanjajo: *napek, peš, res, ...*, in še nekaj tujk, ali se sklanjajo samo v nekaterih izrekih: *laž, všeč, tešč, žal*, ker so prislovne ali samostalniške narave, npr. *Vsi drugi svatje so mi všeč* (Janežič, 1876, § 115). V šesti izdaji pa pravi, da imata pridevnika *rad* in *nerad* le imenovalnike vseh spolov in števil; nekateri pridevniki pa se celo ne sklanjajo, npr. *napak, peš, res, sovraž, žal*, in še nekaj tujk, npr. *Solz v nobenem ni očesu, žal besede v ustih ni* (Preš.) (Janežič, 1889, § 106).

V nadaljevanju so v peti izdaji opombe k posameznim sklonom, v šesti izdaji pa te opombe strne v en paragraf in vse skupaj da v droben tisk. Pri tem izpusti pojasnilo, da je pravilna ženska končnica imenovalnika in tožilnika v dvojini **-i, e** pa pride v poštev le takrat, kadar sklonilo potegne naglas nase, npr. *Dve krivi priči* (Janežič, 1876, § 117). V šesti izdaji pravi, da se v preprosti ljudski govorici včasih v množini srednjega spola uporablja **e** namesto **a**, npr. *velike mesta* nam. *velika mesta*, vendar te možnosti ne priporoča v pisavi (Janežič, 1889, § 107). V peti izdaji je v nasprotju s tem napisano, da to uporabljajo tudi nekateri slovenski pisci (Janežič, 1876, § 118).

5.7.2 STOPNJEVANJE

V šesti izdaji napiše še več izrazov za poimenovanje stopenj, kot jih je Janežič uporabljal do sedaj:

- šesta izdaja: »prva ali nasebna (nasebnik, pozitiv)«, »druga ali primerjalna (primernik, komparativ)«, »tretja ali presežna (preseženik, superlativ)« (Janežič, 1889, § 108);
- peta izdaja: »perva ali nasebna (pozitiv)«, »druga ali primerjavna (komparativ)«, »tretja ali presežna (superlativ)« (Janežič, 1876, § 119).

V šesti izdaji pri stopnjah doda še primer za srednji spol (*rodovitno/rodovitnejše/najrodovitnejše polje*) (Janežič, 1876, § 119), medtem ko sta do sedaj le primera za moški in ženski spol (*zvest/zvestejši/najzvestejši prijatelj*, *lepa/lepša/najlepša hiša*) (Janežič, 1889, § 108).

5.7.2.1 »PRIMERJALNA« [PRIMERNA] STOPNJA

V peti izdaji razdeli končnice za moški (*ši* ali *ji*), za ženski (*ša* ali *ja*), za srednji spol (*še* ali *je*), v šesti pa stvar predstavi po tipih končnic: 1. *-ejši*, *-ejša*, *-ejše*, 2. *-ši*, *-ša*, *-še*, 3. *-ji*, *-ja*, *-je*.

Pravila grejo v isti smeri, le da so v šesti izdaji sistematično razdeljena pod posamezne končnice (po spolih). Razlike so naslednje:

Ker v šesti izdaji podaja končnice *-ejši*, *-ejša*, *-ejše*, izpusti pojasnilo, da se pred eno- in dvozložnimi pridevniki dodaja vez **ej**, mnogozložnicam pa se dodaja **i**, redkeje **ej**, npr. *mogočen* – *mogočniši* ali *mogočnejši* – kot to pojasni v peti izdaji (Janežič, 1876, § 121). Izpusti tudi to, da se pridevnikom na *m*, *n*, v dodajajo predvsem končnice po vezi **ej**, se pravi, da se tvorijo s končnicami *-ejši*, *ejj* (Janežič, 1876, § 122). Doda pa pojasnilo, da se namesto obrazila *-ejši* dodaja (zlasti v ednini moškega in srednjega imenovalnika) *-ejj*, *-eja*, *-eje*, npr. *noveji* zraven *novejši* (Janežič, 1889, § 109).

V šesti izdaji pravi, da končnice *-ši*, *-ša*, *-še* dobivajo večinoma enozložni pridevniki, ki se končujejo na **b**, **p**, **d** (Janežič, 1889, § 109), medtem ko v peti izdaji Janežič omenja glasove **b**, **l**, **r**, **d** (Janežič, 1876, § 122).

Glede končnic *-ji, -ja, -je* so v šesti izdaji precej spremenjena pravila. Jakob Sket doda pravilo, da se enozložni pridevniki na *k, g, h* pred *-ji, -ja, -je* pretapljajo v *č, ž, š*, npr.: jak: *jači, -a, -e* (Janežič, 1889, § 109).

Izpusti pravilo glede pridevnikov na kak goltnik ali *st* ali *z*, ki se ravno tako vežejo z *-ji, -ja, -je* (Janežič, 1876, §123), ohrani pa pravilo glede vezave eno- in dvozložnih pridevnikov, ki imajo v korenu končnik *d*, kakor: *mlad–mlajši, gladek–glajši* (Janežič, 1889, § 109).

Pri nepravilno stopnjevanih pridevniki izpusti pridevnik *zli (hud)* (Janežič, 1876, § 124), pri stopnjevanju s prislovom *bolj* pa doda, da se tako stopnjujejo barve, ter trpno-pretekle deležnike bolje definira: »tako se stopnjujejo tisti na *-en, -an*« (Janežič, 1889, § 111).

5.7.2.2 PRESEŽNA STOPNJA

Sket zopet nekako loči dve stopnjevanji. Najprej pravi, da se presežna stopnja »obrazi«: z dodajanjem *naj* (izpusti *nar*), ter z dodajanjem besedice *najbolj*. Z ostalimi načini tvorjenja tretje stopnje pa kažemo na visoko stopnjo kake lastnosti. Načini tvorjenja so enaki, le pri tvorjenju z besedicami *pre-, vse-*, doda še tvorjenje s *pra-* in *vele-*, izpusti *spre-, vsega-* pa da v oklepaj (Janežič, 1889, § 112 – § 113).

5.7.3 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV

Pri sklanjanju stopnjevanih pridevnikov je vse enako, le da Sket ne izpiše vzorca sklanjatve, ki se uporablja po Goriškem in Koroškem, ampak samo napiše, da se po tej sklanjatvi v vseh spolih in številih v imenovalniku in tožilniku ter v ednini ženskega spola uporablja končnica *i* (Janežič, 1889, § 114).

5.7.4 »SKLADJE« [BESEDOTVORJE]

V tem poglavju je vse enako kot prej, vendar si je tu zamislil poglavje *C. Manjšalna obrazila*, kjer na petem mestu obravnava pridevnik. Poglavje *Manjšavna in vekšavna obrazila* sedaj izpusti. Pod novim poglavjem *C.* pri pridevniku sedaj na novo omenja končnici *-kast* in *-kljat*, v opombi pa pravi, da se lahko večjo obilnost ali silo kake lastnosti

zaznamuje »s prirastkom **ov**« (Janežič, 1889, § 224). Poglavje *B. Izpeljava prilogov* je tukaj od § 219 do § 223, *C. Manjšalna obrazila* pa v § 224.

5.7.5 SKLADNJA

V tem poglavju v šesti izdaji izpusti poimenovanje »izvestni« za določni in »neizvestni« za nedoločni pridevnik. Drugo je v tem poglavju vse enako (Janežič, 1889, § 304–§ 308).

5.7.6 UGOTOVITVE

Glavna stvar, ki jo uvede Sket, je ponovna navedba samo šestih sklonov ter ponovno ločevanje dveh vrst načinov tvorjenja presežnika – način, s katerim primerjamo, ter način, s katerim lastnost podajamo v zelo visoki meri (kot ima Janežič v drugi izdaji). Kar Sket dela v tej izdaji, je dopolnjevanje pravil, da so ta bolj izpopolnjena, ter izpuščanje nepotrebnega, npr. izpis starega vzorca sklanjatve za stopnjevani pridevnik. Slovnica vse bolj vsebuje pravila, ki veljajo še danes, npr. poimenovanja stopenj pridevnika so enaka; končnice pri sklonih se ujemajo z današnjimi, dodati je treba samo še predlog *pri* pri mestniku in z pri orodniku. Namesto *v*-ja, Sket sedaj piše *l*, prim. »imenovalnik« namesto »imenovavnik«.

5.8 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V ŠESTI (SKET 1889) IN SEDMI IZDAJI (SKET 1894)

Med šesto in sedmo izdajo je vsekakor manj razlik, kot med peto in šesto. Poglavje o pridevniku je v sedmi izdaji na istih paragrafi kot v prejšnji izdaji. Poglavje *Skladje* [besedotvorje] v šesti izdaji poimenuje *Besedoskladje* [besedotvorje].

5.8.1 OBLIKOSLOVJE

Razlika je v opombi, a se ne spremeni nič glede vsebine:

Šesta izdaja	Sedma izdaja
»Ako samostalni in pridevnik nista v istem stavku in <u>pridevnik se na samostalni v prednjem stavku nanaša</u> , <u>ondi</u> sedanja slovenska pisava sploh ne dela razločka med živimi in neživimi stvarmi ter	»Ako samostalni in pridevnik nista v <u>tem</u> istem stavku in <u>pridevnik se nanaša na samostalni v prednjem stavku</u> , <u>tedaj</u> sedanja slovenska pisava sploh ne dela <u>več</u> razločka med živimi in neživimi

si kroji tožilnik vedno po živih« (Janežič, 1898, § 102).	stvarmi ter si kroji tožilnik <u>skoro</u> vedno po živih« (Janežič, 1894, § 102).
---	--

Tabela 16: Primerjava opombe v šesti in sedmi izdaji Janežičeve slovnice

V paragrafu 106 popravi, kar je prej nejasno napisal:

1889: »nekteri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor: napak, peš, prav (le kot dopovedek), res, **sovraž, vŕeč (navadno), žal**, in še nekaj tujk; ...« (Janežič, 1889, § 106).

1894: »nekteri pridevniki pa se celó ne sklanjajo, kakor: napak, peš, prav (le kot dopovedek), res, **sovraž, navadno tudi: vŕeč in žal**, in še nekaj tujk; ...« (Janežič, 1894, § 106).

Tudi ostale spremembe so zelo malenkostne, recimo:

- »s pripomočjo« spremeni v »s pomočjo« (§ 111);
- »je boljše ogibati se« v »je boljše se ogibati« (§ 111 opomba);
- »če se primerjalni stopnji pridene besedica *naj*« v »če pridenemo primerjalni stopnji besedico *naj*« (§ 112);
- itd.

5.8.2 »BESEDOSKLADJE« [BESEDOTVORJE]

V tem poglavju je razdelitev popolnoma ista kot v prejšnji izdaji, ravno tako končnice. Tudi paragrafi so isti kot v prejšnji izdaji.

5.8.3 SKLADNJA

Tudi v poglavju *Skaldnja* so spremembe malenkostne (paragrafi so tudi tukaj isti):

- »kedar se je pridevnik s samostalnikom popolnoma v jeden pomen stopil« v »kedar se je pridevnik popolnoma stopil s samostalnikom v jeden pomen« (§ 304).
- »pridevnik prevzame sam samostalnikovo opravilo« v »pridevnik prevzame češče sam samostalnikovo opravilo« (§ 305), itd.

5.8.4 UGOTOVITVE

Tukaj ne gre več toliko za vsebinske spremembe, temveč bolj le za jezikovne spremembe; spreminjanje vrstnega reda besed, opuščanje starih izrazov, kot so »ondi«, »s pripomočjo«, itd.

5.9 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V SEDMI (SKET 1894) IN OSMI IZDAJI (SKET 1900)

Pridevnik se v osmi izdaji začne in konča na istih paragrafih kot dve predhodni izdaji. Tukaj ime poglavja *Besedoskladje* spremeni v *Besedotvorje* – kot je imel Janežič v 2. izdaji.

5.9.1 OBLIKOSLOVJE

V tej izdaji je izpuščeno poimenovanje »prilog« [pridevnik], ostaja samo poimenovanje »pridevnik« (do sedaj se je ohranjalo poimenovanje »pridevnik ali prilog«, kljub temu da se je za razlago uporabljala le beseda »pridevnik«).

V § 99: Drugačna je tudi beseda *čegava*, *čegavost*, *čegavostni*, ki je v osmi izdaji taka kot sedaj; *čigava*, *čigavost*, *čigavostni*.

V § 100: Pri pojasnilu o pridevnikih na *-ov* (*-ev*), *-in*, *-ji*, *-ski* in stopnjevanih pridevnikih doda še: »Pridevniki *mali*, *obči*, *pravi*, *zali* pa imajo navadno le določno obliko« (Janežič, 1900, § 100).

V § 103: namesto »opušča se« v osmi izdaji »se opušča«.

V opombi k § 103: namesto »nadomestuje« v osmi izdaji »nadomešča«.

V opombi k § 104: namesto »naj se sploh opušča v pisavi« v osmi izdaji »se sploh opuščaj v pisavi«.

Namesto »priprosta ljudska govorica« v osmi izdaji »preprosta ljudska govorica« (Janežič, 1900, § 107).

Takih malenkosti je še veliko.

Pri tvorjenju presežnika v osmi izdaji izpusti stopnjevanje s pomočjo predlogov **nad**, **mimo**, **od** (Janežič, 1894, § 113).

5.9.2 BESEDOTVORJE

V poglavju *Besedotvorje*, pri izpeljavi pridevnika ohrani samo še delitev na svojilna, kakovostna, množilna in snovna obrazila ter poglavje *C. Manjšalna obrazila*, ki ostaja identično.

5.9.3 SKLADNJA

Poglavje v skladnji se začne prej, na § 299 (v sedmi izdaji na § 304).

Majhna sprememba je v § 299, čisto na začetku. V osmi izdaji:

»Pridevnik nam rabi v jedninskem imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in v nedoločni obliki« (Janežič, 1894, § 299).

V sedmi izdaji pa:

»Pridevnik nam rabi v imenovalniku in tožilniku moškega spola v določni in v nedoločni obliki« (Janežič, 1894, § 304).

Namesto »kedar« v osmi izdaji uporablja »kadar«.

Razlika je v pojasnilu, kdaj nam služi določna pridevniška oblika:

1894: »c) pri tistih pridevniki, ki brez določne oblike niso navadni, posebno oni na *-ski, -ji, -nji*; na pr. *jesenki dan, divji konj, srednji pot*« (Janežič, 1894, §304).

1900: »c) pri svojilnih pridevniki na *-ski, -ji, -nji*, ki sploh nimajo nedoločne oblike; na pr. *jesenski dan, divji konj, srednji pot*« (Janežič, 1900, § 299).

Tu doda še:

»d) pri pridevniki, katere le v določni obliki jemljemo v rabo, in sicer: *mali, obči, pravi, zali*. Namesto *mal* pišemo *majhen*« (Janežič, 1900, § 298).

Razlika je v pojasnilu, kdaj uporabljamo nedoločno pridevniško obliko. V sedmi izdaji omenja svojilne zaimke, v osmi pa se nedoločna pridevniška oblika uporablja tudi pri nekaterih vprašalnih, oziralnih in nedoločnih zaimkih, kakor *moj, naš, tak, tolik, čigav, kolik, marsikak, vsak* itd. (Janežič, 1900, § 299).

Tam, kjer je v prejšnji izdaji dodal besedico *češče*, jo sedaj nazaj izpusti (Janežič, 1894, § 305).

V osmi izdaji izpusti pojasnilo, da lahko stoji pridevnik namesto samostalnika tudi v ženskem spolu, če se lahko v mislih doda: *reč, šega* ali kaka druga beseda ženskega spola, na pr.: *Ta je bosa, ta bode jalova*, kot pravi v sedmi izdaji (Janežič, 1894, § 305). Ohrani pa rabo pridevnika namesto samostalnika v moškem in srednjem spolu.

Drobnih sprememb, kakor »ako se ponavlja samostalnik« namesto »ako se samostalnik ponavlja«, je tudi v osmi izdaji veliko.

5.9.4 UGOTOVITVE

Tudi tukaj vsebinskih sprememb v poglavju *Oblikoslovje* ni več, so samo jezikovne spremembe, namesto »čegavostni« sedaj »čigavostni«, namesto »nadomestuje« sedaj »nadomešča«, spremenjen besedni red, dodano je pojasnilo, kateri pridevniki imajo le določno obliko. Vsebinske razlike so v poglavju *Besedotvorje*, kjer je zanimivo to, da stvari poenostavlja, vendar bolj strukturno kot vsebinsko. Spremeni tudi ime poglavja; prej *Besedoskladje*, sedaj *Besedotvorje*. V poglavju *Skladnja* je tudi nekaj sprememb, a ne veliko: »kadar« namesto »kedar«; v pojasnilu, kdaj nam služi nedoločna oblika pridevnika, izpusti prislov »češče«, kjer jo je v prejšnji izdaji dodal; izpusti pojasnilo, da lahko stoji pridevnik namesto samostalnika tudi v ženskem spolu; ponekod je spremenjen besedni red besed.

5.10 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V OSMI (SKET 1900) IN DEVETI IZDAJI (SKET 1906)

5.10.1 OBLIKOSLOVJE

Paragrafi v deveti izdaji niso isti, pridevnik se v poglavju *Oblikoslovje* začne že na § 96, prej na § 99.

Razlika je že v prvem stavku. V deveti izdaji pravi, da pridevnik označuje kakšna ali čigava je stvar ali reč (Janežič, 1906, § 96), v osmi in v prejšnjih pa, kakšna ali čigava je oseba ali reč (Janežič, 1900, § 99). Vendar v nadaljevanju še v istem paragrafu napiše, da kakovostni pridevniki označujejo tudi lastnost oseb, čigavostni ali svojilni pridevniki pa tudi svojino oseb (enako kot v prejšnjih izdajah) (Janežič, 1906, § 96), zato sklepam, da je tukaj prišlo do napake.

V naslednjem paragrafu je razlika samo v enem primeru – medtem ko je vse do sedaj ohranjal primer *star mož*, *stari mož*, *mož je star*, sedaj poda primer *blag mož*, *blagi mož* (Janežič, 1906, § 97).

5.10.1.1 SPLOŠNE OPOMBE (K SKLANJATVI PRIDEVNIKA)

Razlika je že v drugem paragrafu pod splošnimi opombami. V osmi izdaji (in v vseh izdajah prej, razen v prvi in drugi) pravi tako:

»Gibljivi polglasnik **e** v končnicah *-ek, -el, -en, -er, -ev* itd. se opušča kakor samostalnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih rastejo na koncu; na pr. *bister, bistro, bistro; bridek, bridka, bridko*, (ne: *britka, -o*); *plitev, plitva, plitvo; bolen, bolna, bolno; svetel, svetla, svetlo*« (Janežič, 1900, § 103).

V deveti pa je tako:

»Pridevniki s polglasnim (gibljivim) **e** v končnici izpahujejo ta **e** (ali njegov namestnik, naglašeni **á**) po vseh sklonih, kadar jim priraste kak glas na koncu; na pr. *bister, bistro, bistro; bridek, bridka, bridko; bólen ali bolán, bolna, bolno (ne bolána, boláno); svetel ali svetál, svetla, svetlo; težek ali težák, težka, težko*« (Janežič, 1906, § 100).

V istem paragrafu izpusti tudi celotno opombo k temu paragrafu, v kateri je bilo prej pojasnilo, da se enako zgodi tudi z **a**-jem, ki včasih nadomešča **e** (to je vključil že v samo pravilo).²

V opombi k paragrafu, ki govori o stari imenski sklanjatvi, doda še drugi del:

»2. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v ednini služita dve obliki: na **-i** in na **-ej**; vendar se rabi sedaj v knjigi skoro le oblika na **-i**« (Janežič, 1906, § 102).

Razlika je tudi v paragrafu pod opombami k sklanjatvi, kjer v izdaji iz leta 1900 in v vseh prejšnjih izdajah, vse od druge naprej, napiše tako:

»Pridevnika *rad* in *nerad* imata le imenovalnike vseh spolov in števil« (Janežič, 1900, § 106).

V deveti to spremeni:

»Pridevnik *rad (rajši, najrajši)* ima samo imenovalnike vseh spolov in števil ter se ujema z osebkom« (Janežič, 1906, § 103).

Tukaj v deveti izdaji doda še naslednje pojasnilo:

»Včasih se rabi *rajši, najrajši* za vse tri spole in števila; na pr. *Rajši gre voda tri dni okoli, nego en dan v reber*. (N. pr.)« (Janežič, 1906, § 103).

Naslednji paragraf, ki je v osmi izdaji v celoti napisan v drobnem tisku, pa v deveti izdaji popolnoma izpusti.³

² »Jednako je tudi z **a**, ki v dvozložnicah na *-ek* in *-en* včasih nadomešča **e**, na pr. *sledák, sladka, sladko; težák, težka*, (ne *teško, -o*), *močán, močna, močno; bolán, bolna, bolno*« (Janežič, 1900, opomba k § 103).

³ »1. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v jednini služita dve obliki: na **i** in na **ej**. Čeravno je oblika na **ej** vsega priporočila vredna, ker ne rabi samo mnogim Slovincem, ampak tudi drugim slovanskim narečjem, vsaj za določne pridevnike, vendar se je v knjigi in pismu skoro izključno udomačila oblika na **i**.

2. Pravilna imenovalnikova in tožilnikova oblika za srednji spol v množini je na **a**, kakor nam kažejo starejša slovenska pisava (16. stoletja) in ostala slovenska narečja; na pr. *O Gospod, kako so tvoja dela velika in mnoga!* (Dalm.) – *Ozka vrata*. (Trub.) – *Svetijo se tam že okna grajska*. (N. ps.)

Preprosta ljudska govorica družuje *rajši* s srednjimi samostalniki v množini pridevnike z ženskim koncem na **e**; na pr. *velike mesta* nam. *velika mesta, dobre dela* nam. *dobra dela*, kar pa ni, da bi posnemali v pisavi.« (Janežič, 1900: § 107).

5.10.2 »PPRIMERJALNA« [PRIMERNA] STOPNJA

V podpoglavju *Primerjalna stopnja* malo spremeni eno pravilo.

Osmo izdaja:

»**Končuje se li** deblo na *d*, tedaj se *d* pred *ši* za samoglasnikom izpreminja v *j*, **za soglasnikom** pa izpahuje« (Janežič, 1900, § 109).

Deveta izdaja:

»**Kadar se končuje** deblo na *d*, tedaj se *d* pred *ši* izpreminja v *j*, **za r** pa izpahuje« (Janežič, 1906, § 105).

Primeri so v obeh izdajah enaki.

V tem podpoglavju je razlika še v tem, da v osmi izdaji pravi, da se s končnico vred stopnjujejo nekateri pridevniki na *-ek*, *-ok*, npr. *krepek*, *krepkejši* (Janežič, 1900, § 109), v deveti pa pravi, da se tako stopnjujejo nekateri pridevniki na *-ek*, *(-ák)*, *-ok*, npr. *krepek* (*krepák*), *krepkejši* (Janežič, 1906, § 105).

5.10.3 SKLANJANJE STOPNJEVANIH PRIDEVNIKOV

V opombi k podpoglavju *Sklanjanje stopnjevanih pridevnikov* izpusti pravilo, da naj se pravilni sklanjatvi, ki se še danes govori med Slovenci in se popolnoma ujema tako s staro cerkveno slovanščino kot s slovenščino 16. stoletja, daje v pisavi prednost pred sklanjativjo, ki se govori na Goriškem in Koroškem (Janežič, 1900, § 114). V deveti izdaji poda le »pravilno« sklanjatev, ki pridevnik sklanja po vseh sklonih in številih, v opombi pa omeni, da na Goriškem in Koroškem nekateri stopnjujejo tudi drugače (Janežič, 1906, § 110).

5.10.4 BESEDOTVORJE

V tem poglavju pod *B. Izpeljava pridevnikov* popolnoma izpusti delitev na različne tipe pripon, napiše le *Pripone pridevnikov*, kjer našteje vse, od druge izdaje naprej obravnavane končnice, pomešane med sabo. Poglavje *C. Manjšalna obrazila* ostaja enako kot prej (Janežič, 1906, § 211–§ 212).

5.10.5 SKLADNJA

Pridevnik se v poglavju *Skladnja* začne en paragraf prej kot v prejšnji izdaji: § 298. V tem delu sem opazila manjšo razliko pri pojasnilu o rabi nedoločne oblike pridevnika. V

osmi izdaji: »Kadar stoji pridevnik za **dopovedek** v stavku« (Janežič, 1900, § 299), v deveti pa: »kadar stoji pridevnik za **povedno določilo** v stavku« (Janežič, 1906, § 298).

Opazila sem tudi manjše razlike s prejšnjo izdajo:

- besede kot so **jednako**, **jeden**, ki jih je Sket uvedel v šesto izdajo, sedaj spremeni v **enako**, **en** itd.;
- drugo stopnjo v deveti poimenuje **primerjalnik**, prej **primernik**;
- ponekod še vedno naletimo na zamenjan vrstni red besed, npr.

»Primerjalna stopnja ali primernik se obrazi, **če deblu pridenemo** primerjalno obrazilo« (Janežič, 1900, § 108),

nasproti –

»Primerjalna stopnja ali primerjalnik se obrazi, **če pridenemo deblu** primerjalno obrazilo« (Janežič, 1906, § 105);

- kakšna beseda je zamenjana s sodobnejšo, npr.: »presežnik **obrazimo**« (Janežič, 1900, § 112) v »presežnik **tvorimo**« (Janežič, 1906, § 108).

5.10.6 UGOTOVITVE

Tudi tukaj so spremembe predvsem jezikovne. Razen v poglavju *Besedotvorje* strukturno vse še bolj poenostavi kot prej. V poglavju *Oblikoslovje* so spremembe predvsem v opombah k sklanjatvi pridevnika, in sicer spremeni opombo, ki govori o gibljivem polglasniku, ter izpusti, kaj se zgodi z *a*-jem, ki v tem primeru nadomešča polglasnik. V opombi k stari imenski sklanjatvi nekaj doda. Doda tudi pojasnilo, da se *rajši*, *najrajši* uporablja včasih za vse tri spole. Izpusti paragraf, ki je v prejšnji izdaji v drobnem tisku. V poglavju *Skladnja* uporabi »povedno določilo« nam. »dopovedek«, »enako, en« nam. »jednako, jeden«, »primernik« nam. »primerjalnik«, »tvorimo« nam. »obrazimo«. V celotnem poglavju je ponekod spremenjen vrstni red besed v stavkih.

5.11 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V DEVETI (SKET 1906) IN DESETI IZDAJI (SKET1911)

5.11.1 OBLIKOSLOVJE

Paragrafi niso isti, pridevnik se v deseti izdaji v poglavju *Oblikoslovje* začne na § 98, v prejšnji izdaji že na § 96. Tudi tukaj še ohrani poimenovanje, da pridevnik označuje, kakšna je stvar ali reč, ali čigava je (Kar sem prej smatrala za napako – da je mislil oseba ali reč, napisal pa stvar ali reč.) (Janežič, 1911, § 98).

Izpusti poimenovanje »čigavostni«, ohrani pa poimenovanje »svojilni« pridevniki (Janežič, 1911, § 98).

V deseti izdaji pridevnik že dobi popolnoma enak sklanjatveni vzorec, kot ga imamo danes. V mestniku doda predlog *pri*, v orodniku pa *z*.

	ednina		dvojina		množina	
moški spol						
izdaja	1906	1911	1906	1911	1906	1911
mestnik	lep-em	pri lep-em	lep-ih	pri lep-ih	lep-ih	pri lep-ih
orodnik	lep-im	z lep-im	lep-ima	z lep-ima	lep-imi	z lep-imi
ženski spol						
mestnik	lep-i (ej)	pri lep-i (ej)	lep-ih	pri lep-ih	lep-ih	pri lep-ih
orodnik	lep-o	z lep-o	lep-ima	z lep-ima	lep-imi	z lep-imi
srednji spol						
mestnik	lep-em	pri lep-em	lep-ih	pri lep-ih	lep-ih	pri lep-ih
orodnik	lep-im	z lep-im	lep-ima	z lep-ima	lep-imi	z lep-imi

Tabela 17: Sklanjanje osnovnika v deseti izdaji Janežičeve slovnice

Majhna razlika je v drugem delu opombe, pod paragrafom, ki govori o stari imenski sklanjatvi (del, ki ga je v prejšnji izdaji dodal):

»2. Dajalniku in mestniku ženskih pridevnikov v ednini služita dve obliki: na **-i** in na **-ej**; vendar se rabi sedaj v knjigi skoro le oblika na **-i**« (Janežič, 1906, §102).

»2. V edninskem dajalniku in mestniku ženskega spola sta služili prej dve obliki: **lepi** in **lepej**; sedaj se rabi v knjigi skoro le oblika na **-i**« (Janežič, 1911, § 104).

V podpoglavju o presežniku izpusti še 4. način tvorjenja presežnika.⁴

⁴ »4. z različnimi primerami, kadar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti; na pr. *mlad kakor kaplja; sladek ko med; bistro ko ribje okó; grenek ko pelin; priden kakor mravlja, trd kakor kamen na cestii* itd.« (Janežič, 1906: § 109).

Drugih, niti drobnih razlik s prejšnjo izdajo ni. Loči ju le odebelitev nekaterih besed, recimo: **kakovostni, svojilni, blag, blagi, nežive, živih, imenska, sestavljen, najbolj**, itd. v deseti izdaji.

V poglavju *Besedotvorje* in poglavju *Skladnja* ni sprememb.

5.11.2 UGOTOVITVE

Če je tudi v ostalih poglavjih tako malo sprememb, kot jih je v poglavju o pridevniku, potem si upam trditi, da Jakob Sket desete izdaje verjetno ni natisnil zaradi popravkov, temveč bolj zato, ker je stara izdaja pošla in so ljudje še povpraševali po novi – kot sam pravi, da se je zgodilo že po peti izdaji:

»Ko je zadnji t.j. peti natis (1876) te slovnice v knjigotrštvu pošel, začelo se je od vseh strani popraševati po njej, in merodajni krogi so kar javno zahtevali, naj se knjiga zopet natisne. Založništvo je radovoljno ti želji ustreglo ...« (Janežič, 1889, predgovor) .

5.12 ZAKLJUČKI PRIMERJAVE POGLAVJA O PRIDEVNIKU

Podobno kot pri primerjavi strukture slovnice, sem tudi pri primerjave poglavja o pridevniku opazila, da je največ razlik med prvo in drugo izdajo, ter da slovnica doseže neko standardno normo v drugi izdaji. Večje vsebinske spremembe, ki jih opazimo v različnih izdajah, je uvedel Janežič sam, npr. najprej obravnava tvorbo, sklanjanje in stopnjevanje skupaj, nato da tvorbo v drugo poglavje in to poglavje tudi precej spremeni. V tretji izdaji uvede še en dodaten sklon – zvalnik. Janežič tudi odpravi stare končnice pri sklanjanju nestopnjevanega in stopnjevanega pridevnika, uvede dve različni presežni obliki (čeprav le v drugi izdaji; v prvi, tretji, četrti in peti izdaji dveh oblik ne upošteva), ju pa v šesti izdaji nazaj uvede Jakob Sket. Zdi se, kot da je Janežič v teh izdajah iskal pravo pot slovenskemu jeziku, poskušal najti prave oblike, Jakob Sket pa je iz njegovih petih izdaj izbral tisto, kar je bilo najboljše, to počasi nadgrajeval in pilil tako, da je jezik v vsaki naslednji izdaji bolj podoben današnjemu. Zadnja izdaja slovnice je v poglavju o pridevniku v primerjavi s prvo izdajo že veliko bolj podobna današnji slovnici.

6. POGLAVJE O PRIDEVNIKU V KOPITARJEVI, METELKOVI IN MURKOVI SLOVNICI

6.1 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNKU V METELKOVI SLOVNICI Z JANEŽIČEVO PRVO IZDAJO

6.1.1 TVORBA PRIDEVNICA

Oba, tako Janežič kot Metelko, podata končnice, ki so značilne za tvorbo pridevnika. In sicer ima Metelko naslednje končnice: *v, b, p, m, n, l, r, d, t, z, s, st, g, h, k, v, av, av, ov, ova, ovo, ovā, ev, iv, m, em, om, n, an, en, an, avān, ovān, evān, ivān, itān, esān, čān, an, en, in, an, ana, ano, ern, erna, erno, al, la, lo, el, ela, elo, ar, ra, ro, er, era, ero, t, at, nat, n, at, it, ita, ito, ovat, ovit, ast, sk, ska, sko, ovsk, š, šā, ejšā, ač, ača, ače, eč, eča, eče, ah, harn, ak, ka, ko, ok, oka, oko, ak, kast, kasta, kasto.*

Janežič pa omenja naslednje končnice: *ast, asta, asto, at, ata, ato, av, ava, avo, aven, avna, avno, ek, ka, ko, el, ela, elo, el, la, lo, en, na, no, en, ena, eno, enj, nja, nje, ev, eva, evno, even, evna, evno, in, ina, ino, it, ta, to, iten, itna, itno, iv, iva, ivo, iven, ivna, ivno, ji, ja, je, kast, kasta, kasto, l, la, lo, ljiv, ljiva, ljivo, n, na, no, t, ta, to, nat, nata, nato, al, aja, aje, av, ov, ova, ovo, ovnat, ovnata, ovnato, ski, ska, sko, ški, ška, ško, ovski, ovska, ovsko, ast, asta, asto, klat, klata, klato, kljat, kljata, kljato, čken, čkena, čkeno, činek, činka, činko, ičen, ična, ično, ovit, ovita, ovito, ovat, ovata, ovato, ovnat, ovnata, ovnato.*

(Končnice v odebeljenem tisku so enake pri obeh avtorjih.)

Metelko nadaljuje s stopnjevanjem pridevnika, Janežič pa prej pojasni še sklanjanje prve stopnje pridevnika, nato stopnjevanje in na koncu sklanjanje stopnjevanega pridevnika. Metelko v svoji slovnici posebej obravnava tvorbo in stopnjevanje pridevnika (str. 75–92) in posebej sklanjanje prve stopnje pridevnika ter sklanjanje stopnjevanih pridevnikov (str. 192–195), medtem ko Janežič predstavi vse skupaj. Vse skupaj predstavi tudi Dajnko, vendar sta si glede na končnice Janežič in Metelko bolj podobna kot Janežič in Dajnko. Zelo verjetno pa je, da se je Janežič zgledoval po obeh, saj ima Janežič tudi končnice, ki jih Metelko ne omenja, omenja jih pa Dajnko v svoji slovnici, npr. *ji, ovnati, iški*. Poleg teh končnic Dajnko obravnava skupaj tvorbo in sklanjanje pridevnika, kot to naredi tudi Janežič v prvi izdaji. V

naslednjih izdajah tudi Janežič obravnava tako kot Metelko – posebej tvorbo in posebej sklanjanje besednih vrst.

6.1.2 STOPNJEVANJE PRIDEVNIKA

Če primerjamo stopnjevanje pridevnika pri Metelku in pri Janežiču, ugotovimo naslednje:

- Metelko ima stopnjevanje s **-ša** in **-ji** (*pravičnā: pravičnāša, pravičnaji*), ravno tako Janežič – s **-ši** ali **-ji**.
- Oba omenjata končnice pri stopnjevanih pridevniki, ki jih sedaj ne uporabljamo več, npr. *sladkejši, gladkejši, mehčej*.⁵
- Oba omenjata tudi nepravilno stopnjevanje za naslednje pridevnike: *dober, brhek, dolg, mali, majhen, velik*, Janežič pa doda še pridevnik *lahek*.
- Oba tvorita tretjo stopnjo z besedicama **naj** ali **nar**.
- Omenjata tudi stopnjevanje z »**bolj**« oz. Metelko z »**bol**«.
- Pri tretji stopnji oba navajata stopnjevanje z nekaterimi drugimi besedici, kot so: **zlo, prav, močno, silno, grozno**, itd.

6.1.3 SKLANJANJE PRIDEVNIKA

Pa pogledjmo še, kako je s sklanjanjem pridevnika pri Metelku in Janežiču. Oba obravnavata iste sklonov – šest sklonov, ki jih izpisujemo še danes. Vendar jih Janežič izpelje na nekoliko drugačen način kot Metelko – na način, ki se je obdržal do danes (glej poglavje 5.2.2).

Metelkova sklanjatev osnovnika:

	moški spol	srednji spol	ženski spol
ednina			
imenovalnik	<i>lép</i>	<i>lépo</i>	<i>lépa</i>
tožilnik	<i>lép</i>	<i>lépo</i>	<i>lépo</i>
rodilnik	<i>lépaga</i>	<i>lépaga</i>	<i>lépe</i>
dajalnik	<i>lépamu</i>	<i>lépamu</i>	<i>lépa</i>
mestnik	<i>lépam</i>	<i>lépamu</i>	<i>lépa</i>
orodnik	<i>lépam</i>	<i>lépam</i>	<i>lépo</i>

⁵ Metelko: »*sladək: slajša, slaji, sladkejša, sladkeji. grenək: grenejša, greneji, grenkejša, grenkeji. tənək: tanša, tani, tankejša, tankeji. /.../*« (Metelko, 1825, 91).

Janežič: »*kratek – kratkejši ali krajši, a, e, gladek – gladkejši ali glajši, a, e, mehək – mehkejši ali mehčej, a, e, neizek – nizkejši ali nižji, a, e /.../*« (Janežič, 1854, § 37).

dvojina			
imenoval., tožilnik	<i>lépa</i>	<i>lépe</i>	<i>lépe</i>
rodilnik, mestnik	<i>lépəh</i>	<i>lépəh</i>	<i>lépəh</i>
dajalnik, orodnik	<i>lépəma</i>	<i>lépəma</i>	<i>lépəma</i>
množina			
imenovalnik	<i>lépə (i)</i>	<i>lépe (a)</i>	<i>lépe</i>
tožilnik	<i>lépe</i>	<i>lépe (a)</i>	<i>lépe</i>
rodilnik, mestnik	<i>lépəh</i>	<i>lépəh</i>	<i>lépəh</i>
dajalnik	<i>lépəm</i>	<i>lépəm</i>	<i>lépəm</i>
orodnik	<i>lépəmə</i>	<i>lépəmə</i>	<i>lépəmə</i>

Tabela 18: Sklanjanje osnovnika v Metelkovi slovnici

Primernik pa Metelko obravnava tako:

ednina		
	moški in srenji spol	ženski spol
imenovalnik, tožilnik	<i>lépša</i>	<i>lépša</i>
rodilnik	<i>lépšəga</i>	<i>lépša</i>
dajalnik	<i>lépšəmu</i>	<i>lépša</i>
mestnik	<i>lépšəm</i>	<i>lépša</i>
orodnik	<i>lépšəm</i>	<i>lépša</i>
	dvojina, vsi trije spoli	množina, vsi trije spoli
imenovalnik, tožilnik	<i>lépša</i>	<i>lépša</i>
rodilnik, mestnik	<i>lépšəh</i>	<i>lépšəh</i>
dajalnik	<i>lépšəma</i>	<i>lépšəm</i>
orodnik	<i>lépšəma</i>	<i>lépšəmə</i>

Tabela 19: Sklanjanje primernika v Metelkovi slovnici

Vidimo lahko, da je Janežič v prvi izdaji svoje slovnice vzel iste končnice za sklone kot Metelko, spremenil je le polglasnik v primeren samoglasnik (glej poglavje 5.2.2).

6.1.4 UGOTOVITVE

Ugotovila sem, da se Janežič v prvi izdaji svoje slovnice zelo naslanja na Metelka. Poleg istih končnic za sklanjanje osnovnika in primernika (če odštejemo polglasnik pri Metelku in samoglasnike pri Janežiču), lahko opazimo še kar nekaj vzporednic. Zaključimo lahko, da je bil verjetno vpliv Metelka na 1. izdajo Janežičeve slovnice (vsaj na poglavje o pridevniku) zelo velik. Tako je ugotovil že Toporišič za celotno prvo izdajo slovnice.

6.2 PRIMERJAVA POGLAVJA O PRIDEVNIKU V KOPITARJEVI IN MURKOVI SLOVNICI Z JANEŽIČEVO DRUGO IZDAJO

6.2.1 SKLANJANJE

Janežič v drugi izdaji svoje slovnice ne obravnava več skupaj poglavja o tvorbi pridevnika in poglavja o oblikoslovju. Kopitar in Murko pa poglavja o besedotvorju sploh nimata, zato sem se odločila njuni dve slovnici primerjati z drugo izdajo Janežičeve slovnice. Pa poglejmo si kar vzorec sklanjatve za 1. stopnjo pridevnika v vseh treh slovnica.

	Kopitar	Murko	Janežič
ednina			
imenovalnik	<i>lép, lép-a, lép-o</i>	<i>lép, lép-a, lép-o</i>	<i>lep(-i), lep-a, lep-o</i>
rodilnik	<i>lép-iga, lép-e, lép-iga</i>	<i>lép-iga, lép-e, lép-iga</i>	<i>lep-ega, lep-e, lep-ega</i>
dajalnik	<i>lép-imu, lép-i, lép-imu</i>	<i>lép-imu, lép-i (oj), lép-imu</i>	<i>lep-emu, lep-i (ej), lep-emu</i>
tožilnik	<i>lép-iga (lép), lép-o, lép-o</i>	<i>lép-iga, lép-o, lép-o</i>	<i>lep-ega (i), lep-o, lep-o</i>
mestnik	<i>lép-imu, lép-i, lép-imu</i>	<i>(per) lép-imu, lép-i (-oj), lép-imu</i>	<i>lep-em, lep-i (-ej), lep-em</i>
orodnik	<i>lép-im, lép-o, lép-im</i>	<i>(z) lép-im, lép-oj, lép-im</i>	<i>lep-im, lep-o, lep-im</i>
dvojina			
imenovalnik	<i>lép-a, lép-i (lép-e), lép-a</i>	<i>lép-a, lép-i (lép-e), lép-i</i>	<i>lep-a, lep-i, lep-i</i>
rodilnik	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>lep-a, lep-ih, lep-i</i>
dajalnik	<i>lép-ima, lép-ima, lép-ima</i>	<i>lép-ima, lép-ima, lép-ima</i>	<i>lep-a, lep-ima, lep-i</i>
tožilnik	<i>lép-a, lép-i (lép-e), lép-a</i>	<i>lép-a, lép-i (lép-e), lép-i</i>	<i>lep-a, lep-ih, lep-i</i>
mestnik	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>(per) lép-ima (-ih), lép-ima (-ih), lép-ima (-ih)</i>	<i>lep-a, lep-ih, lep-i</i>
orodnik	<i>lép-ima, lép-ima, lép-ima</i>	<i>(z) lép-ima, lép-ima, lép-ima</i>	<i>lep-a, lep-ima, lep-i</i>
množina			
imenovalnik	<i>lép-i, lép-e, lép-e (lép-a)</i>	<i>lép-i, lép-e, lép-e</i>	<i>lep-i, lep-e, lep-a (e)</i>
rodilnik	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>lep-i, lep-ih, lep-a (e)</i>
dajalnik	<i>lép-im, lép-im, lép-im</i>	<i>lép-im, lép-im, lép-im</i>	<i>lep-i, lep-im, lep-a (e)</i>
tožilnik	<i>lép-e, lép-e, lép-e (lép-a)</i>	<i>lép-e, lép-e, lép-e</i>	<i>lep-i, lep-e, lep-a</i>
mestnik	<i>lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>(per) lép-ih, lép-ih, lép-ih</i>	<i>lep-i, lep-ih, lep-a</i>
orodnik	<i>lép-imi, lép-imi, lép-imi</i>	<i>(z) lép-imi, lép-imi, lép-imi</i>	<i>lep-i, lep-imi, lep-a</i>

Tabela 20: Sklanjanje osnovnika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici

Ker tu primerjamo drugo izdajo Janežičeve slovnice, v kateri je vzorec sklanjatve spremenil po starem, je veliko razlik, če pa primerjamo prvo izdajo, je teh razlik manj. Bolj verjetno pa se mi zdi, da bi ta vzorec Janežič povzel po Kopitarju kot po Murku (če ni imel v rokah katere tretje slovnice), to pa predvsem zato, ker bi drugače dodal tudi predlog pri mestniku in orodniku, kot ga ima Murko. Zelo verjetno pa je, da je pogledal še v kakšno slovnico poleg Metelkove.

6.2.2 KOPITAR IN MURKO

Kopitarjeva in Murkova slovnica sta si v poglavju o pridevniku zelo podobni:

- Tako Kopitar kot tudi Murko ima tri oblike za en in isti pridevnik, npr. *gorek, gorik, gorak; sladek, sladik, sladak*, itd. (Kopitar, 1808, 257; Murko, 1843, § 13).
- Oba imata možnost dodajanja *e*-ja pred *r*, npr. *dobra – dobera, dobro – dobero* (Kopitar, 1808, 257; Murko, 1843, § 13); preglas *o*-ja v *e* za *j, nj, č, š* (Kopitar, 1808, 259), *c, s, cj, sj*, (Murko, 1843, § 13), npr. *moj, moja, moje*; končnice: */, a, o*: *dober, dobra, dobro* (Kopitar, 1803, 257; Murko, 1843, § 13); nekatere čisto iste ali podobne primere: *velik mož, pridna dekla, veselo dete – mož je velik, dekla je pridna, dete je veselo* (Murko, 1843, § 14), *vesel mož, vesela žena, veselo dete – mož je vesel, žena je vesela, dete je veselo* (Kopitar, 1808, 258).
- Tudi tipi primerov za pridevnike so isti oz. podobni pri Kopitarju in Murku: *božij* (Kopitar, 1808, 259; Murko, 1843, § 15), pridevniki na *-ski, -ški*: *človeški, krajnski* (Kopitar, 1808, 259), oz. *-ski, -ški, -ji*: *božji* (Murko, 1843, § 15), pridevnik *moj, naš* (Kopitar, 1808, 259) oz. *mój, tvój, svój, njégov* (Murko, 1843, § 15).
- Oba drugo stopnjo pridevnika tvorita s *-ši* ali *-ji* (Kopitar, 1808, 267; Murko, 1843, § 15), prav tako kot tudi Janežič: *-ši* ali *-ji, -ša* ali *-ja, -še* ali *-je* (Janežič, 1863, § 161). Vendar imata Kopitar in Murko različne primere – Kopitar: *lepši, slabši, slabji*; Murko: *bistrejši, bistreji; svetel, svetlejši; močen, močnejši* itd. Janežič primere pobere od obeh in doda še svoje.
- Kopitar in Murko, kot tudi Janežič presežno stopnjo delajo z *naj* ali *nar* (Kopitar, 1808, 267; Murko, 1843, § 15).

6.2.3 JANEŽIČ IN MURKO

Tudi Janežič in Murko sta si v nekaterih stvareh vidno podobna. Oba npr. pri presežni stopnji govorita o vstavljanju *e*-ja pred *ji* in *ej* pred *ši* (Janežič, 1863, §161; Murko, 1843, § 15) ter o premeni nekaterih črk pri presežniku: Janežič – *b, p, l, r, d, st, z, ak, ek, ok*: *sladek – slajši, visok – viši* (Janežič, 1863, § 162–163); Murko – *h, l, t, k, d, j, s, š*: *kratek – kratkejši*,

krajši, hud – hujši (Murko, 1843, § 15). Tako kot Murko, ima tudi Janežič obliko za primernik, ki je danes ne poznamo več: *sladkejši, širokejši, tenkejši, težkejši* (Murko, 1843, § 15), *globokejši, visokejši, širokejši* (Janežič, 1863, § 163) itd.

Pa pogledajmo si še sklanjanje primernika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici:

	Kopitar	Murko	Kopitar	Murko	Kopitar	Murko
ednina						
	moški spol		ženski spol		srenji spol	
imenovalnik	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
rodilnik	<i>lépšiga</i>	<i>lépšiga</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépšiga</i>	<i>lépšiga</i>
dajalnik	<i>lépšimu</i>	<i>lépšimu</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépšimu</i>	<i>lépšimu</i>
tožilnik	<i>lépšiga (lépši)</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
mestnik	<i>lépšimu</i>	<i>(per) lépšim</i>	<i>lépši</i>	<i>(per) lépši</i>	<i>lépšimu</i>	<i>(per) lépšim</i>
orodnik	<i>lépšim</i>	<i>(z) lépšim</i>	<i>lépši</i>	<i>(z) lépši</i>	<i>lépšim</i>	<i>(z) lépšim</i>

Tabela 21: Sklanjanje primernika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici (ednina)

	Kopitar	Murko
	vsi trije spoli	vsi trije spoli
dvojina		
imenovalnik	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
rodilnik	<i>lépših</i>	<i>lépših</i>
dajalnik	<i>lépšima</i>	<i>lépšima</i>
tožilnik	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
mestnik	<i>lépših</i>	<i>(per) lépših</i>
orodnik	<i>lépšima</i>	<i>(z) lépšima</i>
množina		
imenovalnik	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
rodilnik	<i>lépših</i>	<i>lépših</i>
dajalnik	<i>lépšim</i>	<i>lépšim</i>
tožilnik	<i>lépši</i>	<i>lépši</i>
mestnik	<i>lépših</i>	<i>(per) lépših</i>
orodnik	<i>lépšimi</i>	<i>(z) lépšimi</i>

Tabela 22: Sklanjanje primernika v Kopitarjevi in Murkovi slovnici (dvojina, množina)

6.2.4 UGOTOVITVE

Nedvomno drži, da se je Murko pri pisanju slovnice zgledoval po Metelkovi; končnice pri sklanjanju so skoraj popolnoma iste, tudi ostalih podobnosti je ogromno, tako kot med Metelkom in Janežičem. Opaziti pa je mogoče kar nekaj podobnosti tudi med Janežičem in Murkom ter med vsemi tremi. Čisto mogoče, da je Janežič imel v rokah le Murkovo slovnico in je tako Kopitarjeva nanj vplivala le prek Murka, ni pa izključeno, da je pogledal tudi v Kopitarjevo slovnico.

7. JANEŽIČEVA SLOVNICA IN DRUGE SLOVNICE TEDANJEGA ČASA (KOPITARJEVA, VODNIKOVA, METELKOVA, MURKOVA, MURŠČEVA IN MALAVAŠIČEVA)

7.1 JANEŽIČEVO ZGLEDVANJE PO DRUGIH SLOVENSKIH SLOVNICAH

Janežič se je pri pisanju svoje slovnice naslanjal tudi na slovenske slovnice, ki so jih napisali drugi avtorji. Naslanjal se je, kot smo že povedali, na Metelka.

»Na hitro se Janežičeva odvisnost od Metelka lahko ugotovi npr. pri *povekšavnih končnicah*, kjer se pa vidi, da je Janežič do neke mere vendarle tudi samostojen« (Toporišič, 1996, 310).

V *Oblikoslovju* Janežič obravnava besedotvorje in pregibanje (imenuje »zlaganje, »sklanjanje«), kar je povzel po Metelku. Od Metelka je prevzel najpogostejša priponska obrazila, ki jih imenuje končnice. Tudi opozarjanje na premeno **k – c**, **g – z** pred osnovnim **e** in **i** (*velicega, globocih, družih, drujih*) je vzel po Metelku 1830 (Toporišič, 1996, 310–311).

»Pri »sklanjanju imen« Janežič loči 3 »sklanje«, moško, žensko in srednjo, sklanjatvenih vzorcev pa ima 2, 3 in 1: *jelen, tat; žena, nit, peč; leto*. To ustreza Met. 1830: *slap/sever, las/sin, riba/voda, nit/klóp* ter *leto/kolo, seme/tele /.../*« (Toporišič, 1996, 311).

Janežič se je pri Metelku zgledoval tudi v poglavju o glagolu. Po Metelku loči 6 vrst glagolov: na **-em -sti/-či**, nedovršni in dovršni glagol, kakor Metelko tudi Janežič loči sedanjike na **-am, -em, -im**. Obdeluje tvorbo prislova in pomensko tipologijo prislovov na podlagi vprašalnic (pred njim imata tako že Muršec in Metelko). Skladnja je v prvi izdaji slovnice močno skržena po Metelkovi (Toporišič, 1996, 312–314).

Janežič pa je odprl tudi Murščevo slovnico. Tako Muršec kot Metelko imata podobno obdelane števnik. Metelko: »temeljni« [glavni], »redovni« [vrstilni], »plemenivni« [ločni], »množivni« [množilni], »vdelivni« [delilini], Muršec: »temeljni« [glavni], »redivni« [vrstilni], »razločivni« [ločni], »pomnoživni« [množilni], »vdelivni« [delilini], »obči«, Muršec pa ima še »številna narečja« in, prav tako kot Janežič, 7 vrst samostalnikov in števnikov, torej se je Janežič zgledoval po Muršču (Toporišič, 1996, 311). Pri glagolu Janežič po Muršču pod črto navaja tudi aorist in imperfekt, pregibni pogojnik. Tudi v skladnji se Janežič nekoliko naslanja tudi na Muršca. Najprej obravnava rabo »samostavnih imen« [samostalnikov], nato »prilogov« [pridevnikov], »številnic« [števnikov], »zaimen«

[zaimkov], »glagolov« in »nesklonljivih delov govora« [nepregibnih besednih vrst], v drugem delu pa »besedored« [besedni red]. Pri rabi sklonov ima najprej obdelano vezljivost samostalnikov: *kapljica vode, vert naše tete – tetin v.*), posebej so naštetih povedkovniški samostalniki (*groza, strah, sram, škoda, kvar, treba, potreba, mar, skrb*). Enako so potem obdelani tudi pridevniki, števnik, itd. Vse to je podobno kot pri Muršču (Toporišič, 1996, 313–314).

V prvi izdaji Janežičeve slovnice sem našla opombo na strani 66, ki pravi takole:

»*Kakor g. Muršec v svoji slovnici str. 35 piše, se glede *bi* še popolnoma pregiblje /.../« (Janežič, 1854, § 66).

Janežič je upošteval tudi Majarja in Malavašiča. Po Malavašiču je povzel medmete, ki jih je malo drugače poimenoval. Kakor Malavašičeva tudi Janežičeva skladnja bolj temelji na stavčnih členih, medtem ko Metelkova na besednih vrstah. Tudi izraz »skladoslovje« se opira na Malavašiča (»sklada«). Po Majarju je Janežič uvedel sklanjatveni vzorec za živo (*jelen*), medtem ko je Metelko na prvem mestu navajal sklanjatveni vzorec za neživo (*sláp, -a*) (Toporišič, 1996, 314).

Po Vodnikovi slovnici je Janežič prevzel terminologijo, ki pa jo je prilagodil (Majcen, 1905, 11). Gabriel Majcen je zapisal, da si je Janežič pri drugi izdaji pomagal tudi z drugim delom Miklošičeve primerjalne slovnice – oblikoslovjem, ki je izšla leta 1856, pravi pa tudi, da se je Janežič preko Metelka v skladnji naslanjal tudi na Dobrovskega (tako kot Dobrovski tako Metelko, tako kot Metelko tako Janežič) (Majcen, 1905, 11). Torej bi lahko rekli, da se je preko Murka v poglavju o pridevniku naslanjal tudi na Kopitarja (tako kot Kopitar tako Murko, tako kot Murko tako Janežič). Poleg tega se je tudi Metelko, kot pravi Ada Vidovič Muha, zgledoval po Kopitarjevih slovničnih načelih in je prek Metelka gotovo imel vpliv tudi na Janežiča.

Svoj vpliv na tvorbo pridevnika je gotovo imel tudi Dajnko, vsaj v prvi izdaji slovnice, kjer najprej razloži besedotvorje, šele nato oblikotvorje »imen« [samostalnikov, pridevnikov, števnikov, zaimkov].

»/.../ da se pri imenih najprej kratko razkaže, kako so besede nastale, potem šele, kako se izpremenjujejo. To je Janežič povzel po slovnici Dajnkovi« (Majcen, 1905, 10).

Seveda pa ne smemo, ko govorimo o vplivu Metelka in Miklošiča na Janežičevo slovnico, pozabiti, da sta ta dva slovničarja Janežičevo slovnico že v rokopisu pregledala,

torej ne bomo nikoli vedeli, koliko se je Janežič zgledoval po njiju in koliko sta sama popravljala. Dejstvo pa je, da imata na slovnico velik vpliv.

Kot pravi sam Janežič v predgovoru k drugi izdaji, pa je preučeval tudi jezikoslovna dela tujih avtorjev (glej poglavje 3.3).

7.1 KRATKA PREDSTAVITEV SLOVNIC

Kopitarjeva slovnica z naslovom *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* vsebuje obsežen uvod + 460 strani slovnice. Napisana je v nemškem jeziku. Prva izdaja je izšla leta 1808. Struktura slovnice je naslednja. Na začetku obravnava glasoslovje oz. posamezne črke, nato predloge. Poglavje je obogateno z odlomki iz Svetega Pisma. Šele nato pride na vrsto poglavje z naslovom *Etimologija*, kjer obravnava samostalnike, pridevnike, števnik, zaimke, glagole in nato druge besede, kot so vprašalnice, predlogi, medmeti itd.

Metelkova slovnica z naslovom *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen* je izšla leta 1825 in obsega 296 strani. Na začetku slovnice je predgovor, sledi kazalo, nato poglavje, kjer obravnava posamezne črke, končnice. Za to slovnico je posebnost to, da v enem poglavju, z naslovom *Bildung* [besedotvorje], obravnava tvorbo posameznih besednih vrst (samostalnika, pridevnika, števnik, zaimka, glagola, prislova, medmetov), v naslednjem poglavju pa obravnava sklanjanje samostalnikov, pridevnikov (tukaj še spreganje), števnikov, zaimkov, itd. Na koncu je še poglavje o skladnji oz. o tem, kako se besede povezujejo, kjer obravnava rabo glagolov, rabo členkov itd.

Vodnikova slovnica *Pismenost ali gramatika sa perve shole* je precej krajša od ostalih dveh. Obsega sicer 190 strani, vendar je natisnjena v dosti manjšem formatu in z velikimi črkami. Napisna pa je v slovenskem jeziku. Razdeljena je na šest večjih delov: A. *Čerke*, B. *Béséde* [besedne vrste], C. *Vesanje* [skladnja], D. *Izobraženje beséd* [besedotvorje], E. *Glasova mera* [naglas], F. *Prepone* [ločila]. Pod poglavjem *Čerke* obravnava posamezne črke in zloge, pod poglavjem *Béséde* razloži splošne lastnosti pregibnih besednih vrst (samostalnikov, pridevnikov, števnikov, zaimkov): spol, število, »padež« [sklon], sklanjanje. Nato obravnava »perlóg« [pridevnik], »namestimé« [zaimek], glagol, deležje, predlog, »narečje« [prislov], »ves« [veznik], medmet.

Murkova slovnica *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande* je po formatu malo večja od Vodnikove, vendar še vedno dosti manjša od Janežičeve in Metelkove, obsega pa 267 strani. Murko obravnava najprej posamezne črke, v poglavju *Nauk o oblikah* obravnava samostalniki, pridevniki, števniki, zaimki, glagoli, prislovi, nato je poglavje *Skladnja*.

Malavašičeva slovnica *Slovenska Slovnica za perve slovenske šole v mestih in na deželi* je po formatu podobna Murkovi, obsega pa 176 strani. Razdeljena je na *Zapopadek* in *Pristavki*. V *Zapopadku* ima najprej uvod, sledi *Prvi del*, kjer so naslednja podpoglavja: *Besede* (*Ime* [samostalni], *Prilog* [pridevnik], *Število ime* [števniki], *Mestime* [zaimki], *Glagol*, *Predlog*, *Narečje* [prislovi], *Vez* [vezniki]). *Drugi del* obsega poglavje *Zlaga in sklanja besed* [tvorba in sklanjanje besed] (»imen« [samostalnikov], »prilogov« [pridevnikov], »številnih imen« [števnikov], glagolov, deležij itd.) Sledi poglavje *Pristavki*, ki je razdeljeno na *I. Pravopis* in *II. Pismostavje* (kako se piše npr. prošnja, zahvalo, priporočila itd.)

Murščeva *Kratka slovenska slovnica za pervence* je zelo tanka. Obsega komaj 87 strani. Razdeljena je na štiri dele. V prvem delu Muršec obdela črke, zloge, naglas, besedne vrste: »ime« [samostalni], prilog [pridevnik], »številnice« [števniki], »zaimè« [zaimki], glagol, predlog, »narečje« [prislovi], »vez« [vezniki], medmet; v drugem delu obravnava »zlago besed« [skladnja], besedni red, skloni, »ločnike« [ločila], velike črke; v tretjem delu je »besedna premena« [besedotvorje]; v četrtem pa predstavi izreke, pregovore, basni in pesmi.

Zelo verjetno se mi zdi, da se je Janežič pri pisanju druge izdaje slovnice glede strukture zgledoval po Kopitarju in Murku. Manj verjetno je, da bi se v strukturi zgledoval po Metelku, ker ima Metelko drugačen vrstni red, bolj je v strukturi podoben Malavašičevi slovnici. Pri pisanju prve izdaje pa je strukturo mogoče posnel celo od Vodnika (kot pravi že Majcen) ali Muršca.

7.2 PRIMERJAVA GLEDE NA »NOVE OBLIKE« V JEZIKU

Tudi te slovnice sem pregledala glede na oblike v jeziku, ki so se v tedanjem času spreminjale. Pregledala sem tudi Potočnikovo drugo izdajo slovnice *Praktična slovensko-*

nemška slovnica (1857), vendar se mi ta ni zdela primerljiva z Janežičevo, ker poleg slovenščine razlaga tudi nemščino, zato je nisem vključila.

prej: -iga, -imu, -im	potem: -ega, -emu, -em
Kopitar: <i>lepiga, lepimu, lepim</i> (str. 255); <i>lepšiga, lepšimu, lepšim</i> (str. 267)	
Vodnik: <i>lepiga, lepimu, per lepimu</i> (§ 24)	
	Metelko: <i>lepāga, lepāmu, lepām</i> (str. 192); <i>lepšāga, lepšāmu, lepšām</i> (str. 195)
Murko: <i>lepiga, lepimu, lepim</i> (§ 13); <i>lepšiga, lepšimu, lepšim</i> (§ 15)	
Muršec: <i>lepšiga, lepšimu, lepšim</i> (§ 16)	Muršec: <i>lepega, lepemu, lepem</i> (§15)
Malavašič: <i>lepiga, lepimu, lepim</i> (§ 16); <i>lepšiga, lepšimu, lepšim</i> (§ 20)	

Tabela 23: končnice *-ega, -emu, -em* v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici

prej: -am, -ama	potem: -om, -oma (+upošteva je preglasa)
Kopitar: <i>rokam, krajam, krajav, rokama, krajama</i> (str. 221)	
Vodnik: <i>s'tátam, tatòvam, tátama, tatéma, tatòvama</i> (§18)	
Metelko: <i>letam, kolesam, semenam, teletam</i> (str. 181)	
Murko: <i>rakoma (ama) rakom (am), možá, možéva</i> (§ 8)	Murko: <i>rakoma (ama) rakom (am), možá, možéva</i> (§ 8)
Muršec: <i>letom/am, letama</i> (§ 14)	Muršec: <i>letom/am</i> (§ 14)
Malavašič: <i>teletam, teletama, letam, letama</i> (§ 14)	

Tabela 24: končnice *-om, -oma* namesto *-am, -ama* v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici

prej: nar	potem: naj
Kopitar: naj ali nar (nej, ner) (str. 267)	Kopitar: naj ali nar (nej, ner); <i>lep, lepši, naj lepši</i> (str. 267)
Vodnik: nar ali naj: <i>nar lepši, nar slabji</i> (§ 27)	Vodnik: nar ali naj: <i>naj rajši, naj draži</i> . »Naj stavimo namesto <i>nar</i> , kadar v' bližnjih zlogih <i>r</i> stoji« (§ 27).
Metelko: naj ali nar: <i>nar več, nar pozneje, nar bol</i> (str. 162)	Metelko: naj ali nar: <i>naj tərše</i> (str. 162)
	Murko: <i>naj bólj dívji, naj bólj láčen</i> (§ 15)
Muršec: »Če se drugi stopnji naj ali nar predstavi, je tretja gotova, p. <i>nar lepši, naj lepji</i> « (§ 16).	Muršec: »Če se drugi stopnji naj ali nar predstavi, je tretja gotova, p. <i>nar lepši, naj lepji</i> « (§ 16).
Malavašič: »De presežno stopnjo izobrazimo, pristavimo sodni stopnji besedico naj ali nar ; pr. <i>lep, nar lepši; slab, nar slabši, nar rajši, nar dražji</i> i. t. d.« (§ 19).	Malavašič: »De presežno stopnjo izobrazimo, pristavimo sodni stopnji besedico naj ali nar « (§ 19)

Tabela 25: *naj* namesto *nar* v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murščevi, Murkovi in Malavašičevi slovnici

prej: gorenjski š	potem: šč
Kopitar: <i>kleše</i> (str. 249); <i>dvoriše, kopiše, loniše, deteliše</i> (str. 239)	

Vodnik: <i>kleše</i> (§ 21)	
Metelko: <i>pišal</i> (str. 72); <i>kleše</i> (str. 74)	
	Murko: <i>plaščad</i> (§ 5)
Muršec: <i>kleše – kleš</i> (§ 12)	
Malavašič: »/.../ st se spreminja v š ali šč ; <i>pustim, pušati (puščati)</i> ; sk se spreminja v š ali šč ; <i>iskati, išem (iščem)</i> « (§ 3).	Malavašič: »/.../ st se spreminja v š ali šč ; <i>pustim, pušati (puščati)</i> ; sk se spreminja v š ali šč ; <i>iskati, išem (iščem)</i> « (§ 3).

Tabela 26: *šč* namesto gorenjskega *š* v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici

prej: <i>i oz. ə</i> za vse tri spole pri primernikih	potem: <i>a, e, i</i>
Kopitar: <i>lepši, lepši, lepši</i> (str. 267)	
Vodnik: <i>lepši, lepši, lepši</i> (§ 27)	
Metelko: <i>lepšə, lepšə, lepšə</i> (str. 195)	
Murko: <i>lepši, lepši</i> (§ 9)	
	Muršec: <i>lepši – ša – še, lepji – ja – je</i> (§ 16)
Malavašič: <i>lepši, lepši</i> (§ 20)	

Tabela 27: Razlikovanje spola pri primerniku v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi in Malavašičevi slovnici

prej: <i>er</i>	potem: brez e-ja
Kopitar: <i>serce</i> (str. 237); <i>gerlo</i> (str. 239), <i>berhki</i> (str. 270)	
Vodnik: <i>serp, kert</i> (§ 18)	
Metelko: <i>červ</i> (str. 72); <i>smərt, pərst</i> (str. 73)	
Murko: <i>podertije</i> (§ 9)	
Muršec: <i>serca</i> (§ 11); <i>četert, berv, derhal</i> (§ 8)	
Malavašič: <i>obervi</i> (§ 9); <i>persi, gerlo</i> (§ 14)	

Tabela 28: *e* pred *r*-jem oziroma brez *e-ja* v Kopitarjevi, Vodnikovi, Metelkovi, Murkovi, Murščevi, Malavašičevi slovnici

7.2.1 UGOTOVITVE

Glede »starih« in »novih oblik« so vse predhodne slovnice še zelo vezane na »stare oblike«, medtem ko Janežič v tem dela vidne korake, lahko bi rekli kar skoke naprej. V nekaterih stvareh gre bolj počasi, npr. pri rabi **naj** ali **nar**, v nekaterih pa kar skoči, npr. v rabi končnic **-ega**, **-emu**, **-em** namesto **-iga**, **-imu**, **-im**; **-om**, **-oma** namesto **-am**, **-ama**.

Zanimivo se mi zdi, da je od ostalih glede »novih oblik« najbolj napreden Muršec – edini ima tudi končnice **-ega**, **-emu**, **-em** za prvo stopnjo pridevnika (poleg Metelka, ki je v tem pogledu tudi napreden: **-əga**, **-əmu**, **-əmə**); pri primerniku za vsak spol drugačno končnico; poleg Murka edini še možnost končnice **-om** poleg **-am**; tudi on dopušča, kot mnogi drugi, možnost tvorbe presežnika z **naj** ali **nar**.

Da je že Kopitar v svoji slovnici podal obe možnosti za tvorbo presežnika, torej tako **naj** kot **nar**, zraven pa dal le primer tvorbe z **naj**, ne preseneča, saj so nekatere »nove oblike« že prej živele v nekaterih slovenskih govorih. Kljub temu so vsi naslednji, v tej diplomski

nalogi omenjeni, slovničarji, z Janežičem vred in nekaj časa še celo Sket, vztrajali pri obeh možnih oblikah. V *Zgodovini slovenskega slovstva* piše, da naj bi se ta oblika v govoru uveljavila do leta 1852, torej res preseneča, da se je v slovnicaх toliko časa ohranila tudi »stara oblika«. Mogoče je to zato, ker je Vodnik v slovnici napisal, da se **naj** rabi le takrat, kadar je ena izmed prvih črk pridevnika **r**, drugače pa naj se rabi **nar**

8. SKLEP

Janežičeva slovnica je bila prva, za šolsko rabo primerna slovnica, napisana v slovenskem jeziku. Prej Slovenci nismo imeli dovolj dobre slovnice, ki bi bila napisana v slovenskem jeziku. Kopitarjeva in Metelkova, napisani na visoki znanstveni ravni, sta bili v nemščini. Imeli smo sicer nekaj slovnice, napisanih v slovenskem jeziku (Vodnikova, Murščevo, Majarjeva, Malavašičeva), vendar te niso zadostovale za pouk slovenščine na srednjih šolah. Ministrstvo je, kljub temu, da smo že imeli Kopitarjevo in Metelkovo slovnico, za gimnazije začasno predpisalo Murščevo, v slovenščini pisano *Kratko slovensko slovnico za pervence*. Želja, da bi imeli slovnico v slovenskem jeziku, je bila torej velika.

Janežič se je kot gimnazijski učitelj tega zavedal. Prav tako pa se je zavedal tudi tega, da potrebujemo dobro napisano slovnico, zato se je pri sestavljanju le-te zgledoval po mnogih, tako tujih, kot tudi domačih jezikoslovnih delih. Med domačimi sam omenja Miklošičevo »*Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*«, Metelkovo »*Lehrgebäude der slowenischen Sprache*«, Navratilov »*Beitrag zum Studium des slavischen Zeitwortes*«, Veberjevo »*Skladnjo ilirskega jezika*«, med tujimi pa Čelakovskega »*Čtení o srovnávací mluvnici slovanské*«, Zikmundovo »*Skladnjo jazyka českého*«. Poleg tega Toporišič v svojem članku predvideva, da je imel Janežič v rokah tudi Murščevo, Majarjevo in Malavašičevo slovnico (Toporišič, 1996). Gabrijel Majcen pravi, da se je Janežič v nekaterih stvareh zgledoval tudi po Vodniku in Dajniku, kar se mi zdi zelo verjetno. Sama sem ugotovila, da je imel zelo verjetno v rokah tudi Murkovo slovnico, Murko pa Kopitarjevo. Torej je nanj vplival tudi Kopitar, tako prek Murka kot prek Metelka, kateri se je ravnal po Kopitarjevih slovničnih načelih. Sklepam, da bi bilo zelo zanimivo slovnico primerjati tudi z Miklošičevimi slovničnimi deli, četudi je njihova narava precej drugačna od narave Janežičeve slovnice. Predvidevam, da bi bil morda lahko vpliv te slovnice na Janežiča kar velik, saj je bil Janežič že v študijskih letih Miklošičev učenec. Poleg tega je slovnico vedno pošiljal v pregled tudi Miklošiču in v naslednje izdaje vpletal snov iz novjših Miklošičevih spisov. Sama se nisem odločila za to primerjavo, ker bi ta primerjava dodala diplomski nalogi veliko dodatnih strani, bi bila pa to gotovo zanimiva nadgradnja moje diplomske naloge.

Moj namen je bil ugotoviti tudi, če je se je Janežič zgledoval po Kopitarjevi slovnici, česar nisem ugotovila. Ugotovila pa sem, da je imel nanj gotovo vpliv tako prek Murkove, kot tudi prek Metelkove slovnice.

Vendar je moral večino stvari Janežič narediti kar sam – takratne slovenske slovnice so bile ali v tujem jeziku ali pa so bile preskromne, da bi mu bile v veliko pomoč pri sestavljanju. Kot pravi Majcen, je moral sam največ storiti v poglavju o skladnji, ki jo je pravzaprav sam spisal, Miklošičeva *Sintaksa* takrat namreč še ni izšla. Tu si je nekoliko pomagal z Metelkom, a je večino stvari naredil sam. Janežič se je v svoji slovnici trudil čim bolj upoštevati tudi vse slovenske govore in jih združiti v nek jezik, ki bo razumljiv vsem. To mu je tudi zelo dobro uspelo, saj je njegova slovnica ogromno prispevala k oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika. Bila je prva slovnica, pisana v slovenskem jeziku z velikim vplivom na ljudstvo.

Pri primerjanju vseh izdaj Janežičeve slovnice med sabo sem ugotovila, da je tako na strukturni, kot tudi na vsebinski ravni (na vsebinski vsaj okvirno) slovnica dobila standardno obliko z drugo izdajo. Tako kot je Janežič postavil poglavja v drugi izdaji slovnice, tako jih upošteva še Jakob Sket v vseh petih izdajah: *Glasoslovje*, *Oblikoslovje*, *Besedotvorje*, *Skladnja*. Čeprav Janežič ta poglavja v tretji, četrti in peti izdaji razporedi pod dva naslova, Sket ta dva naslova izpusti in upošteva delitev, kot je v drugi izdaji.

Podobno sem ugotovila tudi pri primerjavi poglavja o pridevniku. V drugi izdaji razdeli poglavje o tvorjenju pridevnika in poglavje o sklanjanju in stopnjevanju pridevnika, kar prej obravnava skupaj. Taka delitev ostane vse do konca. V drugi izdaji uvede tudi razlikovanje med dvema vrstama presežnika: 1. presežnikom, ki primerja stvari med sabo, in 2. presežnikom, ki samo naznanja lastnost v zelo visoki meri. To delitev v tretji, četrti in peti izdaji izpusti, jo pa že v šesti zopet uporabi Sket. Zanimivo je tudi to, da v tretji, četrti in peti izdaji Janežič izpiše še sedmi sklon, to je zvalnik, ki pa ga Sket že v šesti izdaji zopet izpusti.

Zaključim lahko, da so si med seboj najbolj podobne Janežičeva druga in vseh pet izdaj, ki jih je izdal Sket, na eni strani ter Janežičeva tretja, četrtja in peta izdaja na drugi strani. Janežičeva prva izdaja pa je nekaj posebnega oz. uvodnega. Večje vsebinske spremembe so v prvih štirih izdajah, peta izdaja (izšla je po Janežičevi smrti in ni znano, kdo jo je urejal) je četrti tako na vsebinski kot na strukturni ravni popolnoma enaka – rekli bi lahko, da gre za ponatis. Sket je iz teh izdaj prevzel najboljše stvari, ter slovnico vedno bolj,

večinoma le jezikovno, pilil – opuščal starinske besede in oblike tako, da je slovnica vedno bolj podobna današnji.

Zanimiva je tudi primerjava Janežičevih izdaj ter drugih slovnice tedanjega časa (Kopitarjeve, Vodnikove, Metelkove, Murkove, Murščeve, Malavašičeve) glede na »nove oblike« v jeziku, ki so bile uzakonjene leta 1851 ter so se v jeziku uveljavile v desetletjih po tem. Ugotovila sem, da je ena izmed novosti in eden izmed pomenov Janežičeve slovnice glede na predhodne slovnice tudi ta, da načrtno uvaja »nove jezikovne oblike«. Vse pregledane predhodne slovnice uporabljajo večinoma »stare oblike«, dopuščajo le tvorbo presežnika poleg z ***nar*** še z ***naj***. Še najbolj napreden je Muršec, a še on le v treh oblikah: poleg končnice ***-am*** uporablja tudi ***-om*** (tudi Murko), za prvo stopnjo pridevnika uvede končnice ***-ega***, ***-emu***, ***-em*** (Metelko: *-aga*, *-amu*, *-am*) in je prvi, ki je v slovnici uporabil razlikovanje spolov pri primernikih: *lepši*, *lepša*, *lepše*, prej so uporabljali za vse tri spole končnico ***-i***. Janežič že v prvo izdajo slovnice uvede večino »novih oblik«, počasen je le pri tvorbi presežnika z ***naj*** in ***nar*** – tudi ***nar*** ohrani v vseh svojih petih izdajah, odpravi ga šele Sket. Zelo hitro je v slovnico uvedel tudi oblike, ki niso bile uzakonjene, pa so se v desetletjih po tem vseeno uveljavile. Sket pa v slovnico uvaja celo oblike, ki so v jezik prišle prek Levstika.

Janežičeva slovnica je pomembna z več vidikov: napisana je na znanstveni ravni in v slovenskem jeziku; primerna je bila za učence na gimnazijah; veliko je prispevala k oblikovanju enotnega slovenskega knjižnega jezika; iz nje so se učili pomembni slovenski literati; pomagala je uveljaviti in ohraniti »nove jezikovne oblike«; v slovenski slovnici je dala enakovredno mesto skladnji.

VIRI IN LITERATURA

Ahačič, K. (2007). *Zgodovina misli o jeziku in književnosti na Slovenskem: protestantizem*. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.

Barbarič, Š. (1978/79). Zasnove Janežičevega literarnoprogramskega dela. *Jezik in slovstvo*, 24/ 8, str. 234–238.

Članek ob smrti Antona Janežiča (1869). *Besednik*, 1/17, str. 146–147.

Čuk, S. (2000). Anton Janežič. *Ave Maria*, 92/12, str. 283–284.

Dajko, P. (1824). *Lehrbuch der Windischen Sprache: ein Versuch zur gründlichen Erlernung derselben für Deutsche, zur vollkommeneren Kenntniss für Slowenen*. Grätz: gedruckt und verlegt bey Johann Andreas Kienreich.

Gelt, D. (2008). Letošnje obletnice slovenskih kulturnikov. *Misli*, 57/3, str. 7–10.

Grafenauer, I. (1928). Janežič Anton. V: *Slovenski biografski leksikon*. V Ljubljani: Zadružna gospodarska banka, str. 376–380.

Gspan, A., L. Legiša, M. Matičetov, B. Merhar, M. Rupel, F. Tomšič (1956). *Zgodovina slovenskega slovstva*. Ljubljana: Slovenska matica.

Janežič A. (1914). Pisma iz Bleiweisove dobe. *Dom in svet*, 27/9-10, str. 241–342.

Janežič, A. (1911). *Slovenska slovnica za srednje šole*. 10. izd./priredil dr. Jakob Sket. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1906). *Slovenska slovnica za srednje šole*. 9., predelana izd./priredil dr. Jakob Sket. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1900). *Slovenska slovnica za srednje šole*. 8., predelana izd./priredil dr. Jakob Sket. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1894). *A. Janežičeva slovenska slovnica: za srednje šole*. 7. izd./priredil in predelal Jakob Sket. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1893). Predgovor Franceta Hubada. *Anton Janežičev slovensko-nemški slovar*. 3. natis, priredil Bartol, V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1889). *A. Janežičeva slovenska slovnica: za srednje šole*. 6., predelana izd./priredil in predelal Jakob Sket. V Celovcu: Družba sv. Mohorja.

Janežič, A. (1876). *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 5. nat. V Celovcu: v založbi tiskarnice družbe sv. Mohora.

Janežičeve Večernice za poduk in kratek čas (1870). V Celovcu: Družba sv. Mohora.

Janežič, A. (1869). *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 4., popravljeni nat. V Celovcu: v založbi E. Lieglove knjigarnice.

Janežič, A. (1868). *Cvetnik slovenske slovesnosti. Berilo za višje gimnazije in realke*. 2., ves predelan natis. Celovec: samozaložba A. Janežiča.

Janežič, A. (1864). *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. 3., popravljeni nat. Celovec: v založbi E. Lieglove knjigarne.

Janežič, A. (1863). *Slovenska slovnica za domačo in šolsko rabo*. Nova, vsa predelana in popravljena izd. V Celovcu: natisnil Janez Leon.

Janežič, A. (1862). Nova slovenska slovnica. *Kmetijske in rokodelske novice*, letnik 20/43, str. 362.

Janežič, A. (1861). *Cvet slovenske poezije: s kratkim naukom o pesniških izdelkih za gimnazijalne in realne šole*. V Celovcu: J. Leon.

Janežič A. (1861). Prošnja do slov. jezikoslovcev. *Kmetijske in rokodelske novice*, 19/44, str. 361.

Janežič A. (1857). V zadevah »Glasnika«. *Kmetijske in rokodelske novice*, letnik 15 (1857), št. 83, str. 331–332.

Janežič, A. (1854). *Slovenska slovnica s kratkim pregledom slovenskega slovstva ter z malim cirilskim in glagolskim berilom za Slovence*. V Celovcu: založil Eduard Liegel.

Janežič, A. (1852). Razpis darila za slovensko zgodovino. *Kmetijske in rokodelske novice*, 10/90, str. 359.

Janežič A. (1851). Književna novica. *Kmetijske in rokodelske novice*, 9/51, str. 259.

Kopitar, J. (1808). *Grammatik der Slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark*. Laibach: bey Wilhelm Heinrich Korn.

Lampe, F. (1889). Nemško-slovenski slovar. *Dom in svet*, 2/10, str. 228.

Lavtižar, J. (1942). *Naši zaslužni možje*. Jesenice: tiskarna Anton Blažej, str. 68–71.

Levec, F. (1889). Janežičev nemško-slovenski slovar. *Ljubljanski zvon*, 9/11, str. 700.

Majcen, G. (1905). *Janežičeva slovnica. K 50 letnici »Slovenske slovnice« Antona Janežiča*. V Ljubljani: Katoliška tiskarna.

Malavašič, F. (1849). *Slovenska Slovnica za perve slovenske šole v mestih in na deželi*. V Ljubljani: Blaznik.

Metelko, F. S. (1825). *Lehrgebäude der slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Laibach: gedruckt bey Leopold Eger.

Murko, A. (1843). *Theoretisch-practische Grammatik der Slowenischen Sprache in Steiermark, Kärnten, Krain und dem illyrischen Küstenlande*. Grätz: Verlag der Fr. Ferstl'schen Buchhandlung.

Muršec, J. (1847). *Kratka slovenska slovnica za pervence*. V' Gradci: Lajkamovi nasledniki.

Sušnik, T. (1996). Anton Janežič (1828–1869). *Dom in svet*, letn. 9, Maribor: Slomškova založba, str. 179–182.

Toporišič J. (1996). Janežičeva Slovenska slovnica 1854. *Slavistična revija*, 44 /3, str. 307–316.

Toporišič, J. (1992). *Enciklopedija slovenskega jezika*. V Ljubljani: Cankarjeva založba.

Vidovič Muha, A. (1998). Slovnice slovenskega jezika. V: Marjan Javornik (gl. ur.). *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga, str. 79–81.

Virnik, I. (1999). Med nepozabnimi tvorci Mohorjeve: spominska obletnica: Anton Janežič. *Družina in dom*, 50/5, str. 14.

Virnik, I. (1990). Vzor mlademu rodu koroških Slovncev: ob 120-letnici smrti Antona Janežiča. *Koledar družbe sv. Mohorja v Celovcu*, Celovec: Tiskarna Mohorjeve družbe, str. 137–140.

Vodnik, V. (1811). *Pismenost ali gramatika sa perve shole*. V' Lublani: Natisnil Leopold Eger.

Pleteršnik, M. (1893). Slovensko-nemški slovar. [citirano 13. maj 2011]. Dostopno na spletnem naslovu: <http://bos.zrc-sazu.si/pletersnik.html>

http://sl.wikipedia.org/wiki/Anton_Jane%C5%BEi%C4%8D. [23. 12. 2010.]

PRILOGE

PRILOGA I (PRIDEVNIK V 1. IZDAJI JANEŽIČEVE SLOVNICE – 1854)

O prilogu.

§ 27. Prilogi so imena, ki pomenjajo, kakošna ali čigava je kaka oseba ali stvar, p. *lepa sosedova hiša*. »Lepa« pove, kakšna je hiša in »sosedova« čigava da je hiša.

Zatorej se dajo prilogi razdeliti v *priznanivne*, ki osebam ali stvarjem kakšnosti ali lastnosti priznajo, in v *prisvojivne*, ki osebam posest ali last prisvojajo ali prilastujejo.

Pri prilogu je posebno gledati 1. na zlaganje, 2. na sklanjanje in 3. na stopnovanje.

Zlaganje prilogov.

§ 28. Prilogi so ali korenine, ali rastlike, ki se od družih delov govora izobrazujejo, če jim razne končnice pridenemo. Vselej se končajo za moški spol na soglasnik, za ženski na **a** in za srednji na **o** (po mehkih soglasnikih na **e**) ali pa če določivno govorimo za moški spol na **i**, za ženski na **a** in za srednji na **o** ali **e**.

Polglasnik **e** v moških končnicah: *ek, el, en, er, ev* itd. in **á** v končnici *ák* in *án* namesto *ek* in *en* za ženski in srednji spol vselej izpahuje, p. *grenak* (mesto *grenek*), *grenka, grenko, srečen, srečna, srečno*.

Koreninski prilogi.

§ 29. Koreninski prilogi se večidel dokončavajo na terde soglasnike, p. *blag, lub, sljut, svét, dolg, bos, poln, sam, sterm, lév, gotóv, tóp, tih, jak* itd. V ženskem spolu dobivajo **a** in v srednjem **o** na koncu: *blag, blaga, blago, blago; rad, rada, rado; lev, leva, levo*.

Izpeljani prilogi.

§ 30. Prilogi se večidel od družih imen izpeljujejo in sicer:

a) od *imen*, p. *bratov, a, o; matern, a, o; sestrin, a, o; pasji, a, e; ženski, a, o; človeški, a, o; drevesen, sna, o; černoók, a, o; razoglav, a, o* itd.

b) od *zaimen*, p. *naš, vaš, moj, njegov, svoj* itd.

c) od *številnic*, p. *obój, a, e; dvoj, a, e; četver, a, o; peternat, a, o; prvi, a, o; šesti, a, o* itd.

d) od *glagolov*, p. *vroč, a, e; znan, a, o; rudeč, a, e; vnet, a, o; zrel, a, o; gnjil, a, o; nagajiv, a, o* itd.

e) od *predlogov*, p. *prednji, a, e; zadnji, a, e* itd.

f) od *prirečij*, p. *bližen, žna, o; okolen, lna, o; vnanj, a, e; znotranj, a, e* itd.

Najnavadnije končnice.

§ 31. Najnavadnije končnice pri izobraževanju prilogov so sledeče:

ast, asta, asto pomenja, da je čemu kaj podobno, p. *pasast, a, o, gerbast, a, o, resast, a, o*.

át, áta, áto pomenja ali velikost ali množino taistega, kar se imenu prilaga, p. *glavát, a, o, kosmát, a, o, rogát, a, o, gorát, a, o, ljudnát, a, o, bradát, a, o*.

av, ava, avo opetuje pomen koreninskega imena, p. *hripav, a, o, ternjav, a, o, cunjav, a, o, kervav, a, o, sničav, a, o, berljáv, a, o*.

aven, avna, avno se priveša večidel glagolom 5. in 6. oblike in pomenja nekaj djavnega, p. *delaven, vna, o, dokončaven, vna, o, bojevaven, vna, o, oziraven, vna, o.*

ek, ka, ko, p. *mehak, hka, o, težek, žka, o*, mesto *ek* stoji včasih *ak*: *krepak, pka, o.*

él, éla, élo in **él, la, lo** pomenja večidel kako lastnost ali kakšnost, p. *vesel, a, o, zagorel, a, o, topel, pla, o, medel, dla, o.*

en, na, no za kakšnost, p. *grešen, šna, o, strašen, šna, o, lačen, čna, o, snažen, žna, o.*

én, éna, éno pomenja, iz česa da je kaj, p. *mesén, jeklén, ledén, prosén, rezén, suknén, bakrén.*

enj, nja, nje, p. *sledenj, dnja, e, predenj, dnja, e.*

ev, eva, evo služi sploh za prisvojitvene priloge. Priveša se za mehкими soglasniki, p. *kraljev, a, o, pisarjev, a, o, mladenčev, a, o.*

even, evna, evno, p. *deževen, vna, o, umeven, vna, o, pohleven, vna, o.*

in, ina, ino, služi posebno pri zlaganju prisvojitvenih prilogov od ženskih imen, p. *ženin, a, o, sestrin, a, o, tetin, a, o, deklin, a, o.*

it, ita, ito in **iten, itna, itno**, pomenja večidel to, kar končnica *at, ata, ato*, p. *kamnit, a, o* ali *kamnten, tna, o, skokovit, a, o* ali *skaloviten, tna, o, hribovit, a, o, bregovit, a, o*, ali *bregoviten, tna, o* ali *rodovten, tna, o.*

iv, iva, ivo, p. *nagajiv, a, o, snetiv, a, o, červiv, a, o, ljubezniv, a, o, lažnjiv, a, o.*

iven, ivna, ivno pomenja večidel to, kar *aven, avna, avno* in se glagolom 3. oblike priveša, p. *prisvojitven, vna, rodiven, vna, o, terpiven, vna, o, hladiven, vna, o, krojiven, vna, o.*

ji, ja, je za zlaganje prisvojitvenih prilogov od stvari, posebno od živali, p. *kravji, a, e, ribji, a, e, sernji, a, e, kozji, a, e, volčji, a, e, ovčji, a, e.*

kast, a, o, p. *belkast, a, o, rudečkast, a, o.*

l, la, lo kaže že storjeno djanje, posebno od glagolov, p. *gnjil, a, o, stekel, la, o, zagorel, la, o, vrél, la, o.*

ljiv, ljiva, ljivo se zлага od glagolov in kaže, da se more kaj zgoditi, p. *premagljiv, a, o, izveršljiv, a, o, razločljiv, o, o, topljiv, a, o, vsahljiv, a, o.*

n, na, no ali **t, ta, to** pri glagolih kaže že dovršeno delo, p. *zvit, a, o, znan, a, o, zaspan, a, o, dan, a, o.*

nat, nata, nato pomenja kako velikost ali množino, p. *skalnat, a, o, slamnat, a, o, plečnat, a, o, dvojnati, trojnati.*

oj, oja, oje pri številnicah in prisvojitvenih zaimenih, p. *dvoj, a, e, troj, a, e, oboj, a, e, moj, a, e, tvoj, a, e, svoj, a, e.*

ov, ova, ovo zлага prisvojitvene priloge od moških imen, p. *bratov, a, o, očetov, a, o, kmetov, a, o.*

ovnat, ovnata, ovnato včasih mesto *nat, nata, nato*, p. *plečovnat, bregovnat.*

ski, ska, sko ali **ški, ška, ško** včasih **ovski, ovska, ovsko** služi za splošne prisvojitvene priloge, p. *kmetski, kmetiški* ali *kmetovski, a, o, gosposki, a, o, pastirski, a, o, očetovski, a, o.*

Omeniti je treba, da se soglasniki **t, st, z, ž, s, č, g, h** na koncu s **s**-om vred pred **ski** v **s** spervržejo, p. *deklič – dekliški, nebesa – nebeški, Čeh – Črški, Hrovat – Hrovaški.*

Soglasnik **c** pred **ski** se večidel odvrže: *Slovenec – Slovenski, rokodelec – rokodelski.*

Ako se s soglasnikom **s** v *sk* ali *stvo* snide katerikoli sikovec ali šumeč ali katerikoli tema soroden soglasnik, se ž njim spremeni v **š**, toda **d** ali **c** večkrat izpahne, p. *nograški, nemški, kranjski* i.t.d.

Pomanjšavne končnice.

§ 32. Pomanjšanje zaznamujemo s sledečimi končnicami:

ast, asta, asto, p. *rudečkast, a, o, belkast, a, o, sivkast, a, o, debelkast, a, o.*

klat, klata, klat ali **kljat, a, o**, p. *sivkljat, a, o, zelendebelkast, a, o, čerinkljat, a, o.*

čken, čkna, čkno, p. *majčken, kna, o.*

činek, činka, činko, p. *majčinek, nka, o.*

ičen, čna, čno, p. *staričen, čna, o, mertvičen, čna, o.*

Povekšavne končnice.

§ 33. Povekšavne končnice so

ovit, a, o, p. *gorovit, a, o, derzovit, a, o*.

ovat, a, o ali **avnat, a, o** p. *verhovat, a, o, stebelnat, a, o*.

ši, ša, še pri stopnjevanji, p. *lepši, a, e, gerši, a, e*.

Sestavljeni prilogi.

34. Prilogi se tudi sestavljajo:

a) z *nikovno* besedico ne p. *nedolžen, nevaren, nezvést, nemiren*.

b) s *predlogi*, p. *pobožen, prileten, počasen, podložen, prirasel, brezskrben*.

Neločljivi predlog *pre-*, *spre-*, povišuje ali povekšuje pomen kakega priloga, p. *predrag*, (zlo drag ali preveč drag), *prelep, sprelep, sprevelik, preljub* itd.

c) Z mnogo družimi deli govora, p. *pervoleten, samopriden, trikoten, dolgoličen, velikonočen*.

Sklanjanje prilogov.

§ 35. Prilogi se sedaj vsi po primeru sklanjajo. Drugače je bilo vendar v staroslovenčini. Kadar se je nedoločivno govorilo, so sklanjali priloge ravno tako, kakor samostavna imena; kadar je bil pa od kake določene osebe ali stvari govor, so priloge s pomočjo tretje osebe (**i, ja, je**) pregibljali. Pervi način sklanjanja prilogov smo razun imenovavnika (**-i, a, o**) že zgubili, samo družega smo malo premenjenega še obdržali. Razun v imenovavniku ne delamo nobenega razločka med določivnim in nedoločivnim prilogom na njegovem koncu, ampak le v samoglasnikih pred pregibnim zlogom, ki jih v določivnem pomenu vselej povzdignemo, p. *stari terg, visoki hrib, globóka voda, zeléno drevo* itd. po vsih sklonih. Nedoločivno pa: *star terg, visok hrib, globóka voda, zeléno drevo*. Sklanjajo se pa prilogi takole.

Moški	ženski	srednji spol
	Enojno	
1. lep	lep-a	lep-o
2. lep-ega*)	lep-e	lep-ega
3. lep-emu	lep-ej (i)	lep-emu
4. lep-ega	lep-o	lep-o
5. lep-em	lep-ej (i)	lep-em
6. lep-im	lep-o (oj)	lep-im
	Dvojno	
1. lep-a	lep-i (e)	lep-i (e)
2. lep-ih	lep-ih	lep-ih
3. lep-ima	lep-ima	lep - ima
4. lep-a	lep-i (e)	lep - i (e)
5. lep-ih	lep-ih	lep-ih
6. lep-ima	lep-ima	lep-ima
	Množno	
1. lep-i	lep-e	lep-a (e)
2. lep-ih	lep-ih	lep-ih
3. lep-im	lep-im	lep-im
4. lep-e	lep-e	lep-a (e)
5. lep-ih	lep-ih	lep-ih
6. lep-imi	lep-imi	lep-imi.

Opombe.

- Prilogi, ki se v moškem spolu na **j, ž, š** ali **č** dokončavajo, dobivajo v 1.in 4. sklonu srednjega spola **e** mesto **o**, p. *naše oblačilo, moje ogledalo, rudeče vino, božje okó*.

*) Mesto *ega* v 2. in 4. sklonu se na Koroškem skorej povsod zategnjen *á* govori, p. *lepá vertiča* mesto *lepega vertiča*; *zrelá sadja* mesto *zrelega sadja*.

Mesto *-ega -emu -em* za moški in srednji spol in mesto ženskega konca *ej* v 3. in 5. sklonu pišejo nekteri pisatelji posebno na Kranjskem *-iga- imu, im* in *i*. Da je vendar prvo pravilniše nam zaima njega, njemu pri njem kaže. Toda pri zaimenu se razločno globoki *e* izrekuje, pri prilogu pa polglasni *e*, ki se od polglasnega *i* v izreki ne loči.

2. Polglasnik **e** v pregibnem zlogu se pri sklanjanji izpahuje. Ravno to velja tudi od **á**, če mesto polglasnika *e* stoji *), p. *srečen, čna, čno – srečnega, srečnemu*, i.t.d. *krepek ali krapák, pka, o – krepkega* i.t.d. *bolén ali bolán, lna, o – bolnega, bolnemu* i.t.d.

3. Kader se hoče kako ime bolj natančno določiti, pristavljamo prilogu v 1. in pri neživih rečéh tudi v 4. enojnem sklonu **i**. Zvun tega se zlog pred pregibno končnico zateguje in **ò** v **ó** in **è** v **é** spreminja, p. *zêlen vetrič – zelèni vetrič, širòk rov – širóki rov, zelêno drevje – zeléno drevje, dober pastir – dobri pastir*.

4. Ako se prilog z moškim imenom kake nežive reči veže, je ž njim vred 4. enojni sklon prvemu enak, p. *Ves svet je Bog potopiti dal. Prepovedana pot pelje v prepovedan kot*.

Ako se pa prilog na tako ime iz kacega družega stavka nanaša ali kot povedek za takim imenom stoji je 4. sklon vendar družemu enak, p. *Mladina novi svet preveč čislá, starega pa zanemara*.

5. Soglasnika **g** in **k** za samoglasniki se pred zlogi *-ega, -emu -ih, -ima* in *-imi* sploh v **z** in **c** spreminjata. Semtertje se tudi **g** v **j** preverže, p. *velicega mesta, globocih rek, družih ali družijh tovaršev*.

6. Ako ravno časi prilog namesti samostavnih imen stoji, se vendar kot prilog sklanja, p. *na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem*. Samo besedi: *stariši (starši)* in *duhoven* se večidel kot imena sklanjate.

Primeri.

Boljše je ena iskra božjega spoznanja, kot cela germada posvetnega modrovanja. – Zlata roka železne duri prebije. – Z velicimi gospodi ni dobro črešenj zobati. – Slaba tovarišija pohujša dobro zaderžanje. – Čista vest in zadovoljno serce stori človeka srečnega. – Navada ima železno srajco. – Resnica je nebeška rosa: da jo ohraniš, jej čisto posodo pripravi.

Večnost okoli grenkega torila pobožnemu dišeč venec upanja ovija. – Žene so dolzih las pa kratkih misel. – Kdor v svojo moč zaupa, družih pa ne pozna, se opeče. – Zvesto pajdaštvo z modrimi brihta in izobrazuje mlade ljudi.

*) Nekateri pisatelji stavijo mesto polglasnika *e* posebno pred *k* in *n* radi *i*. Tudi *i* se tedaj izpahne, p. *sečin, čna, o; kratik, tka, o; nejovoljin, ljna, o*.

Stopnjevanje prilogov.

§ 36. Priloge tako spreminjati, da ne povejo samo lastnosti imena, ampak tudi v kakšnej meri se mu kaj prilaga, se pravi priloge *stopnovati*.

Razločujemo tri stopnje. V prvi stopnji stoji prilog, če nam lastnosti kakega imena v navadnej meri kaže, v drugej, če mu kako lastnost večej ali manjšej meri prilaga in v tretjej, kader mu kako lastnost v naj višjej ali naj nižjej meri priloži, p. *visoka hiša, višja hiša, naj višja hiša*.

Zlaga druge stopnja.

Množno za vse 3 spole.

1.	lepši	lepši
2.	lepših	lepših
3.	lepšima	lepšim
4.	lepši	lepši
5.	lepših	lepših
6.	lepšima	lepšimi.

Pri moških imenih, ki kaj neživega pomenjajo, je 4. sklon prvemu enak.

Primeri.

Boljše je derži ga, ko lovi ga. – Muha, ktera prileti, hujše piči. – Morski som je višji in širji, kakor nar večji voz in dalji, ko kacih osem voz skupej. – Dober sosed je boljši, ko deset stricev. – Naj stariši jezik je sanskirški, vsi ostali so mlajši. – Nekteri ptiči si po letu hladnejših, po zimi pa toplejših krajev iščejo. – Slajše reči na svetu ni, kakor je pesem lepa. – Preimenitni slap Niagare – reke po vsem svetu slovi. – Prestrašna korenina vsega zlega je pohlep.

Raba prilogov.

§ 76. Zastran rabe prilogov imamo na sledeče paziti:

1. Prilog se ravna vselej po sklonu, broji in spolu svojega imena, naj stoji pred ali kot povedek za taistim, p. *Svet je lep, da lepši biti ne more. Kar je hudobnih ljudi, bode na večne čase pogubljenih. Dobrih otrok so starši zmiraj veseli.*

2. Kedar stoji prilog ali priložaj mesto osebkā ali se določivno z imenom veže, imā vselej določivni konec, p. *Hudobni se svoje sence boji. Zdravi ne potrebuje zdravil. Hvaljeni se rad prevzame.* – Kader pa prilog mesto kakega nedoločenega imena stoji, se v srednji spol postavi, p. *Kar je krasno, ni vselej dobro.*

3. Samo nedoločivni konec imajo:

a) Prisvojivna zaimena, p. *moj brat ne moji brat.*

b) Prisvojivni prilogi na ov (ev) in in, p. *bratov klobuk ne bratovi klobuk; deklin brat ne deklini brat.*

c) Prilogi, ki kot povedki za svojimi imeni stoje, p. *Moj klobuk je nov ne moj klobuk je novi.*

d) *Rad, rada, rado* ali *eden, ena, eno*, p. *Sosedov sin rad v slabe tovaršije zahaja. Znotrej lép, zunej slep. On bo bogat, ko pes rogat.*

4. Mesto *kakor* ali *kot* v 2. stopnji stoji pogosto *od* ali *mimo* z rodovnikom ali *čez, čez* s toživnikom, p. *Ni hujšega podjeda od slabega sosedā. Ni manjše ptičice čez kolibria. Zemlja je večā od mesca in manjšā od solnca.*

PRILOGA II (PRIDEVNIK V 2. IZDAJI JANEŽIČEVE SLOVNICE – 1863)

B. Oblikoslovje I. Imena in njih sklanjava B. Prilog

Kaj in kolikér je prilog

§. 147. Prilogi ali pridevniki so besede, ki naznanjajo lastnosti ali lastnije oseb ali rečí. Po pomenu so tedaj prilogi znanivni ali svojivni.

a) znanivne imenujemo priloge, ki priznanjajo osebam ali rečem kako lastnost ali kakovost, npr. *lepo vreme, mala kočá, imeniten grad*;

b) svojivni prilogi so pa tisti, ki osebi ali stvari kako last ali posest prisvojujejo, npr. *kraljev dvor, materina kletev, pastirska palica, božje veličastvo*.

§. 148. Prilogi imajo za vsak spol svojo posebno končnico. Za moški spol se končujejo na soglasnik ali (v določnem govoru) na **i**, za ženski spol na **a** in za srednji na **o** ali (za ozkimi soglasniki) na **e** npr. *pisan trak – pisani trak; zelen list – zeleni list; rumena zarja; božja moč; rodovitno polje; ribje oko*.

Z nedoločno obliko naznanja prilog, kakošna ali čigava je kaka oseba ali stvar, n.pr. *lep vrt, priden delavec, sosedov vrt*. Z določno pa tudi pove, ktera je ta oseba ali stvar: *lepi vrt, pridni delavec*. – Nemcu služi večidel za naš nedoločni prilog nedoločni spolnik: ein, eine, eines, za določni prilog pa določni spolnik: der, die, das, n.pr. *droben ptič, ein kleiner Vogel – drobni prič, der kleine Vogel*.

§. 149. Stara imenska t.j. samostavnikov enaka sklanjava nedoločnih prilogov se je ohranila v novi slovenščini le za moški spol v edinem imenovavniku in kazavniku; v ostalih sklonih se gibljejo dan danes vsi slovenski prilogi po zloženi sklanjavi, ki se je iz imenske s tém izobrazila, da se je samostavnikovim sklonom pritikal stari zaimek: **i, ja, je** (tj. on, ona, ono) npr. *lep-i, lepa-ja, lepo-je* itd.; te polne oblike so se vendar s časom obrusile in skrčile.

Ostanki stari imenski sklanjavi so rodivniki: z davna, od davna, z lepa, z viša, do mala, dosta (m. do sita), sprva ali izprva, dobra, zla itd.; dajavniki: k dobru, k ljubu itd.; mestniki: na nagli, po malu itd., npr. *Nočem z lepa se podati*. N.ps. – *Vse bi z nova dobro bilo*. Valj. – *Iz mlada se trn ostri*. N.pr. – *Ne reče mu dobra, ne želim ti zla* (Bel. Kr.) – *To ne bo k dobru; k ljubu ni dela*. N.pr.

Tu pa tam se sliši tudi rodivnik na **u**, npr. z nóvu, z lepu, s težku itd.; izgovarja se pa ta *u* poliglasno.

To imensko sklanjavo prilogov, ki je pri nas večidel potihnila, skušajo po nekterih straneh s tem nadomeščevati, da v določnem govoru bolj korenske, v nedoločnem pa pregibne samoglasnike povdarjajo npr. *lepo delo (dol.) – lepó delo (nedol.)*; *sladko vino (dol.) – sladkó vino (nedol.)*; *sveta moža (dol.) svetá moža –(nedol.)*; *trde hruške (dol.) – trdé hruške (nedol.)*

A. Kako se prilog sklanja.

§. 150. Vsi prilogi, določni in nedoločni, pregibljejo se po temle sklanjalu:

Moški spol.	Ženski spol.	Srednji spol.
	Ednina.	
1. lep-(i)	lep-a	lep-o
2. – ega	- e	- ega
3. – emu	- i (ej)	- emu
4. – ega (i)	- o	- o
5. – em	- i (ej)	- em
6. – im	- o	- im
	Dvojina.	
1. lep-a	lep-i	-i

2.	-a	-ih	-i
3.	-a	-ima	-i
4.	-a	-i	-i
5.	-a	-ih	-i
6.	-a	-ima	-i
Množina.			
1. lep-i		-e	-a(e)
2.	-i	-ih	-a (e)
3.	-i	-im	-a (e)
4.	-i	-e	-a
5.	-i	-ih	-a
6.	-i	-imi	-a

Opomba: Kazavnik je sploh enak imenovavniku v vsacem številu in spolu (razložek je samo pri moških prilogah v množini in pri živelih osebah tudi v ednini); v ednini se vjema moška prilogova sklanjava s srednjo, ženska pa z žensko samostavnikovo; imenovavnikovi in kazavnikovi pregibki v ednini in množini so soglasni samostavnikovim, ostali skloni so pa za vsa števila enaki.

Splošne opombe.

§. 151. Kedar se ubira prilog z moškim samostavnikom nežive reči, tedaj mu je kazavnik enak imenovavniku; kazavnik živih stvari pa je enak rodivniku, n.pr. *Prepovedan pot pelje v prepovedan kot.* N.pr. *Dobro drevó rodi dober sad.* Met. *Kdor ubogega stiska, stvarnika preklinja.* Ravn.

Ako pa samostavnik in prilog nista v tej isti povedi in se prilog na moško ime kacega sprednjega stavka nanaša, onda se ne dela razložek med živimi in neživimi stavrmí, ampak kazavnik je enak rodivniku, kakor pri živih stvareh, n.pr. *Nebeško kraljestvo je podobno kvasu, ktereja je žena vzela.* Met.

Tisti prilogi, ki spadajo k takim imenom srednjega spola, ostajajo pa svoji sklanjavi zvesti, naj stojé tudi za svojim imenom v drugi povedi npr. *Snetjavo zrnje zavrzi, jekleno pa posej.* Navr. (Beli Kr.)

Res da pravijo sem ter tje, posebno po Gorenskem, v zadnjem izgledu »jeklenega«, ali to le zato, ker rabijo ondod vsa imena srednjega spola že v imenovavniku kakor moška: dober vin, (m.dobro vino), zrn je lep (m. zrno je lepo.) itd. Kakor pa ne smemo posnemati v knjižnem jeziku le te napake, tako ne smemo tudi une.

§. 152. Giblivi poliglasnik **e** v končnem zlogu opušča se tudi prilogom po vseh sklonih, v katerih rastejo, npr. dober, dobra, dobro; bister, bistra, *bistro* itd. Taka je tudi s predtegnjenim **á**, ki v dvozložnicah na **ek** in **en** včasih gibljivi **e** nadomeščuje, npr. *Moj jarem je sladák* (m. sladek) Met. *Za hribom se hrib dviguje snežán* (m. snežno) Levst.

§. 153. Kakor pri samostavnikih, spreminjajo se goltniki **k**, **g**, redkejši **h**, tudi v prilogovi sklanjavi pred **i** (pred **e** samo v 2. 3. 5. edinem sklonu moškega in srednjega spola) v sorodne sičnike **c**, **z** (napravilno **j**) s. Ta spreminjava se vendar po gostem opušča, bodi si zavoljo preobilice sičnih glasov v slovenščini, bodi si iz ozira na staro slovenščino, ki v edinem rodivniku in dajavniku, in v množnem rodivniku, mestniku in druživniku ne potrjuje te spremembe n.pr. *Da sirotam in ubozim prav sodiš.* Dalm. *Kedar vidiš nazega, obleci ga.* Ravn. *Ne obračaj od ubozih oči.* Ravn. *V gorcem letu hlad mu delaš.* Vilh.

§. 154. Dasiravno prilog včasih samostavniku službo opravlja, drži se vendar svoje lastne sklanjave npr. *Bolan leži, milo ječi, duhovnega k sebi želi.* Npr. *Moškega skrb je za učenost, ženskih za lepoto.* Vodn. *Lenega čaka strgan rokav.* Vodn. *Ni treba zdravnika zdravim, ampak bolnim.* Met. *Zvesto pajdaštvo z modrimi brihta in izobrazuje mlade ljudi.* Met. *Kdor ubogim daruje, Bogu posojuje.* Slom.

Izjema je le beseda »starši«, kedar nam pomenja roditelje (parentes), in včasih tudi besedi »mlajši« in »duhoven« v samostavnikovem pomenu, n. pr. *Otrok brez staršev največa reva.* N. pr. *Kdor starše časti, dolgo živi.* N. pr.

§. 155. Prilog rad, rada, rado in nerad, nerada, nerado, kakor tudi vsi opisovani deležniki, rabijo nam samo v imenovavniku n. pr. *Kar se dolgo govori, to se rado zgodi.* N. pr. *Kdor starše časti, dolgo živi.* N. pr.

§. 156. Slovenščini rabi nekaj prilogov, ki se, ker so prislovne ali samostavne natore, ali nikdar ne pregibljejo ali pa le samo v nekaterih izrekih. K prvim spadajo: napek, peš, res, sovraž in ptujke: barek, lindek, nidek, ledik, žiher itd., ki jih pa le niže ljudstvo rabi n. pr. *Ko so množice slišale, šle so peš iz mesta za njim.* Met. – *Lindek beseda ne preseda.* N. pr. *Jemljem slovó od ledik stanú.* N. ps. K drugim se štejejo: tešč, laž, všeč, pol in žal, ki so razun »tešč« tudi samostavniki: po všeči, o poli dveh itd., npr. *Vsi drugi svatje so mi všeč.* N. ps. – *Slovencu je dobrovoljnost všeč tudi v knjigah.* Levst. – *Pljuvajte sline tešče.* N.ps. – *Žal besede v ustih ni in žale misli v srcu ni.* Preš. – *Kaj žalega storiti.* N.pr. *Dobil v odgovor laž besede.* Valj.

Opombe k posameznim sklonom.

§. 157. Namesti starih pravičnih oblik: ega, emu, em v ednini pišejo nekteri kranjski pisatelji: iga, imu, im; da so vendar prve oblike pravilniše mimo družih, tega nas prepričuje že začetek zložene sklanjave (iz imenske in zaimenske). Pisavo: iga, imu, im je ovrigel tudi Metelko, ki je namesti **i** vedno poliglasnik pisal. –

Po Koroškem govorimo razločno: omu mesto emu; rodivnikov ega pa radi v zategnjen â okrajšujemo: lep – lepâ (m. lepega), lepomu (m. lepemu). – Sem ter tje po Dolenskem končnico ega celó naglašujejo: mojéga, enéga itd.

Mesto i v ženskem dajavniku in mestniku je po Koroškem in še po družih slovenskih straneh sploh navadna oblika ej, ki rabi vsem Slovanom in jo potrjuje tudi stara slovenščina. Ko bi jo hteli tudi v slovensko pisavo vpeljati, gotovo bi jej dobro služila in včasih odvrčala celó kako dvoumnost.

§. 158. Pravilna končnica ženskega imenovavnika in kazavnika v dvojini je **i**; e je samo tedaj pravilen, kedar je naglas na njem, npr. *Dve krivi priči.* Trub. *Dve ubogi priprosti ženi.* Krell. *In so storili dve zliti teleti.* Dalm. *Pokaže črni kiti dve.* N.ps. *Onjedve sta dorasli, tam pa sta se ošepili, no rasli v sveto nebó.* N.ps.

§. 159. Prvotno množno obliko za srednji spol, kakor nam jo kaže stara slovenščina in slovenščina 16. stoletja, sedaj večidel z žensko končnico **e** zamenjavamo, ki je pa za srednji spol nepravilna. Naj se tedaj sopet umakne pravični obliki, ki še dan današnji živi pri štajerskih Slovencih, pri Dolencih in semtertje po Notranjskem. n. pr. *Svetijo se tam že okna grajska.* N.ps. *Ozka vrata* Trub. *O gospod! kako so tvoja dela velika in mnoga.* Dalm.

B. Kako se prilog stopnjuje.

§. 160. Prilog tako spreminjati, da ne naznanja samo lastnosti imena, temoč tudi pové, v kateri meri se mu prilaga, pravi se stopnjevati. Kakor drugi jeziki, razlikuje tudi slovenščina tri stopnje, ki so: prva ali nasebna, druga ali primerna, in tretja ali presežna.

Nasebna stopnja ali nasebnik kaže lastnost kake osebe ali stvari brez vsake primere ali prispodobe z drugo, npr. *lepa hiša, visoka gora.*

Primerna stopnja ali primernik znani, da se lastnost kaki osebi ali stvari v večji ali manjši meri prilaga kakor drugej, n. pr. *lepša hiša, viša gora.*

Presežna stopnja ali presežek kaže lastnost, ki se kaki osebi ali stvari prilaga v največji ali najnižji meri, n. pr. *najlepša hiša, najlepša hiša, najviša gora.*

Primerna stopnja

§. 161. Primerna stopnja ali primernik se zлага, ako se deblu za moški spol **ši** ali **ji**, za ženski **ša** ali **ja**, za srednji pa **še** ali **je** pritakne, npr. *lep – lepši, lepša, lepše; drag – draži, draža, draže.*

Da se včasih preveč ali pretrdih soglasnikov ne snide, treba je za lepoglasje s tem poskrbeti, da pred pristavkom *ši* ali *ej*, pred *ji* pa *e* vstavimo ali vrinemo. Edno- in dvozložnim prilogom je sploh *ej*, večzložnim pa *i* po godu. Končaja *ejši* in *ej* se med seboj menjata, npr. *prost-prostejši ali prosteji*; *svet-svetejši ali sveteji*; *močen-močnejši ali močneji*; *jasen-jasnejši ali jasneji* itd.

Splošne opombe.

§. 162. Pristavek *ši*, *ša*, *še* dobivajo:

a) ednozložni prilogi, posebno če jim deblo na **b**, **p**, **l** ali **r** končuje, n. pr. *slab-slabši*, *ljub-ljubši*, *lep-lepši*, *mil-milši*, *star-starši*, pa tudi *slabeji*, *mileji*, *stareji*, *starejši*; vendar se ne pravi: *ljubeji* (m. *ljubši*.)

b) vsi enozložni in mnogi dvozložni prilogi s korenovim končnikom **d**, ki se za samoglasnikom vselej v **j** pretopi, za soglasnikom pa izpade: *mlad-mlajši*, *rad-rajši*, *trd-trši*, *grd-grši*, *sladek-slajši*, *reddek-rejši*, *gladek-glajši* itd. pa tudi: *mlaji*, *trji*, *raji*, *grji*, *slaji*, *reji*, *glaji*. N. pr. *Zlato lepo*, *pamet lepša*. N. pr. *Turk je hud*, *njegova mati pa še huja*. N. pr. *Ne pečaj se s hujim od sebe*. N. pr. *Poslednja zmota je hujša od prve*. Met. *Slajše reči na svetu ni kakor je pesem lepa*.

§. 163. S pristavkom *ji*, *ja*, *je* zlagajo primerno stopnjo:

a) ednozložni prilogi, katerim je končnik kak *goltnik* ali **st** ali **z**, ki se z naslednjim **j** v sorodne šumnike pretapljajo: *drag-draži* (m. *dragji* in to iz *dragji*); *blag-blaži* (m. *blagji*); *jak-jači* (m. *jakji*); *gluh-gluši*, (m. *gluhji*), pa tudi *gluheji*; *brž-brži*, *bržji* (m. *brzji*). *čest-češči*, (m. *čestji*); *gost-gošči*, (m. *gostji*) *Prost* ima le *prostejši* ali *prosteji*; ta prispevek pa je tudi ostalim po godu: *čist-čišči*; *čistejši* ali *čisteji*; *gost-gošči*, *gostejši* ali *gosteji*, npr. *Klaja draža od konja*. Npr. *Kdor je jači*, *tlači*. Npr.

b) mnogi dvozložni prilogi, ki po odpahnjeni končnici: **ak**, **ek** **ok** *goltnike* in *sičnike* z naslednjim **j** vred v sorodne šumnike spreminjajo: *visok-viši* (m. *visji*); *nizek-niži* (m. *nizji*); *ozek-oži* (m. *ozji*); *širok-širji*; *tanek-tanji*; *dalek-dalji*, *delji*, *kratek-krači* (m. *kratji*) ali *krajši*; *mehek-meči* (m. *mekji* iz korena *mek-*); *lahek*, *lehek*, *lohek-laži*, *leži*, *loži* (iz kor. *leg-*) ali *lajši*; *težek*, *teži* (iz kor. *teg-*) itd. *Globok* ima *globši*, *blobokejši* ali *globočeji*. Pravijo pa tudi: *visokejši*, *širokejši* ali *visokeji*, *širokeji* ali *visejši*, *visočeji*, *širočeji* itd. n. pr. *Hišni prag najvišja planina*. N. pr. *Višemu prijenjaj*, *nižemu prizanesi*. N. pr. *Od dne do dne se v ožem krogu sučem*. Cegn.

Razun oblik: *viši*, *niži*, *draži* itd. nam rabijo tudi oblike: *višji*, *nižji*, *dražji* itd. Le-te zadnje oblike so nemara ostanki nekdanjih staroslovenskih *vyšij*, *nižii* itd. Mikl. Forml.

§. 164. S pristavkom *ej*-*ejši* ali *iši*, *a*, *e*, delajo primerno stopnjo:

a) mnogi ednozložni prilogi na **m**, **n**, **p**, **v**, npr. *hrom-hromeji*, *hromejši*; *cen-ceneji*, *cenejši*; *nov-noveji*, *novejši*; *zdrav-zdraveji*, *zdravejši*; *top-topeji*, *topejši*. (Oblike *noviši* ali *novši*, *zdraviši* ali *zdravši* ne godé sluho tako, kakor; *novejši*, *zdravejši*.)

b) ostali prilogi z dvema ali tremi zlogovi; pomniti je vendar, da se dvozložnicam *ej*-*ejši*, večzložnicam pa *rajši* *iši* prideva: *jasen-jasnejši*, *jasneji*; *svitel-svitlejši*, *svitleji*; *prijeten-prijetnejši*, *prijetnejši ali prijetniši*; *rodoviten-rodovitnejši*, *rodovitnejši* ali *rodovitniši*, npr. *Tam je življenje dan jasneji*, *nebo nad zvezdami svitleje*. Cegn. *Državin*, *pesnik iz najimenitnejših pesnikov ruskih*. Navr. – *Po najtemnejši noči se daní*. Kos. *Zgodovina je najimenitnejše poslopje narodne slave*. Tom.

Starim Slovencem je rabila posebno za stopnjevanje priloge s končnico **en** in **r** le oblika *ej*, ali *ejši*: una za moški, le-ta za ženski spol n. pr. *jasen*, *jasneji-jasnejši*; *star*, *stareji*, *starejši* itd.; sedaj rabimo *ej* in *ejši* sploh za moški, *eja* ali *ejša* pa za ženski spol. Tudi v srbsko-hrvaškem jeziku dobivajo taki prilogi v drugi stopnji le *iji* ne pa *ji* ali *ši*; vendar tudi po staroslov. *gorji*.

§. 165. Nepravilno delajo primernik: *velik-veči*, *vekši*; *majhen-manjši*, *manji*, *menji*; *dober-boljši*, *bolji*; *dolg-dalji*, *delji*, *deljši*; *zel* (*hud*) - *gorši**, *gorji*; npr. *Bolja pamet kakor žamet*. N. pr. *Dober sosed je bolši ko deset stricev*. N. pr. *Človek težko čaka boljših časov*. Slomš. *Boljša kratka sprava*, *kakor dolga pravda*. N. pr.

§. 166. Prilogi, ki so prav za prav deležniki sedanjega časa, kakor: *goreč*, *trpeč*, *rudeč* (*rdeč*), *vroč*, *pekoč* itd. in pa trpni deležniki preteklega časa: *učen*, *zgubljen* itd. obrazijo drugo stopnjo radi tudi s tem, da nasebni stopnji *bolj*, za presežno pa *najbolj* predstavljajo, n. pr. *Boš imela lice bolj cveteče*. N.ps. Pri pravih prilogih se te stopnjave *rajši* ogiblji, ker ni prav slovanska; zato tudi

deležnike po gostem pravilno stopnjujemo, n. pr. *Matija Čop, Slovenec izmed najučenejših Slovencev*. Navr. Včasih se ognemo pretrdi in neslovenski besedi tudi s tem, da rabimo glagol namesto priloga, npr. *Danes bolnik bolj trpi* (m. *je bolj trpeč*) itd.

Presežna stopnja.

§. 167. Tretja stopnja je dvojna: *ozirna* in *brezozirna*. Prva kaže, da se kaki osebi, ali reči lastnost ali kakšnost, z ozirom na drugo, v najvišji ali najnižji meri prilaga; druga pa naznanja, da se kaki osebi ali stvari lastnost brez ozira ali primere v zelo visoci ali v zelo nizki meri prideva.

§. 168. Ozirni presežnik se naredi:

a) ako pred primerno stopnjo besedico *naj* ali *nar* postaviš: n. pr. *Najbolja (narbolja) luč je Bog*. Npr.

b) ako nasebni stopnji spredej besedico *najbolj* prideneš, n. pr. *Lice najbolj cveteče*. N. ps.

c) včasih se s predlogom *nad*, s prislovom *mimo*, s predlogom *od* ali še drugači s kakim celim stavkom opisuje, n. pr. *Kralj velik mimo vseh zlaganih bogov*. Ravn. *Bodi še tako drazega, mimo čiste duše ni nič*. Ravn. – *Ni meštra nad potrebo*. N. pr.

§. 169. Brezozirni presežnik se izobrazuje iz nasebnika:

a) ako se prilogu ena izmed besedic: *zelo (zlo), kaj, prav, sila, silno, jako, hudo, neznano, neizrečeno, neizmerno* ali enacih ktera predpostavi, n. pr. *zelo bogat, kaj učena glava, neizrečeno velika slava* itd.

b) da se nasebniku spredej: *pre- spre-* ali *vse-* ali *vsega-* pridene n. pr. *premil, preljub, vsemogočen* ali *vsegamogočen*.

Besedica *pre* pomenja pa včasih tudi preveč, npr. *Premrzle so v gozdih mi včasih rosé*. Preš. – Naj se tedaj previdno v rabo jemlje.

c) da prilog dvakrat zapored postavimo, npr. *visoka visoka gora*.

d) Kedar hočemo posebnost ali imenitnost kake osebe ali reči nad vse druge povzdigniti, služijo nam različni narodski primeri in celi stavki, ki jih nasebniku priklepamo, n. pr. *Veselo, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; bistro ko ribje oko; siten kakor griža; raščav kakor hmelj; grenek ko pelin; učen, da se mu čudi mlado in staro*. itd.

Kako se stopnjevanji prilog sklanja.

§. 170. Sklanjava stopnjevanjih prilogov je popolnoma enaka sklanjanju drugih prilogov. Ta pravilna sklanjava, ki živi še dan današnji med štajerskimi in ogrskimi Slovenci in med Dolenci na Kranjskem, vjema se popolnoma s staro slovenščino in z družimi slovanskimi narečji, pa tudi s slovensko pisavo 16. stoletja, ki v sklanjanji ne dela nobenega razločka med stopnjevanimi in »nestopnjevanimi« prilogi, tedaj: 1. *lepši, najlepši grad; lepša, najlepša hiša; lepše, najlepše poslopje*; 2. *lepšega, najlepšega grada; lepše, najlepše hiše* itd.

Po zahodni strani je med Slovenci sploh razširjena posebna sklanjava stopnjevanjih prilogov, ki se v imenovavniku in kazavniku vseh spolov in števil (za ženski spol vselej, za moški in srednji večkrat tudi v ostalih sklonih) na *i* glasi, n. pr. edn. *lepši vrt, lepši hiša, lepši mesto*; dv. *lepši vrata, lepši hiši, lepši mesti*, mn. *lepši vrti, lepši hiše, lepši mesto*; 2. *lepši hiše*, 3. *lepši hiši*, 4. *lepši hišo*, itd. – Na svetu *lepši rožice ni, kakor je vinska trta*. N. ps. *Lepši rož na svetu iskati ni, ko so oča ino mati*. N. ps. *In je rožice pregledovala, ktera lepši je cvetú*. N. ps.

Ker se ta pomanjkljiva sklanjava ne vjema s staro slovenščino in tudi ni znana vsem Slovincem, naj se tedaj v knjigi rajši umakne pravilnej.

Nepopolni prilogi.

§. 171. *Nepopolni* ali *pomanjkljivi prilogi* so oni, kterim manjka kaka stopnja: *prva* ali *druga*, ali *druga* ali *tretja*.

1. Prve stopnje nima bliži, najbliži od prislova blizo.
2. Druge stopnje nimajo, tretjo na videz pa imajo in jo krojé, devaje pred prvo stopnjo besedico *naj*: *doljni, gornji, zgornji, prvi, poslednji, zadnji, skrajni*, n. pr. *Vživa jo najzadnja stvar na svetu*. Cegn.

»Najpravi a, o« se nahaja (pa le po pevski pravici) samo v vrstici: *Kranjc! tvoja zemlja je zdrava, za pridne nje lega japrava*. Vdn. *Ljudstvu pa ta oblika ne služi*.

Sem spada tudi: *bližnji*. Namesto: bližnjeji, najbližneji ali najbližnji, pravimo: *bliži* ali *bližji, najbližji*, n. pr. *Srajca je bližja od suknje*. N. pr. *On mi je najbližji sosed*. (Beli Kranj.)

3. Druge in tretje stopnje nimajo prilogi, katerim se že po njih pomembnosti večja ali manjša mera misliti ne more. Taci prilogi so:

a) ki naznanjajo, čigavo je kaj, npr. *bratov, sestrin, kmečki* itd.

b) ki znanijo, iz česa je kaj n. pr. *lesén, prstén, srebrn, steklen* itd.

c) priložni zaimki, števnik in deležniki n.pr. *govoreč, zgubljen, moj, tvoj, dvojen* itd.

d) kateri že sami na sebi najvišjo stopnjo naznanjajo, n. pr. *vsegaveden, predober* itd.

e) dalje: *desni, levi, pravi, notranji, vnanji, današnji, včerašnji, sinočni, sedanji, poletni, zimski, vsakdanji, cel* in drugi enaki.

C. Besedoslovje

II. Izpeljava

B. Prilogov

§. 319. V prilogah je slovenščina samorašča kakor v samostavnih ali pa jih obrazi po pritiklinah ali obrazilih od drugih besednih plemén. Obrazila so mnogovrstna po obliki in po pomenu in se natikajo poleg glasoslovnih postav sosebno imenskim, pa tudi glagolskim in prislovnim osnovam ali koreninkam, da jim služijo kot znanila raznih lastnosti in razmér. Da se pomén prilogovih obrazil lože zapomni, preglejmo jih tu v sledečih razredkih:

§. 320. – I. Svojivna obrazila:

in (ina, ino). Glavni pomén te končnice je last ali čigavost kake posamezne izvestne (določene) ženske osebe. Ker se med živimi bitji sosebno osebam, redkeje drugim stvarém, nekaj prilastuje ali prisvojuje, zato obrazimo svojivne priloge na – *in, ina, ino* praviloma le od ženskih imen, n. pr. *Ana – Anin (Anina, Anino); dékla – déklin, gostja – gostjin, nevesta – nevestin, Neža – Nežin, Olga – Olgin, Palada – Paladin, sestra – sestrin, teta – tetin, udova – udovin, Venera – Venerin, žena – ženin*. – Besede: *gospâ, hči, mati, grófinja* in *knezinja* imajo priloge: *gospénj, hčerin* ali *hčerinj, máterin, matern* ali *materínj, grofínj* ali *grofénj* in *knezínj*.

Osnovni končnik **c** prehaja pred obrazilom vselej v **č**, n. pr. *cesarica – cesaričin, kraljica – kraljičin, predica – predičin*.

Sem-le spadajo tudi moški samostavniki na **-a**, ki jih sem ter tje še dan danes po ženskem sklanjalju pregiblujemo, ter imajo razun oblik: *očetov, starešinov, vodjev, vojvodov* itd. še po gostem: *očin* ali *očinj, starešinin, vojvodin* itd. – Včasih prirašča ta končnica, sosebno zavoljo lepoglasja:

a) drevesnim in travinim imenom, posebno tistim, ki se končavajo na **-ica**, n.pr. *breskva – bréskvin cvet, trava – travino seme, jagódica – jagodičin sok; marelica – marelično sadje*.

b) in še nekim vidnim ali umskim rečem, n. pr. *izba – izbina* ali *izbénja vrata; veža – vežine* ali *veženje duri, britva – britvina ostrica, grablje – grabljini zobjé, natora – natorina moč*.

ji (ja, je). Ta končnica prirašča sosebno živalskim imenom redkoma osebam, in pomenja splošno last ali svojstvo, vsega razpola ali plemena, ne pa kake posamezne osebe, kakor *in*, n. pr. *gad – gadja zalega, govedo – goveje meso, koza – kozja brada, krava – kravje mleko, kura – kurja smrt, ovca – ovčji sir, pes – pesja noga, riba – ribje okó, volk – volčji zob*.

Končnica **-ji** služi tudi nekterim osebam, n. pr. *Bog – božji, človek – človečji (človeški), knez – knežji, dete – detečji* ali *detinji, Slovén – slovenji (slovenski); – baba – babji, vrag – vražji*.

Namesto končnice *ji* rabi nekterim živalskim imenom raje -ov z enacim pomenom, n. pr. *bik* – *bikova moč*, *jazbec* – *jazbečeva mast*; *krt* – *krtova dežela*; *medved* – *medvedov brlog*, *medvedji dol*; *oven* – *ovnov rog*; *slon* – *slonova kost*, ali -ski, n. pr. *svinja* – *svinjsko mesó*, *konj* – *konjska griva*.

ov (ova, ovo), za ozkimi soglasniki *ev* (eva, evo). Ta rodovitna končnica nam rabi sosebno pri izpeljavi svojivnih prilogov od izvéstnih (določenih) moških oseb in se vjema v pomenu z obrazilom: in, ina, ino, n. pr. *brat* – *bratov* (*bratova*, *bratovo*); *Ciceron* – *Ciceronov*, *fant* – *fantov*, *Ivan* – *Ivanov*, *knez* – *knezov*, *Potočnik* – *Potočnikov*, *Temistokel* – *Temistoklov*, *sosed* – *sosedov*, *sin* – *sinov* ali *sinovlji*, *vojščák* – *vojščakov*, *vojvoda* – *vojvodov*, *Žid* – *Židov*; – *cesar* – *cesarjev*, *kralj* – *kraljev*, *pastir* – *pastirjev*, *prijatelj* – *prijatelj*, *učitelj* – *učiteljev*, *vodja* – *vodjev*.

Osnovni končnik *c* prehaja navadno v *č*, n. pr. *pevec* – *pevčev*, *strelec* – *strelčev*, *stric* – *stričev*. Če pa že kak šumevec v besedi stoji, ohrani se raji *c*, n. pr. *učenec* – raji *učencev* ali *učencov* mesto *učenčev*. – Dodeva se pa ta končnica tudi:

a) imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin brez ozíra na samostavnikov spol, n. pr. *ajda* – *ajdov kruh*, *bukva* – *bukov les*, *črešnja* – *črešnjeva vejica*, *hruška* – *hruškov pecelj*, *korenje* – *korenjevo seme*, *leska* – *leskov grm*, *lipa* – *lipov cvét*, *luk* – *lukov duh*, *mak* – *makovo zrno*, *smreka* – *smrekov storž*, *želod* – *želodova skledica*.

b) nekterim umskim ali drugim rečem, posebno tistim, ki nam služijo kakor žive osebe, n. pr. *Glasnik* – *Glasnikova pisava*, *Naprej* – *Naprejev vrednik*, *Tovarš* – *Tovaršev list*; *velevnik* – *velevnikovo obrazilo*, *rodivnik* – *rodivnikov sklonilo*, *zaimek* – *zaimkov pomén*, *vezník* – *veznikova raba*; pravimo pa tudi: *jarmova kamba*, *kolovratovo vreteno*, *kruhova skorja*, *ključeva brada*, *mečeva nožica* itd.

ski (ska, sko). Ta končnica prirašča brez ozíra na spol imenom narodov, stanov, krajev in časa in tvori tako imenovane splošne svojivne priloge, kateri kažejo, kar je lastno več osebam in stvarém skup ali vsem ljudém kacega naroda ali stanú, ali pa celemu kraju, vsemu času, n. pr. *cesar* – *cesarski* (*cesarska*, *cesarsko*); *dvor* – *dvorski*, *jesén* – *jesenski*, *ljud* – *ljudski*, *morje* – *morski*, *obrtinja* – *obrtnjijski*, *pastir* – *pastirski*, *planina* – *planinski*, *Sava* – *savski*, *Slovan* – *slovanski*, *zima* – *zimski*; sicer pa pomni si:

a) enozložnice, zavoljo lepoglasja včasi tudi dvozložnice privzemajo pred obrazilom rade prirastek *ov* – *ev*, n. pr. *brat* – *bratovski*, *fant* – *fantovski*, *kralj* – *kraljevski*, *kmet* – *kmetovski* (*kmetiški*, *kmečki*), *Rus* – *rusovski* (*ruski*), *Žid* – *židovski*, *mojster* – *mojstrovski*, *osel* – *oslovski*. *Tat* ima *tatinski*, *dete* – *detinski*.

b) gibljivi polglasnik *e* se ohrani, ko bi preveč soglasnikov zapored sledilo, n. pr. *Ciper* – *ciperski*, *Oger* – *ogerski*, *mojster* – *mojsterski* (*mojstrovski*), *Zader* – *zaderski*.

c) pred obrazilom *ski* prehajajo osnovni goltniki, šumevci in zobnik *t* s *s*-om vred v *š*, n. pr. *deklič* – *dekliški* (m. *dekličski*); *kovač* – *kovaški* (m. *kovačski*); *Praga* – *praški* (m. *pragski*); *Čeh* – *češki* ali *česki* (m. *čehski*); *Lah* – *laški* (m. *lahski*); *človek* – *človeški* (m. *človeški*); *Amerika* – *ameriški* (m. *ameriški*); *mesto* – *meški* (m. *mestski*); *Hrovat* – *hrovaški* (m. *hrovatski*); *Lože* – *ložski* (m. *ložski*), *Anglež* – *angleški* (m. *angležski*); *mož* – *moški* (m. *možski*).

Ta spreminjava je lastna tudi sikavcem: *c*, *s*, *z*, n. pr. *Celovec* – *celovski* (m. *celovcški*), *deklica* – *dekliški* (m. *deklicski*), *Kras* – *kraški* (m. *krasski*); *nebesa* – *nebeški* (m. *nebesski*); *Pariz* – *pariški* (m. *parizski*); *vitez* – *veteški*; *Gradec* ima *gráški*. – Večkrat se pa primeri, da *c* odleti, n. pr. *Dolenec* – *dolenski*, *gorenec* – *gorenski*, *notranjec* – *notranjski*, *pevec* – *pevski*, *rokodelec* – *rokodelski*; - *s* se vtopí, n. pr. *Rus* – *ruski* (m. *ruski*); - *z* pa se umakne močnejemu *s*, n. pr. *Francoz* – *francoski* (m. *francozski*), *Silez* – *sileski* (m. *silezski*).

Zobnik *d* včasi odpade, včasi ne; navadno se pa v sorodni *j* prelije; n. pr. *gospod* – *gosposki*; *Rhod* – *rhodski*; - *Bled* – *blejski*; *grad* – *grajski*; *Carigrad* – *carigrajski*.

d) Imenom vasí in trgov na staroslovensko končnico -ane se ta končnica vselej ovrže, n. pr. *Svéčane* – *sveški*, *Podgorjane* – *podgorski*, *Poličane* – *poliški*.

e) Kedar ravnamo priloge imenom ali prebivavcem tistih mest, trgov ali vasí, ki imajo prilog in samostavnik v sebi, povzamemo obé besedi v prilog, n. pr. *Černa gora* – *črnogorski*, *Beli grad* – *belograjski*, *Novo mesto* – *novomeški*, *Slovenji gradec* – *slovenjegraški*, *Mala slevica* – *maloslevski*,

Sveti križ – svetokriški itd. – ali pa, če bi bile sostave predolge, izobrazimo si prilog samo od tiste, ki je bolj značajna mimo druge, n. pr. *Dvorska vas – dvorski*, *Krvave peči – krvavski*, *Velike lašče – laški*.

f) Po teh postavah ravnamo tudi priloge ptujih imen, če imajo v ptujščini ravno tiste končnice ko v slovenščini, n. pr. *Azija – azijski*, *Antiohija – antiohijski*, *Nola – nolski*, *Grk – grški*, *Korcira – korcirski*, *Troja – trojski*, *Delfi – delfski (delfiški)* itd.; – če pa imajo ptujke še svoje prvotne končnice, treba jih je še prej samostavnike po domače preravnati (§ 318) ter jim potem še le dati prilogovo obliko n. pr. *Aegeus – Egej – egejski*; *Elisium – eliséj – elisejski*; *Alkaeus – Alkej – alkejski*; *Narbo – Narbona – narbosnki*; *Salamis – Salamina – salaminski*; *Hellas – Helada – heladski*; *Athenae – Atene – atenski*.

Le nekaj ptujkam obrazimo svojivne priloge raji po ptujščini, n. pr. *Gotha – gotajski*, *Jena – jenajski (m. gotski, jenski)*; tako pravimo Slovenci tudi: *evropejski* mesto *pravilnega evropski* iz: *Evropa* itd.

§. 321. Lastivna ali kakovostna obrazila

ast (asta, asto), enaka nemškim sostavljenicam s prilogom = *förming*, prirašča moškim, ženskim in srednjim samostavnikom, redkeje prilogom, ter pomenja, čemu je kaj podobno, n. pr. *budalo – budalost*, *črta – črtast*, *dim – dimast*, *grba – grbast*, *jajce – jajčast*, *kamen – kamnast*, *klin – klinast*, *lisa – lisast*, *pero – pernast*, *srp – srpast*, *žolt – žoltast*. – Včasí stojí -ast mesto -av, n. pr. *cunjast = cunjav*, *pegast = pegav*, *žilast – žilav*, *žlezast – žlezav*.

av (ava, avo), če se pritisne osnovi samostavnega imena, opetuje samostavnikov pomén in kaže vnanje svojstvo, ki se nad kom ali čem vidi, n. pr. *cunja – cunjav*, *dlaka – dlakav*, *grba – grbav*, *grča – grčav*, *guba – gubav*, *krasta – krastav*, *krv – krvav*, *luska – luskav*, *rast – raščav*, *snet – snetjav*, *srnja – skrnjav*, *vrapa – vrapav*.

en (-na, no, polglasni e moškega spola se odpahne). Ta rodovitna končnica, osnovi neživečih ali brezživotnih imen pritaknjena, izrazuje sploh samostavnikov pomén v prilogovi obliki in pomenja, kakošno ali od česa je kaj. Tacih prilogov imá slovenščina veliko silo od vseh treh spolov:

a) od moškega, n. pr. *dolg – dolžen*, *dolžna (dolžno)*, *glad – gladen*, *gnoj – gnojen*, *greh – grešen*, *konop – konopen*, *kras – krasen*, *prah – prašen*, *praznik – prazničen*, *smeh – smešen*, *sok – sočen*, *strah – strašen*.

b) od ženskega, n. pr. *hvala – hvalen*, *hodoba – hudoben*, *mlaka – mlačen*, *moč – močen*, *pokora – pokoren*, *rosa – rosen*, *snaga – snažen*, *sprava – spraven*, *sreča – srečen*, *véra – véren*, *voda – voden*.

c) od srednjega, n. pr. *blato – blaten*, *čudo – čuden*, *mleko – mlečen*, *kresilo – kresilen*, *železo – železen*.

Nekaj jih je navadnih samo z določno obliko, n. pr. *božični*, *grobni*, *nočni*, *poljni*, *zimni* in še več drugih, posebno tacih, ki znamenujejo čas.

Po odpahnjem polglasniku se snideta včasí dva **n**, n. pr. *ime – imenen*, *imenna*, *imenno*; *koren – korenen*, *korenná*, *korenno*; *spona – sponen*, *sponna*, *sponno*; ker se pa izreka dveh zapored stoječih enacih soglasnikov ustom nekaj upira, govoré in pišejo nekteri rajše: *imenski*, *korenski*, *sponski* (*a*, *o*), kar tudi ni napečno.

ív (iva, ivo), samostavniku dodano, pomenja kako vnanje svojstvo kakor -av ali kako duševno lastnost, n. pr. *črv – črvív*, *laž – laživ*, *ljubezen – ljubeznív*, *milost – milostív*, *plesen – plesnív*, *pleša – plešív*, *prah – prašív*, *smet – smetív*, *snet – snetív*, *uš – ušív*.

Zavoljo lepoglasja privzame mnogo prilogov **lj**, redkeje **nj**, pred obrazilom, n. pr. *laž – lažnjív*, *mar – marljív*, *milost – milostljív*, *trpež – potrpežljív*, *šala – šaljív*, *škoda – škodljív*, *zavid – zavidljív*.

nji (nja, nje) tvori priloge seobno od prislovov in predlogov, redkeje od drugih besednih plemén, in kaže sploh na razmeri kraja, časa in načina, n. pr. *danes – danešnji*, *davi – davišnji*, *dol – dolnji*, *gori – gornji*, *jutro – jutranji*, *jutrošnji*; *letas – letašnji*, *nekdej – nekdanji*, *notre – notranji*, *notrenji*; *pred – prednji*; *sedaj*, *zdaj – sedanji*, *zdanji*; *sinoči – sinočnji*, *sred – srednji*, *tedaj – tedanji*, *vne – vnanji*, *vnenji*; *vsakdaj – vsakdanji*, *zad – zadnji*.

§. 322. III. Množivna in snovna obrazila.

at (ata, ato), osnovi samostavnikovi pritaknjeno, kaže na imetje ali na obilico tega, kar se prilaga imenu, n. pr. *brada – bradat*, *glava – glavat*, *gora – gorat*, *kamen – kamnat*, *kamenat*; *kosem – kosmat*,

krilo – krilat, las – lasat, mož – možat, noga – nogat, pleča – plečat, plošča – ploščat, rog – rogat, uho – uhat.

Nekteri prevzamejo **n** med osnovo in obrazilo, da se še lepše glasé, n. pr. *kri, krv – krvnat, ljud – ljudnat, meso – mesnat, moka – močnat, pero – pernat, skala – skalnat.*

én (ena, eno), samostavniku dodano, razodeva snov, iz ktere je kaj, n. pr. *apno – apnén, glinja – glinjén, jeklo – jeklén, kamen – kamnén, kost – koščén, lan – lanén, led – ledén, les – lesén, med – medén, ogenj – ognénj, platno – platnén, prst – prstén, proso – prosén, steklo – steklén, sukno – suknén, volna – volnén.* – Srebro ima srebrn.

ít (ita, ito) je enacega pomena kakor **-at**; v rabi mu dodevamo Slovenci večidel končnico *en*, n. pr. *ime – imenít ali imeniten (tno, a); kamen – kamenít ali kameniten; pleme – plemenit ali plemeniten; oko, oči – očít ali očiten; srd – srdit ali srditen* in z vstavljenim vekšavnim **-ov**: *brdo, brdovit ali brdoviten, glas – glasovít ali glasoviten, groza – grozovít ali grozoviten, skala – skalovít ali skaloviten, strah – strahovít ali strahoviten, val – valovit ali valoviten.*

§. 323. IV. Djanje ali stanje znanivna obrazila.

av (ava, avo), glagolski osnovi dodano, pomenja nagnjenje h kaceму djanju, n. pr. *bahati se – bahav (t. j. ki se rad bahá); gizdati se – gizdav, igrati – igrav, kujati se – kujav, lišpati se – lišpav, opotékati se – opotekav, plesati – plesav, smejati se – smejav, vekati – vekav, vjedati – vjedav.* – Včasí jim priraste končnica *-en*, n. pr. *delav, delaven; bahav – bahaven* itd.

en (-na, no). Ta končnica se pritika glagolu na nedoločnikovo osnovo, ali na koren ali pa na deležnike, torej je različna po pomenu:

a) nedoločnikovi osnovi nedovršnih glagolov pritaknjena (zev se zapre s črko *v*), je vselej djavnega pomena, n. pr. *daja – dajaven (dajavna, dajavno), kaza – kazaven, obeta – obetaven, ponavlja – ponavljalen, prehaja – prehajaven; trpé – trpéven, velé – veléven; hladi – hladiven, meči – mečiven, svoji – svojiven.*

Ker znanjujejo ti prilogi djanje ali stanje, ki se ravno vrši ali biva, izpeljujemo jih prav za prav le iz nedovršnikov; torej so napečni: določiven, dovršiven, prisvojiven in vsi drugi, ki so iz dovršnikov izpeljani.

b) trpnemu deležniku na **-t** pritisknjena, daje prilogom trpni pomen kakor *-ljív*, n. pr. *pít – piten, razdrt – razdrten, nerazdrten.*

c) tvornega ali trpnega pomena so prilogi, če se pritakne končnica glagolski koreniki, in sicer večidel:

α) tvornega, če jo prideneš dovršnim glagolom, n. pr. *dovrš – dovršen, obseg – obsežen, postreg – postrežen, poduč – podučen, sned – snéden (snéden človek)* itd.

β) trpnega, če jo prideneš nedovršnikom, n. pr. *jed – jéden, grez – grezen, kov – koven, seč – sečen, uč – účen.*

iv (iva, ivo) enacega pomena z obrazilom **-av**, n. pr. *nagajati – nagajív, snesti – snedív, plašiti – plašív*; večidel privzamejo *lj* n. pr. *bosti – bodljív, dremati – dremljív, krasti – kradljív, postreči – postrežljív, prepirati se – prepirljív, sumiti – sumljív, zabavljati – zabavljív, zarpravljati – zapravljív.*

ljív (ljiva, ljivo) prirašča glagolski koreniki in pomenja, da se more kaj zgoditi; torej je vselej trpnega pomena in enaka nemškemu: *fähig, – bar*, n. pr. *doseči – dosegljív, dovršiti – dovršljív, minuti – minljív, omečiti – omečljív, premagati – premagljív, slišati – slišljív, stružiti – strugljív, topiti – topljív, viditi – vidljív, vzdigniti – vzdigljív, zadržniti – zadržljív.*

Čehom rabi v tem priméru končnica *-eln*, n. pr. *viditeln, slišiteln, kovateln.*

§. 324. V. Manjšavna in vekšavna obrazila.

1) Manjšavne končnice so:

ecen, ehen (hna, o), n. pr. *mal – malehen, bolen – bolehen; droben – drobčen.*

ičen, iček (čna, o), n. pr. *star – staričen, mrtev – mrtvičen;*

kast (a, o), n. pr. *bel – belkast, rumen – rumenkast, rudeč – rudečkast, siv – sivkast, strm – strmkast.*

kljat (a, o) prilog še bolj na pomenu pomanjša, n. pr. *bel – belkljat, črn – črnkljat, sinj – sinjkljat, siv – sivkljat, rumen – rumenkljat.*

ken, činek, čken, n. pr. *mal, majhen, maličken, majčken* itd.

2) Vekšaven pomén imajo:

ov (ev), kateri zlog se na ravnost pred obrazilo dene, če hočemo povedati večo obilnost ali silo kake lastnosti, n. pr. *déžen – deževen, gladen – gladoven, prašen – prahoven, voden – vodoven; pečnat – pečevnat, skalnat – skalovnat; plodovit, skalovit, valovit* itd.

inski (a, o), n. pr. *grozovinski, hudobinski, salaminski, strelenski*.

D. Skladnja

I. Imena

O prilogu

§. 431. Prilog se sklada s svojim samostavnikom v spolu, številu in sklonu, naj si nam rabi kot prilastek ali kot dopovedek, n. pr. *Stara petica, star prijatelj, zdrava pamet velika sreča*. Vodn. – *Slaba tovaršija pohujša dobro zadržanje*. N. pr. – *Vsako dobro drevo rodi dober sad*. Met. – *Sreča je opotočna*. N. pr. – *Kvas testo osladno in lepo dišeče stori*. Met.

Izjema je le pri srednjih samostavnikih v množini, katerim družijo prosto ljudstvo in tudi večina slovenskih pisateljev priloge rajši z ženskim koncem na **e**, ki je nekako milejši na glasu od resnejšega **a**; zató govoré in pišejo: *velike mesta* nam. *velika mesta, nove vrata* namesto *nova vrata, dobre dela* namesto *dobra dela* itd.

Kedar se priklada prilog dvema ali več samostavnikom, tedaj se sklada s tistim, pred katerim stoji; če so pa samostavniki različnega spola ali v različnem številu, tedaj je treba prilog pred vsakim posebej ponoviti, n. pr. *Vsi ljudjé in vse živali* (ne pa: *vsi ljudjé in živali*) *žeje konec so jemali*. Valj. – *Lep obraz in lepo zadržanje velika sreča*. – *Dobra vest, dobro srce in dobra dela so čednosti za nebesa*. Ravn.

§. 432. Včasi se zamolčí ali je neznan samostavnik, na katerega se prilog nanaša, tedaj:

1) preobrazi se prilog sam v samostavnik, kar je slovenščini najbolj po godu, n. pr. *Hudobnež* (namesto: *hudobni*) *se lastne sencé bojí*. N. pr. – *Malopridenž* (namesto: *malopridni*) *je nesrečen na tem in na unem svetu*. – *Bolniku* (nam. *bolnemu*) *je treba zdravila*. Met. – ali pa

2) prevzame prilog sam samostavnikovo opravilo in stoji:

a) v moškem spolu, če se more na mislih dodati: človek – ljudjé ali kak drugi moški samostavnik, n. pr. *Pošteni se poštenemu družijo, grešni grešnemu služijo*. N. pr. – *Pravičnega zločin podleže*. Kos.

b) v ženskem spolu, če se more na mislih dodati: reč, šega ali kaka druga beseda ženskega spola, n. pr. *Lačna vrana sito pita*. N. pr. – *Ta je bosa; ta bo jalova; je že taka*.

c) v srednjem spolu, če se naznanja kaka lastnost brez izvestnega (določenega) samostavnika ali če je izpuščena beseda srednjega spola, n. pr. *Kar je pravo, to je zdravo*. N. pr. – *Kjer krepko se in mehko snide, ko z ostrim rahlo v zvezo pride* itd. Kos.

§. 433. Prilog se jemlje v rabo zdaj v izvestni (določni), zdaj v neizvestni (nedoločni) obliki.

1) Izvestna oblika prilogova nam služi:

a) kedar je govorjenje o izvestni, že znani osebi ali reči; Namcu rabi v tem primerljivejši določni spolnik, »der, die, das« pred prilogom; n. pr. *Zadovolni imá kmalo dosti*. N. pr. – *Hudobni beží, ko ga nihče ne podí*. *pravični je neprestrašen*. Ravn. – *Dan je beli, vstani leni!* N. pr. – *Z revščino se uteplje, kdor išče boljšega kruha kakor je beli*. Levst.

b) kedar se je prilog s samostavnikom popolnoma v en pomén zrasel, n. pr. *Sladki koren, mali traven, veliki traven, mali srpan* itd.

c) pri tistih prilogih, ki brez izvestne oblike niso navadni, kakor prilogi na ski, mnogi prilogi krajevnega in časovnega pomena, prilogi v prímérni stopnji, vrstivni števniki in nekateri zaimki, n. pr. *Prvi pregrešek odpré vrzel hudodelstvu*. – *Lep jesenski dan* itd.

2) Neizvestna oblika prilogova nam služi:

a) kedar je govorjenje o neizvestni, še neznani osebi ali reči, Nemcu rabi: »ein, eine, ein« pred prilogom, n. pr. *Malopriden pastir čredi vodo kali*. N. pr. – *Mil gospodar odpré vsem gostem duri*. Kos. – *Več veljá prihranjeno jajce, ko pojeden vol*. N. pr.

b) kedar prilog kot dopovedek v stavku stoji, n. pr. *On bode bogat, ko pes rogat.* N. pr. – *Sodi svoje delo trezen, ne pijan.* Slomš. – *Rad lačen povžije, kar zberljivec pustí.* N. pr. – *Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.* N. pr.

c) pri svojivnih prilogih na ov – in pri svojivnih zaimkih, n. pr. *Mojstrov sin dostikrat ni imena vreden.* N. pr. – *Vsaka reč ima svoj čas.* N. pr.

§. 434. Primérna stopnja ali primérnik nam rabi, kedar dve reči eno drugi primerjamo, gre li eni kaka lastnost v večí ali manji meri kakor drugi. Reč, kateri se prva primerja, stoji:

a) v enacem sklonu s členki: *ko, kot, kakor* ali *nego*, n. pr. *Hujša je žeja ko glad.* Slomš. – *Bolje poštenje nego sramotno življenje.* N. pr. – *Slajše reči na svetu ni kakor je lepa pesem.* Slomš. – *Modrost je slajša ko med.* Slomš.

b) v rodivniku s predlogi *od* ali *mimo* (§ 406, 407), v dajavniku s predlogom *proti* (§ 410) ali v kazavniku s predlogi *čez* ali *nad* (§ 412, 424) n. pr. *Človeštvo je nima in je ne more imeti več sovražnice od (mimo) mehkušnosti.* Vert.

Včasí se reč, kateri se prva primerja, samo na misli dodeva, v pisavi pa izpusti, n. pr. *Bog je lep vrt zasadil; obilen vir ga je še lepšega in prijetnišega delal.* Ravn. – *Slovenska pisava ljubi krajše stave.* Slomš.

§. 435. Presežna stopna ali presežnik se jemlje v rabo, kedar se lastnost kaki osebi ali reči v najviši ali najniži meri priklada. Reč, s katero se druga meri, se v presežniku navadno izpustí, n. pr. *Jezik je najlepši dar božji.* – *Največe bogastvo je čisto srce.* Slomš. – včasí pa stoji v rodivniku brez predloga ali s predlogi *iz, od, izmed*, v kazavniku s predlogi *čez – nad* ali pa v druživniku s predlogom *med* itd., n. pr. *Materni jezik je vseh darov najlepši dar.* – *Najmlajši med svojimi brati.* – *Modrost je bogastvo čez vse bogastva.*